

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Науково-навчальний центр прикладної інформатики

ІНСТИТУТ ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТИ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЕКОНОМІКИ, УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної науково-практичної конференції

*9–10 лютого 2018 р.
м. Київ*

У 2-х частинах

Частина друга

Київ
Інститут інноваційної освіти
2018

УДК 330.303 (Укр)
ББК 65
А43

До збірника увійшли матеріали наукових робіт (тези доповідей, статті), надані згідно з вимогами, що були заявлені на конференцію.

*Роботи друкуються в авторській редакції, мовою оригіналу.
Автори беруть на себе всю відповідальність за зміст поданих матеріалів.
Претензії до організаторів не приймаються.
При передруку матеріалів посилання обов'язкове.*

Відповідає п. 12 Порядку присудження наукових ступенів Затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567.

А43 **Актуальні питання економіки, управління та права :** Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 9–10 лютого 2018 р.) / ГО «Інститут інноваційної освіти»; Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України. У 2-х частинах. — Київ : ГО «Інститут інноваційної освіти», 2018. — ч. 2. — 128 с.

Матеріали конференції рекомендуються освітянам, науковцям, викладачам, здобувачам вищої освіти, аспірантам, докторантам, студентам вищих навчальних закладів тощо.

Відповідальний редактор: *І.В. Козак*
Коректор: *П.А. Немкова*

Матеріали видано в авторській редакції.

УДК 330.303 (Укр)

© Усі права авторів застережені, 2018
© Інститут інноваційної освіти, 2018
© Друк ФОП Москвін А.А., 2018

Підписано до друку 13.02.2018. Формат 60x84/16.
Віддруковано з готового оригінал-макету.
Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура Literaturnaya. Ум. друк. арк. 7,44.
Зам. № 1302-2. Тираж 100 прим. Ціна договірна. Виходить змішаними мовами: укр., англ., пол.

Виготівник. ФОП Москвін А.А. Поліграфічний центр «Сору Art».
69095, Запоріжжя, пр. Леніна, 109. Тел.: +38-094-133-87-81.
Інститут інноваційної освіти: e-mail: novaosvita@gmail.com; сайт: www.novaosvita.com

Видання здійснене за експертної підтримки
Науково-навчального центру прикладної інформатики НАН України
03680, Київ-187, просп. Академіка Глушкова, 40.

ДЕРЖАВНЕ БУДІВНИЦТВО ТА ЗАХИСТ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН

Н.Ю. Височанська,

студент Навчально-методичного центру післядипломної освіти та підвищення кваліфікації
Дніпровського національного університету імені О. Гончара

ПОВНОВАЖЕННЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Історично самоврядування, здійснюючись безпосередньо через самокероване суспільство, притаманне спільнотам людей насамперед через природність такого управління. Маючи громадську природу, воно є саморегулятивним механізмом суспільної життєдіяльності за єдиних для всіх її членів правил поведінки, встановлюваних самою громадою. Отже, історично за умов самоврядування джерело регулятивного впливу на суспільні відносини децентралізоване і знаходиться у самій соціальній спільноті, де відбуваються процеси самоврядування [6, с. 24].

З огляду на це місцеве самоврядування можна визначити як децентралізовану форму управління. Децентралізація характеризує процес трансформації механізму реалізації владних повноважень у системі державного управління, яка складається з керуючої підсистеми (суб'єкти управління) й керованої підсистеми (об'єкти управління) та взаємодії суб'єктів та об'єктів управління.

На сучасному етапі децентралізації влади в Україні актуальними є проблеми розвитку інституту місцевого самоврядування, діючого в умовах вдосконалення моделі держави на підставі політичних, економічних, соціальних та історичних традицій. Децентралізація влади є складним та багатоаспектним завданням державної політики. Вона передбачає часткову передачу повноважень від центральних органів влади до органів місцевого та регіонального рівнів. Децентралізація вимагає надання повноважень органам влади, які безпосередньо не належать до виконавчої гілки, а саме – місцевому самоврядуванню [1].

На сьогодні найбільш дискусійним залишається питання місцевого самоврядування як чинника волевиявлення та самоорганізації населення. Аналіз досліджуваної проблеми актуалізується необхідністю вдосконалення теорії і практики сучасного державотворення, викликаного трансформаціями у політичній системі суспільства, проведенням адміністративно-територіальних, регіональних реформ, впровадженням конструктивного соціального партнерства між центром і територіями. Основним завданням є визначення шляхів розбудови системи

місцевого самоврядування, що потребує глибокого осмислення муніципальної політики, її концептуальних засад, окреслених Конституцією України та Європейською хартією місцевого самоврядування. Це потребує ґрунтовного аналізу формування та функціонування інститутів самоврядування [2].

Реформа місцевого самоврядування та територіальної організації влади на засадах децентралізації, концептуальні засади якої були схвалені у 2014 році [3], а практична реалізація розпочалась у 2015 році, виявилась серед найрезультативніших і найпомітніших із проголошених стратегічних реформ. Реформа децентралізації спрямована на створення сучасної системи місцевого самоврядування в Україні на основі європейських цінностей розвитку місцевої демократії, наділення територіальних громад повноваженнями та ресурсами, що забезпечать місцевий економічний розвиток, надання населенню високоякісних та доступних публічних послуг. Роль об'єднаних територіальних громад у забезпеченні інтересів громадян в усіх сферах життєдіяльності на відповідній території має стати ключовою.

Продовження запровадження політики децентралізації управління має стати дієвим фактором стабілізації соціально-економічної ситуації, подолання суперечностей між різними рівнями влади, сприяти підвищенню ефективності використання бюджетних коштів на всіх рівнях управління. Головні завдання децентралізації на середньострокову перспективу полягають у завершенні формування спроможних територіальних громад на всій території країни, посиленні інституційної та ресурсної спроможності громад, запровадженні стратегічного планування розвитку ОТГ, розбудові інфраструктури громад, підвищенні якості надання всього спектру публічних послуг населенню [4].

Подальша успішна реалізація реформи територіальної організації влади та місцевого самоврядування на засадах децентралізації вимагає продовження роботи щодо удосконалення законодавчо-нормативного забезпечення реформи [5]. Зокрема, необхідно:

- відновити роботу над законопроектом щодо внесення змін до Конституції України з питань децентралізації, яким має бути удосконалена конституційна база для функціонування нової системи територіальної організації влади та системи адміністративно-територіального устрою держави;

- прийняти базовий закон «Про адміністративно-територіальний устрій України», в якому визначити засади державної політики у цій сфері, конструкцію нового адміністративно-територіального устрою, уніфіковані вимоги і критерії до адміністративно-територіальних одиниць усіх рівнів, чіткі процедури утворення і ліквідації адміністративно-територіальних одиниць, порядок встановлення і зміни їх меж тощо;

- підготувати й прийняти нову редакцію Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», удосконаливши забезпечення функціонування повноцінного місцевого самоврядування на різних рівнях управління, перерозподіл повноважень в системі органів місцевого самоврядування та між органами місцевого самоврядування та державними органами виконавчої влади;

- прийняти закон «Про місцевий референдум, оскільки з ухваленням Закону України «Про всеукраїнський референдум» у 2012 р. було втрачено правовий механізм проведення місцевого референдуму, що є формою вирішення територіальною громадою питань місцевого значення шляхом прямого волевиявлення;

- внести зміни до закону «Про співробітництво територіальних громад» щодо запровадження процедури приєднання територіальних громад до вже існуючих договорів про співробітництво;

- внести зміни до закону «Про регулювання містобудівної діяльності» щодо внесення до переліку документів з просторового планування на місцевому рівні плану об'єднаної територіальної громади, який включатиме функціональне зонування території, формування інженерно-транспортної інфраструктури, благоустрою території тощо.

Література

1. Асоціація міст України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.auc.org.ua/galuz/obyednannya-gromad>.
2. Децентралізація та реформа місцевого самоврядування : результати другої хвилі соціологічного опитування / Київський міжнародний інститут соціології [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.slg-coe.org.ua/wp-content/uploads/2016/12/Analitichnyi>.
3. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р / Офіційний портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>.
4. Про затвердження середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року та плану пріоритетних дій ряду на 2017 рік : розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 квітня 2017 р. N 275-р / Урядовий портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-%D1%80>.
5. Офіс Ради Європи в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/report-second-national-opinion-poll-on-decentralisation-and-local-self-government-reform>.
6. Толкачова Н. Деякі аспекти співвідношення звичаю, традиції і права // Вісник Київ. ун-ту ім. Тараса Шевченка. – 2002. – Вип. 15. – С. 23–30.

Ю.В. Шатило,

студент Навчально-методичного центру післядипломної освіти та підвищення кваліфікації
Дніпровського національного університету імені О. Гончара

СТВОРЕННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ЦЕНТРІВ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ

Створення зручних і доступних умов отримання адміністративних послуг є однією з головних задач, що має вирішуватися органами місцевого самоврядування. Адже основне призначення публічної адміністрації – надання послуг, і саме за якістю послуг кожен громадянин оцінює компетентність та доброзичливість влади.

Важливо, що багато заходів з покращання якості надання адміністративних послуг можуть упроваджуватися за власною ініціативою місцевих голів, місцевих депутатів, інших посадових осіб органів місцевого самоврядування. Переважно ці зміни не потребують ухвалення нового законодавства чи особливої підтримки центральної влади. Ця думка фактично була підтверджена досвідом багатьох міст України: Вінниці, Івано-Франківська, Луцька, Харкова та інших, які зробили один з перших кроків для нової якості адміністративних послуг — утворили центри надання адміністративних послуг в ініціативному порядку, тобто ще навіть до набрання чинності відповідних вимог Закону України «Про адміністративні послуги».

Переваги від створення центрів надання адміністративних послуг полягають не лише у зручності та доступності послуг для громадян і бізнесу. Позитиви для політиків і службовців є не менш вагомими.

Це, зокрема:

- задоволені громадяни (виборці);
- упорядковані умови праці персоналу;
- раціональні процедури прийняття рішень;
- мінімізація умов для корупції та зловживань;
- покращений інвестиційний клімат [2, с. 3].

Чи в усіх містах України вони вже створені та чи скрізь задовольняють найвищі стандарти. Виявилось, що так, комфортний просторий офіс, привітні адміністратори, електронна черга, прийом шість днів на тиждень без обідньої перерви (а в окремі дні — до восьмої вечора), інформація про послуги в Інтернеті, дитячий куточок, туалет для відвідувачів, — це більше не картинка з-за кордону. Мешканці багатьох великих міст України вже познайомилися з цими перевагами центрів надання адміністративних послуг. Триває також створення таких центрів і в менших містах та при районних державних адміністраціях по всій Україні [1, с. 51—52].

Саме створення центрів надання адміністративних послуг сьогодні є серцевиною реформи адмінпослуг. Адже центри надання адміністративних послуг однозначно покращують якість адміністративних послуг для громадян. Соціологічні дослідження показують, що середня оцінка адмінпослуг споживачами суттєво відрізняється в містах, де Центри не утворено, і в містах, де Центри відкрито.

Отже, навіть невибагливі до бюрократії українські громадяни відчують різницю між «традиційними» (кабінетним, відомчо-розпорошеним) і новим (інтегрованим) способами організації надання адміністративних послуг [3, с. 12].

Література

1. Адміністративні послуги: стан і перспективи реформування. Збірник матеріалів / [Добрянська Н.Л., Курінний О.В., Тимошук В.П., Школьник Є.О. та ін.] / Заг. ред. Курінного О.В., Тимошука В.П. — Київ, 2015. — 428 с.
2. Надання адміністративних послуг у муніципальному секторі. Навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування / В. Тимошук / Асоціація міст України — К., ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. — 124 с.
3. Науково-практичний коментар до Закону України «Про адміністративні послуги» / За аг. ред. В.П. Тимошука. — К.: ФОП Москаленко О.М. — 392 с.

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

В.О. Антоненко,

завідувач сектору дактилоскопічних видів досліджень та обліків ВКВД
Кіровоградського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

КОНСОЛІДАЦІЯ ЯК САМОСТІЙНА ФОРМА СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ПРАВОВОГО МАТЕРІАЛУ

Актуальність вивчення та дослідження консолідації як самостійного, специфічного типу систематизації нормативно-правових актів, а також практична апробація консолідаційних прийомів полягає в тому, що у процесі становлення, розвитку та оптимізації функціонування українського законодавства країни консолідація як вид систематизації відіграє значну роль, оскільки є одним з основних методів відбору нормативно-правового матеріалу.

Мета: розкрити взаємозв'язок консолідації з іншими видами систематизації, показати переваги застосування консолідації під час систематизації правового матеріалу.

Складність юридичної природи систематизації нормативно-правових актів, її видів зумовили значний інтерес вчених-юристів. Зокрема різні аспекти систематизації нормативно-правових актів розглядалися в працях таких вчених як В. К. Гришук [1], В. Я. Калакура [2], А. А. Козловський [3], П. М. Рабінович [4] та ін.

Консолідація — це специфічний вид систематизації законодавства, кінцевою метою якого є усунення множинності нормативних актів, шляхом зведення їх до одного укрупненого акту. Новий укрупнений акт повністю замінює нормативні акти, що увійшли до його складу, оскільки заново приймається компетентним правотворчим органом та містить власні офіційні реквізити: назву, дату прийняття, номер та підпис посадової особи. Тому можна зазначити, що консолідація як, власне, і кодифікація є різновидом правотворчої діяльності державних органів [5, 221].

Сутність консолідації проявляється в тому, що вона є невід'ємним видом систематизації законодавства, який логічно пов'язаний з іншими видами, зокрема інкорпорацією та кодифікацією, взаємодіє з ними. Консолідація зумовила появу кодифікації, адже зібраний та впорядкований за допомогою консолідаційних прийомів та методів матеріал, відображався у єдиному нормативному акті, який виключав протиріччя.

З часом для зручності користування нормативно-правові акти потребували об'єднання за певними критеріями, що й зумовило виникнення інкорпорації. Під час формування зібрань нормативно-правових актів систематизаторами усуваються недоліки у діючих нормативних актах — така робота відноситься до сфери консолідації законодавства. Підтвердженням даного припущення є визначення консолідації, дане С. Р. Станік, яка вказує, що консолідація — це об'єднання в єдиний нормативно-правовий акт декількох актів, які регламентують діяльність в одній сфері суспільних відносин, без втручання в їх зміст, а саме — консолідації властиві ознаки кодифікації та інкорпорації [6, 36]. Тобто, у процесі інкорпорації законодавства фахівцями використовуються консолідаційні прийоми, що дає можливість замінити численні нормативні акти, які регулюють суспільні відносини з одного і того ж питання, прийняттям єдиного консолідованого акту.

Отже, можна стверджувати, що інкорпорація та консолідація досить споріднені види систематизації законодавства. В юридичній науці висловлюється навіть думка про те, що консолідація є різновидом інкорпорації [7, 22]. Але між консолідацією і інкорпорацією можна провести чітке розмежування, що підтверджує тезу про їх існування як самостійних видів систематизації. А саме — під час проведення інкорпорації нормативно-правовий матеріал розміщується у певному порядку (хронологічному чи предметному), не втрачаючи своєї юридичної сили. Інкорпораційні збірники законодавства не є окремими джерелами права, на них не можна посилалися у правозастосовній практичній діяльності. Інкорпорація може охоплювати будь-які обсяги нормативно-правових актів, в тому числі ті, що втратили юридичну силу.

На відміну від цього консолідація передбачає переробку нормативно-правового матеріалу, під час якої в одному нормативно-правовому акті можуть об'єднуватися правові норми різних нормативних джерел. Консолідації можуть піддаватися і нормативно-правові акти в цілому, і їх окремі складові частини.

Розглядаючи співвідношення консолідації і кодифікації, стає очевидним зв'язок цих видів систематизації законодавства.

Кодифікація включає в себе процес консолідації і будується на її основі. Але в умовах динамічності нормативно-правового матеріалу оперативну кодифікацію тієї чи іншої галузі законодавства значно полегшує видання консолідаційних збірників законодавства. Якби консолідація була складовою кодифікації, то ці збірники законодавства можна було б назвати не повністю кодифікованими, що спричинило б масу незручностей і непорозумінь як в юридичній практиці, так і в теорії. А тому доцільно буде виділити консолідацію в окремий вид систематизації нормативно-правових актів.

Спільним між кодифікацією та консолідацією є те, що результатом їх проведення є утворення саме звідних актів, які регулюють певну сферу суспільних відносин.

Таким чином можна зробити висновок, що консолідація є самостійним видом систематизації нормативно-правових актів, який полягає у впорядкуванні нормативно-правового матеріалу за об'єктом, суб'єктом, предметом та методом правового регулювання. Також можна зауважити, що в правовій науці будь-який

вид систематизації не може існувати відокремлено, оскільки вони характеризуються взаємопроникливістю, доповнюють один одного і ефективно можуть використовуватися лише в комплексі. Консолідація, прийоми якої використовуються і в інкорпорації, і в кодифікації, забезпечує цілісність, монолітність процесу систематизації.

Література

1. Гришук В. К. Кодифікація кримінального законодавства України: проблеми історії, методології та теорії. – Автореф. дис. на здобуття вченого ступеня доктора юрид. наук. – К., 1992. – 50 с.
2. Калакура В. Я. Кодифікація міжнародного приватного права в країнах Європи. - Автореф. дис. на здобуття вченого ступеня канд. юрид. наук. – К., 1993. – 26 с.
3. Козловский А. А. Соціально-історичні константи правового пізнання // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. – Вип. 55: Правознавство. – Чернівці: ЧДУ, 1999. – 5–11 с.
4. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права і держави: Навч. посібник. Вид. 3-є, зі змін. й доповн. – К.: ІСДО, 1995. – 236с.
5. Сирих В. М. Теория государства и права: Учебник. – Москва: Юридический Дом «Юстицинформ», 2001. – 592 с.
6. Станік С.Р. Роль міністерства юстиції України в систематизації законодавства // Систематизація законодавства в Україні: проблеми теорії і практики. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 1999. – 34–43 с.
7. Опришко В. Ф. Загальнотеоретичні та практичні проблеми систематизації законодавства України // Систематизація законодавства в Україні: проблеми теорії і практики. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 1999. – 13–27 с.

В.В. Грабовий,

магістр права, юрист,

Державна фіскальна служба України

ДИНАМІКА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ) ДОХОДІВ В УКРАЇНІ

Актуальність роботи пов'язана з тим, що історія розвитку законодавства з боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів відноситься до числа малодосліджених питань юридичної науки та потребує свого подальшого розвитку.

Боротьба з цим негативним явищем являє собою важливий засіб протидії злочинним організаціям, поширенню корупції, засобам і методам кримінальної конкуренції, діяльності економічних суб'єктів в інтересах злочинних організацій. Особливо загрозливий характер відмивання доходів отримало в сьогоденній Україні, в якій проходять складні кризові процеси, а також трансформація правової системи.

Боротьба з цим явищем потребує дослідження юридичної природи та чинників його поширення, а також відповідного правового забезпечення, узгодженого з міжнародними стандартами.

Одночасно з цим спостерігається процес зростання професіоналізму злочинної діяльності організованих злочинних формувань і витонченості схем по відмиванню «брудних» грошей. В Україні, як і в багатьох інших країнах СНД, після здобуття незалежності набула стрімкого зростання «тіньова» економіка. Це зумовлено невідповідністю законодавчої бази тим ринковим відносинам, які почали зароджуватися. З метою удосконалення діючого законодавства необхідно звернутися до майже 30-річного досвіду, накопиченого в даній сфері в часи існування незалежної України. Відмивання доходів безпосередньо пов'язане з ухиленням від сплати податків, тому необхідно підвищити рівень ефективності законодавства, яке регулює приватний бізнес. Актуальність здійснення даного дослідження обумовлена необхідністю визначення недоліків в організації протидії легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом та надання рекомендацій щодо їх усунення.

Метою роботи є дослідження історичної динаміки прийняття нормативно-правових актів, спрямованих на протидію відмиванню доходів в Україні.

Викладення матеріалів дослідження необхідно розпочати з того, що міжнародна та зарубіжні системи протидії цим явищам почали формуватися ще на початку 80-х рр. минулого століття, а в Україні такі акти приймалися значно пізніше. Розгляд актового матеріалу, присвяченого протидії відмиванню доходів, показує доцільність його розділення на дві групи: а) становлення; б) формування. В якості критерію такого розмежування було використано прийняте 3 серпня 2005 р. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму на 2005–2010 роки», з моменту появи якого почалася систематизація законодавства у цій сфері.

I. Період становлення починається з прийняття Закону України від 17.12.1997 р. № 738/97-ВР, яким Україна ратифікувала Конвенцію про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, яка була затверджена у Страсбурзі від 8 листопада 1990 р. До злочинних діянь відносилось майно, під яким розумілися, згідно зі ст. 1, речове або нематеріальне, рухоме або нерухоме, а також юридичні акти або документи, що дають право на майно або на частку в цьому майні.

Важливим моментом, який знайшов закріплення в цьому законі, є зафіксоване в ст. 2 право на конфіскацію знаряддя і доходів або майна, вартість якого відповідає цим доходам. У той же період розпочав свою діяльність Базельський комітет з нагляду за банківською діяльністю. У 1989 р. на зустрічі «Великої сімки» у Парижі було засновано Групу з розробки фінансових заходів протидії відмиванню грошей (Financial Action Task Force on Money Laundering – FATF). Сьогодні членство в цій організації мають 31 країна, 2 міжнародні організації, а також понад 20 спостерігачів: 5 регіональних органів FATF та понад 15 інших міжнародних організацій.

Основними формами діяльності Групи є розробка та періодичний перегляд рекомендацій з протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом — зазначених Сорока рекомендацій. Загроза запровадження санкцій FATF проти України сприяла активізації заходів органів державної влади щодо протидії відмиванню злочинних доходів. З 1 вересня 2001 р. набрав чинності новий Кримінальний кодекс, який передбачає кримінальну відповідальність за діяльність, пов'язану з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. 209 КК України).

Наступним кроком у боротьбі з цим негативним явищем стало прийняття 19 липня 2001 р. Указу Президента України № 532 «Про додаткові заходи щодо боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом» [1].

На виконання цього Указу 28 серпня 2001 р. Кабінет Міністрів і Національний Банк України прийняли спільну постанову, згідно з якою на виконання Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, органам виконавчої влади, банківським та іншим фінансовим установам доручено керуватися у своїй діяльності Сорока рекомендаціями FATF.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2001 р. № 386 утворено міжвідомчу робочу групу з дослідження методів та тенденцій у відмиванні грошей та інших доходів, одержаних злочинним шляхом. Важливим кроком у цьому процесі був Указ Президента України «Про заходи щодо запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» від 10.12.2001 р.

В документі згідно з п. 2 встановлювався обов'язковий фінансовий контроль, який здійснюється на першому рівні банками та іншими фінансовими установами, біржами, комісійними та іншими магазинами, гральними закладами та організаціями, які проводять будь-якого виду лотереї, благодійними організаціями, підприємствами зв'язку та іншими юридичними особами, які відповідно до законодавства надають послуги з виплати, передачі, переказу, пересилання, обміну, зберігання коштів і реєстрації прав на майно або видають ліцензії, одержують декларації про доходи та наявність майна.

Наступним кроком на шляху формування правових механізмів протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, стало набуття чинності Указу Президента України від 22 липня 2003 р. № 740 «Про заходи щодо розвитку системи протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму». Цим нормативним актом Кабінету Міністрів України доручалося:

а) забезпечити за участю Національного банку України впровадження рекомендацій FATF, розробити та внести в установленому порядку відповідні законопроекти;

б) підготувати та подати у місячний строк для наступного внесення на розгляд Верховної Ради України проект Закону, присвяченого цій проблемі.

Таким чином, уряд повинен був розробити ряд нормативно-правових актів щодо утворення органу, який би займався безпосередньо питаннями фінансового моніторингу та виконання рекомендацій FATF.

Зазначеним Указом Президента України на Міністерства внутрішніх справ України були покладені такі завдання: систематично проводити спільні заходи щодо викриття та припинення сумнівних фінансових операцій, що здійснюються фізичними та юридичними особами, виявлення фактів маскуванню незаконного походження коштів або іншого майна, джерел їх походження.

З метою впорядкування умов проведення первинного фінансового моніторингу, як провідного заходу протидії легалізації незаконних доходів, Кабінетом Міністрів України було затверджено Порядок проведення внутрішнього фінансового моніторингу суб'єктами господарювання, що провадять господарську діяльність з організації та утримання казино, інших гральних закладів, і ломбардами, що знайшов відображення в Постанові від 20 листопада 2003 р. № 1800.

II. Період формування розпочався з прийняття Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму на 2005–2010 роки» від 3 серпня 2005 р. Даний документ складається з п'яти розділів: Загальні положення, Аналіз ситуації, Основні напрями розвитку, Реалізація Концепції, Очікувані результати.

З метою виконання положень Концепції передбачена така низка заходів, як розроблення проектів нормативно-правових актів та рекомендацій, формування системи показників оцінки діяльності системи запобігання та протидії легалізації незаконних доходів.

Результатом реалізації Концепції повинна стати Єдина державна інформаційна система у даній сфері. Важливе місце у вирішенні проблеми зіграла Постанова Кабінету Міністрів України від 21 травня 2014 р. № 236 «Про Державну фіскальну службу України». ДФС відповідно до покладених на неї завдань:

а) здійснює застосування адміністративного арешту (арешту) майна платників податків та/або зупинення видаткових операцій на їх рахунках у банках, фінансових санкцій до платників єдиного внеску;

б) проводить облік, зберігання, оцінку вилученого, прийнятого на зберігання, розміщеного у митний режим відмови на користь держави майна, а також майна, виявленого в зоні митного контролю, власник якого невідомий, та розпорядження ним;

в) організовує роботу з виявлення, обліку, зберігання, оцінки, розпорядження безхазяйним майном, а також іншим майном, що переходить у власність держави, та з обліку, попередньої оцінки, зберігання майна, вилученого, конфіскованого за порушення митного та податкового законодавства.

Наступним кроком став Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 14 жовтня 2014 р. [3].

Згідно з цим нормативно-правовим актом, суб'єкти первинного фінансового моніторингу зобов'язані:

1) стати на облік у спеціально уповноваженому органі як суб'єкт первинного фінансового моніторингу та повідомляти спеціально уповноваженому органу в порядку, визначеному Національним банком України;

2) здійснювати ідентифікацію, верифікацію клієнта;

3) забезпечувати виявлення фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, до початку, в процесі, в день виникнення підозри, після їх проведення або під час спроби їх проведення чи після відмови клієнта від їх проведення, зокрема з використанням засобів автоматизації;

4) повідомляти спеціально уповноваженому органу про фінансові операції, стосовно яких є підстави підозрювати, що вони пов'язані, стосуються або призначені для фінансування тероризму чи фінансування розповсюдження зброї масового знищення.

За результатами проведеного дослідження можна зробити наступні висновки.

I. Правове регулювання протидії відмиванню доходів розвивалось за досить складним вектором, тому запропоновано розділити цей процес на два періоди:

а) становлення, яке характеризувалось хаотичним прийняттям актів;

б) період формування, впродовж якого розпочався процес систематизації законодавства у цій сфері.

II. Прийняті нормативно-правові акти регламентували низку заходів, до числа яких відносились: застосування адміністративного арешту майна, обліку, зберігання, оцінки безхазяйного майна; конфіскація знаряддя доходів майна, отриманого шляхом відмивання доходів.

Література

1. Про додаткові заходи щодо боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом: Указ Президента України від 19 липня 2001 р. Указ Президента України № 532 // Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/532/2001>
2. Про схвалення Концепції розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму на 2005–2010 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 серпня 2005 р. № 315-р // Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/315-2005-%D1%80>
3. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 14.10.2014 р. // Відомості Верховної Ради. – 2014. – № 50. – 51. – Ст. 2057.

Б.В. Кіндюк,

доктор юридичних наук, професор кафедри теорії та історії держави і права
Тернопільського національного економічного університету

ІСТОРІЯ ВИКОРИСТАННЯ СХОДІВ ПОКАРАНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Актуальність теми дослідження пов'язана з практичним інтересом до використання сходів покарань у сучасному кримінальному законодавстві. Причина такого підходу полягає в переході людства до інформаційної ери і широкому використанні інформаційних технологій у житті суспільства. На сьогодні важливим елементом законодавства цілої низки держав стало застосування сервісноорієнтованих процедур взаємодії суспільства і держави на основі інформаційних і телекомунікаційних технологій. Наприклад, у США така система була впроваджена в 1971 р., проте тоді цей процес не отримав свого законодавчого закріплення. Наприкінці 80-х років минулого століття у США почався державний експеримент з впровадження системи відкритого доступу до судових електронних записів – Public Access to Court Electronic Records (PACER). На сьогодні PACER є одним із двох основних елементів електронного правосуддя, за допомогою якого можна ознайомитися з реєстром прийнятих заяв, вивчити хід розгляду своєї справи та історію прийнятих рішень, а також заглянути в календар призначених засідань. Певний досвід у вирішенні даних питань є в Україні на основі Закону «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» (законопроект № 6232), що його Верховна Рада прийняла 3 жовтня 2017 р., у якому передбачається введення електронного судочинства. Використання таких підходів у кримінальному законодавстві вимагає наявності сходів покарань, які є важливим засобом реалізації принципу визначеності покарання, одним із шляхів боротьби з корупцією та можливістю забезпечення рівності всіх громадян перед законом.

Аналіз публікацій показує, що питаннями побудови сходів покарань займалися видатні дореволюційні юристи: В. Д. Кузьмін-Караваєв (автор статті про «сходи покарань» в Енциклопедичному словнику Ф. А. Брокгауза та І. А. Єфрона), С. В. Познишев, М. Д. Сергієвський, М. С. Таганцев, І. Я. Фойницький та ін. У радянський період такі дослідження припинились з двох причин: а) з ідеологічних міркувань стосовно заперечування зв'язку між дореволюційним та радянським правом; б) використання сходів покарань визнавалось недоцільним з причини наявності (пролетарського) суду, діяльність якого була спрямована на охорону «держави робітників та селян». Незважаючи на ці ідеологічні настанови, фрагментарно питання побудови сходів покарань розглядалися у працях Л. В. Багрій-Шахматова, Г. Б. Галкіна, М. М. Гернета, М. І. Мельника, В. М. Петрашова, Б. С. Утевського, М. Д. Шаргородського. Виходячи з цього, доцільно повернутись до питань, пов'язаних з побудовою сходів покарань на підставі Кримінального кодексу (далі – КК) України 2001 р.

Метою роботи є дослідження історії створення сходів покарань та їх побудова за КК України 2001 р.

Викладення матеріалів дослідження необхідно розпочати з розгляду доктринальних поглядів на сходи покарань, які були сформовані в дореволюційний період. Так, покарання мусить мати достатньою мірою репресивний вплив, який сприяє недопущенню скоєння нових злочинів і не завданню злочинцеві зайвих страждань, що не відповідають тяжкості вчиненого злочину. З іншого боку, використання сходів покарань є одним із підходів, який може надати значну допомогу суду в прийнятті неупередженого рішення при обранні мір покарання і забезпечити зменшення загальної кількості злочинів за допомогою перевиховання і психологічного впливу на особистість злочинця. Під сходами покарань відомий дореволюційний учений, професор М. Д. Сергієвський (1849–1908 рр.), розумів таку систему, в якій усі роди покарань поділені на види і ступені за порівняльною вагою та розташовуються в послідовному порядку [1, с. 50]. Таким чином, створюється арифметична чи геометрична прогресія, яка відображає процес збільшення кількості статей при поступовому пом'якшенні покарання. Розгляд історії створення сходів покарань показує, що перша спроба її побудови пов'язана з проектом Кримінального Уложення 1813 р., яке розроблялося в Російській імперії. Конкретизація такого дослідження знайшла відображення в праці Й. І. Горегляда «Опыт начертания российского уголовного права». Ч. 1 (1815 р.), у якій автор побудував першу модель сходів покарань [2]. Дана монографія О. І. Горегляда разом із проектом Кримінального Уложення 1813 р. стала джерелом, яке використовувалося при складанні деяких розділів Зводу законів кримінальних 1832 р. Однією з причин створення таких «сходів» є та обставина, що Уложення приймалося в часи царювання Миколи I, який відзначався прихильністю до організованості й систематизації всіх документів. Використання такої моделі регламентувало дії судді, який при визначенні покарань керувався таблицею, до складу якої входили види злочинів та терміни покарання із заходами, що їх супроводжували. Практична реалізація побудови сходів покарань була проведена на основі Уложення про покарання кримінальні і виправні 1845 р. з причини того, що система покарань даного нормативно-правового акта була громіздкою і складною, як і все тодішнє імперське законодавство.

Складність використання норм Уложення полягала в поділі їх на дві групи: а) загальні; б) особливі. У свою чергу, загальні покарання поділялися на головні, додаткові та ті, що їх замінюють, а особливі — на кримінальні та виправні й одночасно з цим в них виділялося кілька родів. Іншою складністю була та обставина, що згідно з Уложенням 1845 р. тілесним покаранням не піддавались дворяни, купці, офіцери, особи з вищою освітою. Їх дозволялося застосовувати лише до представників нижчих станів у вигляді покарань батогами, шпіцрутенами, палками, паррутенами (зв'язками прутів), різками, а також у вигляді таврування і носіння кайданів.

З метою розуміння системи покарань у табл. 1 подано частину сходів покарань, побудованих на підставі Уложення 1845 р.

Сходи покарань згідно з Уложенням про покарання кримінальні та виправні 1845 р.

Розряд	Рід	Ступінь	Покарання і термін
Покарання кримінальні, супроводжувані позбавленням усіх прав стану			
1	I		Смертна кара
	II		Посилання на каторжні роботи:
2		1	без терміну
3		2	від 15 до 20 років
4		3	від 12 до 15 років
5		4	від 10 до 12 років

Розгляд даних табл. 1 показує, що до її змісту ввійшли розряди, під якими розумілись: номер покарання в загальній системі, рід покарання, який вказував на від покарання, ступінь, згідно з яким устанавлювався термін покарання. Наприклад, посилення на каторжні роботи мало сім ступенів: 1) без терміну; 2) від 15 до 20 років; 3) від 12 до 15 років; 4) від 10 до 12 років; 5) від 8 до 10 років; 6) від 6 до 8 років; 7) від 4 до 6 років.

У наступний історичний період законодавство, яке регламентувало ліберальні реформи Олександра II, контрреформи, що їх здійснив Олександр III, були перероблені та лягли в основу єдиного Кримінального Уложення 1903 р. Проект даного документа створювався за допомогою видатних тогочасних юристів — М. С. Таганцева, М. А. Неклюдова, В. Д. Спасовича, В. К. Случевського, І. Я. Фойницького та ін.

У Кримінальному Уложенні 1903 р. був збережений поділ покарань на головні, додаткові та ті, які їх замінюють. При цьому кожен з основних і додаткових видів покарань мав ще і свої підвиди. У ст. 2 Уложення були закріплені сходи (система) головних покарань, які включали до себе такі види: смертна кара, каторга, посилення на поселення; ув'язнення у виправному будинку, у фортеці, тюрмі; арешт; грошова пеня. Одним із недоліків сходів покарань за Кримінальним Уложенням 1903 р. була невизначеність використання додаткових покарань. Наприклад, одночасно із засудженням до каторжних робіт, поселенням, ув'язненням до виправного будинку присуджувалося позбавлення засудженого дворянського звання, священнослужителя — сану, причому суддя міг не згадувати про таке додаткове покарання окремо у своєму рішенні. З іншого боку, до Кримінального Уложення 1903 р. входили покарання додаткові, які суд призначав тільки при визначенні головного покарання у випадках, зазначених у законах, або спеціальною постановою суду, наприклад конфіскація майна, виключення з Табеля про ранги.

У радянські часи кримінально-правова наука відмовилася від використання терміну «сходи покарань» і дане питання зрідка розглядалося. Наприклад, М. М. Гернет, розглядаючи Кримінальний кодекс РСФРР 1922 р., критикував сходи покарань та вказував на їх «прогнилий» характер, неможливість застосування в Радянській Росії та необхідність зменшення вищого терміну ув'язнення до п'яти років [3]. Важливою перевагою радянської системи вчений уважав призначення покарань у вигляді примусових робіт без позбавлення волі з причини зменшення

ролі в'язниці й відділення небезпечних злочинців від осіб, які не вчинили тяжких злочинів.

У даній роботі проведено побудову сходів покарань на підставі норм КК України 2001 р. Як «сходинка» використовувався вид покарання та його термін у вигляді такої градації: 1) штраф; 2) позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу; 3) позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; 4) громадські роботи; 5) виправні роботи; 6) службові обмеження для військовослужбовців; 7) конфіскація майна; 8) арешт; 9) обмеження волі; 10) тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців; 11) позбавлення волі на певний термін; 12) довічне позбавлення волі. Як приклад показана побудова частини сходів покарань на підставі ст. 185 «Крадіжка» КК України 2001 р.

Таблиця 2

Сходи покарань КК України 2001 р.

Розряд	Рід	Ступінь	Покарання і термін
Стаття 185. Крадіжка			
1	I		Позбавлення волі:
2		1	від 7 до 12 років з конфіскацією майна
3		2	від 5 до 8 років
3		3	від 3 до 6 років
	II		Обмеження волі або позбавлення волі:
4		1	до 5 років
	III		штраф
5		1	до 50 неоподатковуваних мінімумів

Наявність таких сходів покарань судді можуть використовувати при винесенні рішення без застосування суддівського розсуду.

За змістом роботи можна дійти таких висновків:

I. Використання сходів покарань пов'язано з особливостями дореволюційного законодавства, яке базувалося на складній системі призначення покарань, що виходили з їх поділу, на ступені, роди, розряди.

II. У своїй історичній динаміці сходи покарань поступово перетворилися на єдину систему, проте її практичне використання зустрічало низку складнощів, пов'язаних з дублюванням видів покарань, неясністю при переході від вищих до нижчих ступенів покарання.

III. Показано, що сходи покарань можуть бути побудовані за даними КК України 2001 р. і використовуватися в судовій практиці.

Література

1. Сергиевский Н. Д. Русское уголовное право. Общая часть (пособие к лекциям). 2-е изд. Санкт-Петербург: Типогр. М. М. Стасюлевича, 1900. — 380 с.
2. Горегляд О. И. Опыт начертания российского уголовного права. Ч. 1. О преступлениях и наказаниях вообще / соч. Осипа Горегляда. Санкт-Петербург: Типогр. Иос. Иоаннесова, 1815. Т. ХLI. — 168 с.
3. Гернет М. Н. Система карательных мер в Уголовном кодексе РСФСР. Право и Жизнь. Москва, 1922. Кн. 1 (июнь). — С. 64—73.

О.М. Мальчик,
студентка юридичного факультету
Національного університету біоресурсів і природокористування України
Л.С. Протосавицька,
науковий керівник, кандидат історичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Національного університету біоресурсів і природокористування України

ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ЖІНОК КОЗАЦЬКОГО ЗАПОРІЖЖЯ

У суспільстві жінка посідає особливе місце, адже ті права та обов'язки, що їй належать, визначають стан розвитку соціальної держави. У процесі розвитку національного питання, історики звертаються до минулого, не оминаючи часи Запорізької Січі. Генеза розвитку гендерної рівності досить цікава на цьому етапі.

Радянський історик Д. Яворницький [1], вивчаючи проблематику прав жінки-козачки, породив міф про зневажливе становище козаків до жіночої статі. На українську історію вчинили значний вплив Російська та Австро-Угорська імперія, науковці виходили з тих документальних пам'яток, що залишались після кожного панування. Цей факт посприяв тому, щоб жіноче життя обговорювали на різних дискусіях, хоча питання залишається малодослідженим.

Роботи П. Куліша, А. Скальковського відносяться до першого історико-фемінологічного дискусу, де утворилась думка про те, що ставлення до жінки на території Запорозької Січі є негативним. Скальковський видав працю "История Новой Сечи или последнего Коша Запорожскаго", де вказав, що стосунки козаків із жінками полягали у насмішці чоловіків над дівчатами. Інший історико-фемінологічний дискус пов'язаний з іменами М. Костомарова, В. Антоновича, вони стверджували, що доля жінки тісно пов'язана зі службою чоловіка-козака [2, с. 1].

Вивчаючи дане питання, не можна оминати вагомий творчий доробок Олени Апанович, яка вивчала тему козацтва в цілому, не оминула правової характеристики жіноцтва того періоду. Науковець виборює думку про повноправність та незалежність жінок, вони на рівні з козаками брали участь у бойових діях, їх за великі гроші купували на рабовласницьких ринках і на цих рабинях одружувались, яскравим прикладом виступає Роксолана. Про завзятість і хоробрість козачок в Апанович є цитата-підтвердження: «Козацькі жінки брали до рук шаблі, коли падали біля фортечних гармат чоловіки. Жінки не боялися ворожих куль, палаючих отруєних стріл. Кольорові та білі хустки мигтіли по території фортеці. А вночі відчайдушні російські та українські козачки оплакували загиблих воїнів, щиро віддаючись скорботі...» [2, с. 3].

З історичних джерел можемо прослідкувати, що на Гетьманщині сім'я була патріархальною, де кожен мав свої обов'язки, зокрема, чоловік — голова родини, а жінка є берегинею сімейного вогнища, продовжувалась традиція покірності жінки. Взагалі, на кожному етапі життя дівчини є той, хто за неї турбується: до заміжжя — батьки, після чоловік. З одного боку, може здаватись, що вона є безправною і не самостійною, а з другого боку, існує ряд прикладів, коли жінки не прямо, а опосередковано могли впливати на політику держави. Дружини козаків за їх

відсутності брали на свої плечі керування військовими загонами, де яскраво могли себе проявити у бойовій сутичці, також на них лягало керування всім сімейним майном, коли господар не міг виконувати свої функції. Тобто, на ділі жінка мала велике коло прав, адже завжди вона займала почесне місце у сім'ї, користуючись любов'ю чоловіка і авторитетом серед дітей [3, с. 221].

Історик О. Левицький наголошував, що жінки козацької старшини могли самостійно укласти договір купівлі-продажу майна, подавати позови, іноді жінки майстерно показували знання законодавства, захищаючи себе.

М. Костомаров у своїй праці «Нарис домашнього життя і вдачу великоросійського народу в XVI—XVII століттях» порівнював ввічливе ставлення до своєї дружини у козаків та домостроївські порядки Московії, автор наголошував, що жінка для козака є вірним другом, помічницею. Вона може чинити опір і боротися з різними обставинами, є мужньою, вольовою та сильною. Московські жінки описуються такими, що покладаються на волю долі, вони є більш м'якими, не здатними відважно боротися проти чогось [4, с. 18].

Й. Ролле, працюючи з архівами Волині Поділля, дослідив що на території Запорізьких Вольностей завжди перебувало багато жінок: «місцеві» — дружини, сестри, коханки, шинкарки, доньки; «приїжджі» — жінки, що розшукували полонених, люди, що повертались із полону. Дослідник присвятив увагу чигиринським жінкам, він зазначив, що серед воєнних дій козачки мали самостійно собі шукати козацький обоз, де можна було пересидіти воєнні будні, вони не цурались мандрівного життя. Ролле зазначав, що козаки любили одружуватись, нормальною практикою було обрання дружиною, котрусь із полонених. Чоловіки спокійно поєднували життя із євреями, польками, вірменками [4, с. 19].

Козакам заборонено було одружуватись на Січі, хоча до козацтва долучались в різному віці, то для вже жонатих було встановлено правило, за яким сім'я мала проживати в слободі поблизу Січі, козаку дозволялось приїжджати до сім'ї. Дослідник козаччини Д. Яворницький зазначав, що до найтяжчих злочинів запорожці зараховували не лише зраду, зв'язок із жінкою і содомський гріх (крайня розпуста), з огляду на звичай, що забороняв січовим козакам одруження, але й кривду, заповідяну жінці [5, с. 32].

Якщо детально оглянути звичаєве право козаків, то можна виділити норми, які стають на захист жінки. Законодавство не тільки оберігає, ще й ідеалізує жінку, скоріш за все, це пов'язано із життям козаків, яке було позбавлене постійної жіночої присутності, результатом виступає жінка, як недоторканий суб'єкт права.

Серед літературних пам'яток можна зустріти вислови «Січ-мати», «шабля-мати», де мати виступає певною заступницею, козаки щиро поважали Богородицю. Досить часто сини, чоловіки помирили у козацьких походах і на жінку покладався обов'язок виховувати дітей, сіяти хліб, забезпечувати господарство. У козаків вдова змальовувалась як справедлива та сувора жінка, якщо її образити, то це прирівнювалось до гріхопадіння. До нас дійшли згадки про звичай, за яким виключно жінка могла врятувати козака від смертної кари.

Одна з особливостей майнових відносин того часу — це поширена практика надання молодій материзни, тобто частки землі, що передавалася у спадок тільки

по жіночій лінії. Земля, здебільшого, була тим чинником, навколо якого будувалася вся система шлюбної угоди та шлюбних звичаїв. У своїх громадянських та майнових правах українська жінка майже нічим не відрізнялася від чоловіка, крім того, що не мала права посідати урядові посади та проходити військову службу [6, с. 37].

1654 р. виявився досить бурхливий для політичного, соціального та економічного життя, адже відбулась Переяславська Рада, яка закінчилась прийняттям Березневих статей. Російська імперія почала жваво проникати у життя козацтва, це призвело до нівелювання гетьманських порядків, але шлюбно-сімейні зносини не зазнали руйнівного впливу, тобто фундамент залишався таким як і був раніше. Можливо, це один із факторів, який не дав українцям загубитись серед російського народу. Демократичне становище жінки продовжувало зберігатись в уяві громади, яка стояла на захисті власних традицій [3, с. 222].

Таким чином, Запоріжжя, що досягло свого розквіту середині в XVII століття, мало низку законів і звичаїв, що регламентували стосунки із жінками, ці джерела права спрямовувались на захист козачок, тяжко сказати, що вони відчували себе принизливо і жалюгідно. Козацтво підтримувало рівноправність жіноцтва, адже це було нормальною річчю. Українська жінка мала чудове правове становище в порівнянні із жінками Московії чи Європи, де останні мали права, але далеко не такі, як їхні чоловіки.

Література

1. Яворницький Д.І. Історія запорозьких козаків: у 3 т. / Д.І. Яворницький. — Львів: Світ, 1990. — Т.1. — 1990. — 317 с.
2. Кривоший О.П. О. Апанович, як дослідник історії жінок козацького Запоріжжя до 95-х роковин від дня народження [Електронний ресурс] / О.П. Кривоший. — 2013. — Режим доступу до ресурсу: http://zounb.zp.ua/sites/default/files/news/2015/03/O._APANOVICH_YAK_DOSLIDNIK_ISTORII%60_ZHINOK_KOZATC%60KOGO_ZAPOROZHNYA.pdf.
3. Петренко І. М. Суспільне становище української православної жінки у Гетьманщині в другій половині XVII-XVIII ст. / Ірина Миколаївна Петренко // Науковий часопис НПУ імені М. П, Драгоманова. — 2008. — С. 219–225.
4. Кривоший О. «Жіноче» в культурному просторі козацького Запорожжя: історіографічний дискурс другої половини XIX—початку XX ст. / Олександр Кривоший. // Мандрівець. — 2013. — №3. — С. 16–23.
5. Кривоший О. Жінка в суспільному житті України за часів козащини: Історичні розвідки / Олександр Кривоший. — Запоріжжя: Поліграф, 1998. — 68 с.
6. Кравець В. Становище української жінки та жіночої освіти в період з IX по XVII століття / Володимир Кравець. // Українознавчий альманах. — 2011. — №6. — С. 33–38.
7. Голобуцький В. О. Запорозьке козацтво / В. О. Голобуцький. — К.: Вища шк., 1994. — 539 с.

О.В. Патлачук,
кандидат юридичних наук,
викладач Краматорського економіко-гуманітарного інституту

ЮРИДИЧНА ТЕХНІКА ПРИРОДООХОРОННИХ НОРМ КК УРСР 1960 р.

Актуальність роботи пов'язана з двома причинами. По-перше, одним з важливих завдань юриспруденції є необхідність більш глибокого дослідження питань юридичної техніки, яка використовується у процесі правового регулювання суспільних відносин. Дотримання правил юридичної техніки являє собою об'єктивну закономірність процесу підготовки законодавчих актів. Юридична техніка відіграє істотну роль у забезпеченні ефективності права, а використання її прийомів та правил забезпечує високу якість правових норм та їх втілення в практичну діяльність. Виходячи з цього, рівень юридичної техніки є одним з показників рівня юридичної культури в країні. По-друге, з метою більш докладного вивчення юридико-технічного рівня нормативно-правових актів доцільно звернутися до схем, які використовувались при побудові раніше прийнятих законів. Питання, пов'язані з юридичною технікою КК УРСР 1960 р. не отримали свого відображення в наукових дослідженнях. У зміст цього законодавчого акту увійшли природоохоронні норми, юридична техніка яких окремо не вивчалась науковцями, тому вона потребує свого подальшого розвитку. Значну допомогу у вирішенні цих завдань може надати методика кількісної оцінки нормативно-правових актів, яка дозволяє провести розрахунки загальної кількості знаків, що входять до змісту статей, глав та всього кодифікованого акту.

Аналіз публікацій показує, що побудова, структура, система покарань КК УРСР 1960 р. є темою, якою зрідка торкались науковці. Фрагментарно дане питання розглядалось в працях І. Й. Бойка, С. Б. Гавриша, М. К. Гнетнева, М. Д. Дякура, Б. В. Кіндюка, З. Г. Корчевої, В. К. Матвійчука, В. Л. Мунтяна, Н. І. Тітової, В. Д. Сидор, Ю. С. Шемшученка. Таким чином, питання юридичної техніки, яка використовувалась у КК УРСР 1960 р. стосовно сфери охорони природи, потребує своєї подальшої розробки та систематизації.

Метою роботи є дослідження особливостей юридичної техніки КК УРСР 1960 р. за допомогою цифрових показників.

Викладення матеріалів дослідження було проведено згідно з двома етапами. Спочатку необхідно розглянути три особливості юридичної техніки. По-перше, дана категорія являє собою певну сукупність засобів і прийомів нематеріального, технічного характеру, які виступають як зовнішні інструменти й способи організації правового матеріалу. По-друге, юридична техніка відображається у правилах, до числа яких відносяться: а) правила ясності, точності, нейтральності; б) досягнення соціальної адекватності; в) логічні; г) структурні; д) процедурні. По-третє, юридична техніка має зовнішню форму прояву на рівні правових актів. Таким чином, з моменту втілення засобів та прийомів вони стають властивістю системи законодавства, а рівень юридичної техніки визначається використанням технічних засобів і прийомів у законодавстві.

Наступним етапом дослідження є розгляд причин прийняття КК УРСР 1960 р. До їх числа відносяться зміни в політиці Радянського Союзу, які увійшли в історію держави і права під назвою «хрущовська відлига» та були спрямовані на пом'якшення та демократизацію комуністичного режиму. В рамках нової політики почалася проводитись кодифікація тодішнього законодавства, що призвело до прийняття 28 грудня 1960 р. Верховною Радою УРСР нового Кримінального кодексу [1]. Цей кодекс мав чотирьохрівневу будову «Кодекс – Частина – Глава – стаття», сумарна кількість глав складала 16, до Загальної частини входило 5 глав, а до Особливої – 11. Як вказує Ж. О. Дзейко, на першому місці в Особливій частині Кодексу розташована Глава, норми якої встановлюють відповідальність за вчинення державних злочинів, а в цілому кодифікований акт виходить з ідеї першості інтересів держави, а не інтересів особи [2, с. 164].

Кодифікований акт складався з 119055 зн., з яких до Загальної частини увійшло 39294 зн. (33%), до Особливої – 79761 зн. (67%). Розгляд змісту природоохоронних статей показує, що вони були розміщені в чотирьох главах: в Гл. II «Злочини проти соціалістичної власності», в Гл. VI «Господарські злочини», в Гл. IX «Злочини проти порядку управління», в Гл. X «Злочини проти громадської безпеки, громадського порядку та народного здоров'я» (табл. 1).

Таблиця 1.

Регламентация злочинів проти природи у КК УРСР 1960 р.

Глава	Назва	Кількість статей	Кількість знаків	% від загальної кількості знаків кодексу
II	Злочини проти соціалістичної власності	2 (ст. ст. 89, 90)	836	0,7
VI	Господарські злочини	6 (ст. ст. 158–163)	2103	1,8
IX	Злочини проти порядку управління	1 (ст. 199)	424	0,3
X	Злочини проти громадської безпеки, громадського порядку та народного здоров'я	2 (ст. ст. 227, 228)	694	0,6
Загальна кількість		11	4057	3,4

Таке розташування статей свідчить про недоліки юридичної техніки, до числа яких слід віднести відсутність систематизації природоохоронних злочинів, які повинні увійти до самостійної глави. До змісту Гл. II увійшли ст. 89 «Умисне знищення або пошкодження державного чи громадського майна» та ст. 90 «Необережне знищення або пошкодження державного чи громадського майна». В змісті цих статей знайшла відображення відповідальність за пошкодження чи нанесення шкоди лісовим масивам, незважаючи на ту обставину, що у даних статтях розглядалися питання встановлення відповідальності за пошкодження державного чи громадського майна. Згідно з ч. 2 ст. 89, за такі діяння, вчинені шляхом підпалу або іншим загально-небезпечним способом, яке спричинило умисне знищення або пошкодження лісових масивів, встановлювалось покарання у вигляді позбавлення волі на строк до десяти років. У ст. 90 розглядалися такі ж самі дії, але у випадку необережного знищення чи істотного пошкодження лісових масивів вогнем або джерелом підвищеної небезпеки. За такі дії дана стаття встановлювала покарання у вигляді позбавлення волі на строк

до трьох років або виправних робіт на строк до одного року. Розгляд юридичної техніки даних статей показує наявність в них диспозиції та санкції з одночасною відсутністю в їх змісті гіпотези. Однією з важливих вимог юридичної техніки є логіка викладення матеріалу, яка слабо виражена у змісті кодифікованого акту. Так, знищення або пошкодження державного чи громадського майна дуже слабо корелюється з лісовими масивами, які можуть мати природне походження або штучне, тобто бути насадженими колгоспами чи конкретними особами. На жаль, в законі відсутнє з'ясування таких термінів: а) «лісовий масив», тобто невідомо, яку площу повинен займати цей об'єкт; б) «джерело підвищеної небезпеки»; в) «тяжкі наслідки»; г) «істотне пошкодження». Загальна кількість знаків цих двох статей становить 836 зн. чи 0,7% від загальної кількості матеріалу (табл. 1).

Розгляд юридичної техніки, яка використовувалась в Гл. VI «Господарські злочини», показує, що назва даної глави логічно не пов'язана із злочинами проти природи, які увійшли до її змісту. Так, до змісту цієї глави входить найбільша кількість статей – ст. ст. 158, 159, 160, 161, 162, 163, які встановлюють кримінальну відповідальність за порушення правил по боротьбі з хворобами рослин, потравою посівів, незаконною порубкою лісу, правил полювання, зайняття рибним або іншим промислом, проведення вибухових робіт на водних об'єктах. Дослідження змісту цих статей показує наявність такої вади юридичної техніки, як відсутність у їх змісті гіпотези, тобто викладення статті починається з її диспозиції. Наприклад, у ст. 160 викладається її диспозиція у вигляді незаконної порубки лісу на пні в усіх лісах державного значення, колгоспних лісах. Дослідження санкцій за злочини проти природи, які увійшли до Гл. VI, показує широке застосування альтернативних покарань. Наприклад, згідно зі ст. 161, незаконне полювання карається виправними роботами на строк до одного року або штрафом у розмірі до ста карбованців з конфіскацією всього добутого і знарядь полювання. Розгляд санкцій, застосованих у даній главі, показує, що альтернативні санкції увійшли до змісту ст. ст. 158, 159, 160, 161, 162, 163. Виключення складає ч. 2 ст. 160, яка передбачає акумулятивну санкцію у вигляді позбавлення волі на строк до п'яти років з конфіскацією незаконно зрубаної деревини. У Гл. VI в трьох статтях застосовується такий додатковий вид покарання, як конфіскація майна. Наприклад, ч. 1 та ч. 2 ст. 160 передбачають конфіскацію незаконно зрубаної деревини, ст. 161 передбачає конфіскацію добутого та знарядь полювання, аналогічним чином ст. 162 передбачає таку ж санкцію. До змісту даної глави увійшов найбільший обсяг матеріалу, присвячений питанням охорони природи, про що свідчать розрахунки кількості знаків, які становили 2103 зн. чи 1,8% від загальної кількості обсягу матеріалу Кодексу (табл. 1).

Наступною частиною документу, в якій регламентувалась відповідальність за злочини проти природи, була Гл. IX «Злочини проти порядку управління». Так, до змісту цієї глави увійшла ст. 199 «Самовільний захват землі та самовільне будівництво», що свідчить про відсутність логічного зв'язку між назвою глави та статті. Примітивний характер тодішньої юридичної техніки добре прослідковується у змісті ст. 199, яка не передбачає охорону землі, а встановлює відповідальність за самовільне захоплення або самовільний обмін, чи купівля—продаж земельної ділянки, або інші дії, що порушують закони про націоналізацію землі. Відсутність

положень з охорони землі добре прослідковується на прикладі санкції ч. 2 ст. 199, яка має акумулятивний характер, тобто передбачає відповідальність лише за самовільне будівництво житлового будинку у вигляді виправних робіт на строк від шести місяців до одного року з одночасною конфіскацією незаконно спорудженої будівлі.

До змісту Гл. X «Злочини проти громадської безпеки, громадського порядку та народного здоров'я» увійшли ст. ст. 227, 228 (табл. 1). Наявність ст. 227 пояснюється тією обставиною, що важливим елементом охорони природи, яка тісно пов'язана із здоров'ям людей, є боротьба з епідемічними, інфекційними захворюваннями. Згідно зі ст. 227 «Порушення правил по боротьбі з епідеміями», якщо ці дії спричинили поширення заразних захворювань, епідемії, встановлюється покарання у вигляді позбавлення волі на строк до одного року або виправними роботами на той же строк або штрафом у розмірі до ста карбованців. На території України налічується майже 650 тис. водних об'єктів, до числа яких відносяться річки, озера, водосховища, ставки. З метою охорони цих об'єктів до змісту Гл. X увійшла ст. 228 «Забруднення водойм», назва якої не мала логічного зв'язку з назвою цієї глави з причини того, що забруднення водойм могло бути спричинено діяльністю державних підприємств, колгоспів, комунальних підприємств, а також конкретними особами. Незважаючи на цю обставину, ст. 228 встановлювала покарання у вигляді виправних робіт на строк до одного року або штрафу у розмірі до трьохсот карбованців. Аналіз санкцій, передбачених цими статтями, показує, що альтернативні санкції використовувались в обох статтях.

Важливою особливістю юридичної техніки природоохоронних норм КК УРСР 1960 р. було використання бланкетних норм, які увійшли до змісту: ст. 158 у вигляді порушень правил, встановлених з метою боротьби з хворобами та шкідниками рослин; ст. 163 у вигляді проведення вибухових робіт з порушенням правил та ст. 227 у вигляді порушення обов'язкових правил, встановлених з метою запобігання епідемічним та іншим заразним захворюванням.

Підводячи підсумки проведеного дослідження, можна зробити наступні висновки. I. Загальна кількість матеріалу, присвяченого злочинам у сфері охорони природи у КК УРСР 1960 р., становила 4057 зн., яка складає 3,4% від загальної кількості матеріалу Кодексу, що є явно недостатнім стосовно таких видів злочинів. II. У більшості випадків Кодекс не встановлював логічного зв'язку між назвами статей та глав, в яких вони були розміщені. III. Розгляд юридичної техніки статей показує наявність альтернативних санкцій, бланкетних норм і відсутність в їх змісті гіпотез, що значно ускладнює практичне застосування кодифікованого акту. IV. Характерною особливістю Кодексу була наявність термінів, зміст яких не мав свого визначення: «лісовий масив», «істотна шкода», «тяжкі наслідки», «джерело підвищеної небезпеки».

Література

1. Уголовный кодекс УССР. — Киев: Госполитиздат УССР, 1961. — 134 с.
2. Дзейко Ж. О. Законодавча техніка в Україні: історико-теоретичне дослідження: Монографія. — К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2007. — 360 с.

К.В. Пилипчук,
магістр права,
Одеський державний університет внутрішніх справ

ОСНОВНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ СОЦІОЛОГІЇ ПРАВА У ДОРЕВОЛЮЦІЙНІЙ РОСІЇ

Актуальність теми дослідження пов'язана з важливою роллю соціології права у вивченні причин злочинності, що дає змогу протидіяти цьому небезпечному явищу. Поява соціології як самостійної науки була викликана розвитком суспільства та кримінального права наприкінці XVIII — початку XIX століття. У цей час світ переживав глибокі соціальні зміни, пов'язані з переходом від традиційного до індустріального суспільства, яке супроводжувалось появою нових видів злочинів та пошуком шляхів їх зменшення. Кризовий стан, який склався в соціально-економічній сфері сьогоденної України, сприяє збільшенню кількості скоєних злочинів. Одним із шляхів вирішення цієї проблеми є застосування соціологічних методів та технологій, які дозволяють більш детально вивчати феномен злочину та мають суттєве прикладне значення у сфері розробки шляхів ресоціалізації та внесення змін до системи покарань. Тому розгляд накопиченого досвіду є дуже важливим для реформування системи кримінального права України.

Аналіз публікацій показує, що питанням розвитку соціології права в дореволюційній період займалися: В. І. Бочкарьова, М. М. Гернет, Б. О. Кістяковський, М. М. Коркунов, С. А. Муромцев, Л. Й. Петражицький, І. П. Рущенко, П. О. Сорокін, М. С. Тімашов та ін. Незважаючи на наявність цих робіт історія становлення соціології права не знайшла свого повного висвітлення в наукових дослідженнях.

Метою роботи є проведення періодизації розвитку соціології права в Російській імперії.

Викладення матеріалів дослідження необхідно розпочати з того, що потреба у вивченні права, як соціального явища у Російській імперії, виникла у другій половині XIX ст. Як вказує В. І. Бочкарьова, зв'язок суспільства з правом існував завжди, що знайшло відображення у формулі запропонованої римськими юристами: «де є суспільство, там є право» («ubi societas, ibi jus est») [1]. Одною з причин інтересу до соціологічних досліджень була реформа проведена за часів Олександра II до якої входили: селянська 1861 р., судова 1864 р., введення нових юридичних інститутів та установ, - єдиний касаційний суд, ювенальний суд, нотаріат, суд присяжних у кримінальних справах, інститут присяжних повірених (адвокатура), інститут мирових суддів. З іншого боку в імперії почалося поширення соціологічних знань та з'явилися роботи в яких право вивчалось як соціальне явище. Розгляд наукових праць вчених виконаних в дореволюційній період можна розділити на два етапи: а) зародження; б) становлення.

I. На першому етапі проходив процес поширення соціологічних знань та застосування статистичних методів вивчення права. До нього відносяться праці видатного статистика — Ю. Э. Янсона (1835 — 1893 рр.), який з 1876 р. на протязі 12 років був деканом юридичного факультету Санкт-Петербурзького університету.

Теоретико-методологічний інструментарій, необхідний для дослідження права як соціального явища, вперше був запропонований в Росії відомим юристом і політичним діячем головою Державної думи С. А. Муромцевим (1850–1910 рр.). Одним із перших юристів, що присвятили свої праці питанням соціології кримінального права, був проф. Московського університету М. В. Духовський (1849–1903 рр.). Цей учений вважав невірним «погляд на кримінальне право» як на науку, що вивчає тільки злочин і покарання та пропонував розглядати причину цього феномена у несправедливому суспільному устрої. Значний внесок в загальний розвиток юридичної науки був внесений ученим-юристом, фахівцем з державного і міжнародного права, проф. Санкт-Петербурзького університету М. М. Коркуновим (1853–1904 рр.). У своїх працях вчений доводив необхідність знаходження балансу між такими факторами, як особистісні якості, особистий досвід, психічний стан, умови людської діяльності та культурна спадщина минулого.

II. На другому етапі з'явилися фундаментальні праці соціології до яких відносяться І. Я. Фойницький, Л. Й. Петражицький, Б. О. Кістяковський, С. В. Познишев, М. М. Гернет. Так, відомий російський юрист І. Я. Фойницький (1847–1913 рр.) розглядав причини злочинності та умови скоєння злочинів. В процесі дослідження історії соціології кримінального права важливою роллю була психологічна теорія права, яка була запропонована Л. Й. Петражицьким (1867–1931 рр.). Інший правознавець Б. О. Кістяковський (1868–1920 рр.) доводив, що вивчення права повинно проводитись в усіх його соціальних проявах. В свою чергу, відомий російський криміналіст С. В. Познишев (1870–1943 рр.), визначав предмет науки кримінального права, вважав за необхідне протиставляти між собою юридичні і соціологічні напрямки та докладно вивчав соціальні причини злочинності. Значний внесок в соціологію право внесено доктором юридичних наук, проф. М. М. Гернетом (1874–1953 рр.). Вчений розглядав вплив на злочинність таких факторів як вік, стать, сімейне походження, спадковість, алкоголізм, раса, фізичні фактори, рівень життя, ціни на хліб. М. М. Гернет запропонував соціологічну теорію злочинності, до змісту якої увійшли соціальні фактори та доводив необхідність пошуку шляхів зменшення кількості вчинених злочинів.

Підводячи підсумки проведеного дослідження можна зробити наступні висновки. Поява соціології права в дореволюційній Росії було об'єктивним процесом, що супроводжував розвиток суспільних відносин на який вплинуло реформування судової, виконавчої системи покарань. Показано значний внесок дореволюційних вчених в формуванні основ соціології права, вивчення зв'язку злочинності з умовами життя, рівнем освіти, статтю, віком, цінами на товари першої необхідності.

Література

1. Бочкарева В.И. Становление и развитие социологии права в России (вторая половина XIX – начало XX в.) / В.И. Бочкарева // Социология науки и технологий. 2014. – Том 5. – № 2. – С. 39–48.

А.В. Трушечкіна,
студентка юридичного факультету
Херсонського державного університету

МІСЦЕ ГЛАВИ ДЕРЖАВИ В СИСТЕМІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Побудова суверенної та незалежної, демократичної, соціальної і правової держави в Україні потребує реформування усього механізму держави задля підвищення ефективності його функціонування та приведення у відповідність до вимог сучасності, а також нормативного розгалуження повноважень між усіма органами державної влади та місцевого самоврядування [1, с. 170]. В зв'язку з цим, необхідно визначити місце глави держави в системі органів державної влади з урахуванням досвіду зарубіжних країн

Питання про місце глави держави в системі державного механізму надзвичайно складне.

На думку В. М. Бесчастного місце глави держави в системі органів державної влади доцільно визначати крізь призму моделей глави держави. На думку вченого, можна виокремити дві моделі глави держави, за якими можна визначити місце глави держави в системі органів державної влади: перша модель і перша зрозуміла всім функція – це глава держави – лідер країни. Лідер може бути формальним і фактичним. Він може поєднувати ці якості, може бути главою «де-юре» і «де-факто», але вони можуть і не збігатися. Прикладом фактичного лідера є абсолютний монарх або президент президентської республіки, який обирається народом. Це легітимний лідер країни, що одержав владу за встановленими правилами й визнаний у цій ролі народом. Друга модель і друга основна функція, що розуміється й визнана більшістю громадян, – це символ влади, держави. Тобто ця особа персоніфікує державну владу і представляє її у відносинах з іншими державними структурами й у відносинах з іноземними державами [2, с. 59].

Отже, згідно даного критерію, лідер у більшості випадків, в ідеалі – символ своєї країни. Природно, функції й роль лідера та символу можуть збігатися. Але символ може бути не лідером, а лише необхідною фігурою, що виконує потрібні в державі функції. Найяскравіший символ державної влади – це монарх, причому будь-який монарх: і за абсолютної монархії, і за дуалістичної, і за конституційної. Але на роль символу найбільше підходить місія монарха в конституційній монархії, де він справді символізує державу та державну владу.

Проте, на нашу думку, реальне місце і роль глави держави у здійсненні державної влади залежить від форми правління, характеру політичного (державного) режиму, співвідношення сил в країні в той чи інший період часу, а часом і від особистих якостей особи, яка займає цей пост. Глава держави може перебувати поза державної влади, бути включеним у виконавчу владу (очолювати її) або законодавчу і навіть судову гілки влади.

Так, глава держави найчастіше здійснює одноосібне управління, але зустрічається і інститут колегіального глави держави. Функції глави держави рідко виконуються колегіальним органом (наприклад, регентський рада, що виконує

функції монарха до досягнення спадкоємцем престолу віку повноліття). Як правило, повноваження глави держави розділені між колегіальним органом і його головою (наприклад, Ємен, 1990 р.) [3, с. 31].

Проте, із загального правила є й винятки. Так, особливе місце глава держави в механізмі державної влади займає у Швейцарії, де повноваження уряду і глави держави здійснюються колегіальним органом — Федеральною радою, що обирається парламентом. До складу ради входять сім членів, один з яких щорічно висувається на пост президента (голови Федеральної ради). Останній здійснює суто представницькі функції і не має ніяких прерогатив.

Окрім того, особливе місце глава держави в системі механізмі державної влади займає в Кубі та ОАЕ. Так, зокрема, Державна Рада Куби, голова якого з Конституції країни визнається главою держави, «колективний монарх» в ОАЕ не відносяться до жодної з гілок влади в цих державах. В історичному минулому доцільно згадати Президії Верховних Рад СРСР і союзних республік, державні поради, постійні комітети та інші органи вищої представницької влади в колишніх «соціалістичних» країнах (Польщі, Болгарії, Угорщини та ін.). Формально чи реально колективними главами держав є і хунти у вигляді військових або військово-революційних комітетів, які встановлюються в країнах в результаті військових переворотів [4, с. 130].

Конституції більшості країн юридично закріплюють політичну об'єднувальну роль глави держави, яка полягає в тому, що він є носієм вищої влади, вищим представником держави в міжнародних відносинах, гарантом національної незалежності, територіальної цілісності, символом єдності нації і держави [5, с. 77–78].

Таким чином, визначивши місце глави держави в системі державної влади, можемо констатувати, що у більшості сучасних країнах функціонує одноосібний глава держави, конституційний статус якого залежить від форми державного правління, прийнятій в тій чи іншій країні, характеру існуючого в країні політичного режиму, а також від інших обставин, у тому числі від звичаїв і традицій.

Література

1. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. — Харків: Право, 2011. — 584 с.
2. Конституційне (державне) право зарубіжних країн: Навч. посіб. / В.М. Бесчастний, О.В. Філонов, В.М. Субботін, С.М. Пашков; За ред. В.М. Бесчастного. — К.: Знання, 2008. - 384 с.
3. Конституционное право зарубежных стран : краткий курс лекций / А. В. Попова. — М. : Издательство Юрайт, 2011. — 159 с.
4. Конституционное право. Енгибарян Р.В., Тадевосян Э.В. М.: Юристъ, 2000. — 492 с.
5. Кириченко В. М. Порівняльне конституційне право: модульний курс [текст] : навчальний посібник / В. М. Кириченко, О. М. Куракін — К. : «Центр учбової літератури», 2012. — 256 с.

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ

А.Ф. Ахмадова,

студентка факультету заочного, контрактного навчання та підвищення кваліфікації працівників Академії Державної пенітенціарної служби

ДІЇ, ЩО ДЕЗОРГАНІЗУЮТЬ РОБОТУ УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ: ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ СУБ'ЄКТА СТ. 392 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Одним з основних елементів складу злочину, передбаченого ст. 392 КК України, є суб'єкт дії, що дезорганізує роботу установ виконання покарань. Загальна характеристика суб'єкту злочину визначена ч. 1 ст. 18 Кримінального кодексу України, згідно якої, суб'єкт злочину — це фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до цього кодексу може наставати кримінальна відповідальність. Окрім цього, ч. 2 цієї статті вказує, що суб'єкт злочину може бути спеціальним. Спеціальний суб'єкт — це особа, яка крім обов'язкових загальних ознак (фізична особа, вік, осудність) має додаткові спеціальні (особливі) ознаки, передбачені в статті Особливої частини для суб'єкта конкретного складу злочину. Ознаки спеціального суб'єкта доповнюють загальне поняття суб'єкта злочину і виступають як додаткові ознаки. Такі додаткові і факультативні ознаки, що відокремлюють певне коло осіб, прямо вказуються в диспозиції статті кримінально-правової норми або встановлюються при її тлумаченні, тобто безпосередньо впливають з її змісту [1, с. 139–148].

Досліджуючи склад злочину, передбачений ст. 392 КК України, ми побачили, що в ньому міститься пряма вказівка на суб'єкт — це особи, які відбувають покарання у виді обмеження або позбавлення волі. Отже, можна стверджувати, що суб'єкт злочину є спеціальним.

У кримінально — правовій науці існує безліч дискусійних питань з приводу ст. 392 КК України. Одне з таких питань виникає з приводу того, чи можна вважати суб'єктом дій, що дезорганізують роботу установ виконання покарань, засуджених, які були залишені у СІЗО для роботи з господарського обслуговування.

З цього приводу погляди вчених, що займаються дослідженнями у цій сфері можна розділити на дві групи. На думку О.І. Плужнік, відповідь на це питання є досить однозначною і негативною, виходячи з того, що вчинити даний злочин можна лише у місцях позбавлення волі, а СІЗО таким місцем не являється [2, с. 98–115].

Дослідивши дане питання, ми не можемо погодитись з цим твердженням. Враховуючи те, що згідно з ч. 3 ст. 18 Кримінально-виконавчого кодексу України, СІЗО виконують функції виправних установ мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання та виправних колоній середнього рівня безпеки щодо засуджених, які залишені для роботи з господарського обслуговування, ми вважаємо, що засуджені, які залишені в СІЗО для роботи з господарського обслуговування, можуть бути суб'єктами злочину, передбаченого ст. 392 Кримінального кодексу України. Аналогічна думка висловлена в Коментарі до кримінального кодексу, за редакцією О.М. Джужі, де зазначено, що місцем вчинення злочину за ст. 392 Кримінального кодексу України є установа виконання покарань, а слідчі ізолятори у випадках, передбачених КВК, також можуть бути установами виконання покарань [3, с. 956]. У такому випадку, як зазначає О.В. Бринзанська, моментом, з якого засуджений може бути суб'єктом злочину, передбаченого даною статтею, є дата видання наказу начальника СІЗО про залишення засудженого в ізоляторі для роботи з господарського обслуговування. СІЗО визнається місцем позбавлення волі і в тому випадку, коли засуджений перебуває в ньому у зв'язку з етапуванням з однієї колонії до іншої [4, с. 76–78].

Водночас, не може бути суб'єктом дій, що дезорганізують роботу установ виконання покарань, особа, що утримується у слідчому ізоляторі, до набрання законної сили вироку відносно неї. Також не є суб'єктом злочину, передбаченого ст. 392 КК України, особа, яка відбуває покарання у виді обмеження або позбавлення волі за неправосудним вироком: тероризування засуджених, напад на адміністрацію установи виконання покарань та активна участь в організованій групі, створеній із такою метою, кваліфікуються за тими статтями Особливої частини КК України, які передбачають відповідальність за фактично вчинені засудженим дії [5, с. 987].

На нашу думку, існує гостра потреба вирішити дане питання на законодавчому рівні, щоб уникнути помилок при визначенні складу злочину, передбаченого ст. 392 Кримінального кодексу України.

З урахуванням викладеного, можна вважати за доцільне внести зміни до ст. 392 Кримінального кодексу України і включити до неї перелік установ виконання покарань, які можуть бути місцем скоєння даного злочину. Тобто, замінити в статті «тероризування у установах виконання покарань...» на «тероризування у виправних центрах, виправних колоніях та слідчих ізоляторах...».

Література

1. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгіна ін.]; за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 4-ге вид., перероб. і доп. – Х.: Право, 2010. – С. 139–148.
2. Плужнік О. І. Кримінальна відповідальність за порушення режиму відбування покарання у виправних установах та тримання під вартою: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Олена Іванівна Плужник. – К., 2003. – 201 с.
3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Гришук, А.В. Савченко [та ін.]; за заг.ред. О.М. Джужі, А.В. Савченко, В.В. Чернея. – К.: Юрінком Інтер, 2016. – 1064 с.

4. Бринзанська О. В. Кримінальна відповідальність за злочини, що посягають на діяльність установ кримінально-виконавчої системи :дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Ольга Василівна Бринзанська. – К., 2012. – 221 с.
5. Кримінальне право України. Судові прецеденти 1864–2007 / за ред. В. Т. Маляренка; уклад. П. П. Пилипчук, Є. І. Овчинніков; відпов. ред. Т. М. Роцька. – К. :Освіта України, 2008. –1065 с.

УДК 343.233.3

Є.Д. Іржанський,
студент юридичного факультету
Херсонського державного університету

ПОНЯТТЯ ТА СУТЬ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Анотація. Висвітлено поняття та сутність звільнення особи від кримінальної відповідальності, а також сформульовано визначення звільнення особи від кримінальної відповідальності на підставах, передбачених Особливою частиною Кримінального кодексу України. Звернено увагу на відсутність нормативно-правового регулювання у діючому кримінально-процесуальному законодавстві процедури звільнення особи від кримінальної відповідальності за наявності вищевказаних підстав.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, звільнення від кримінальної відповідальності, злочинність, вирок.

Постановка проблеми. Злочинність являє собою складне соціальне явище, що має свої об'єктивні причини і умови. Здійснення на сучасному етапі задачі зниження рівня злочинності можливо лише шляхом правильного застосування в боротьбі з правопорушниками заходів громадського впливу і державного примусу, правильної координації діяльності громадськості і державних органів.

У комплексі заходів направлених на скорочення і ліквідацію злочинності в нашій державі важливе значення має і кримінальне законодавство.

Кримінальний закон повинен забезпечити диференційований підхід до правопорушників. До осіб, що неодноразово порушили кримінальний закон або скоїли тяжкі злочини необхідно застосовувати суворі міри покарання. До тих же хто винен в скоєні діянь, що не являють великої суспільної небезпеки, кого можна виправити без ізоляції від суспільства, слід, економно витрачаючи кримінальну репресію, застосовувати заходи покарання, що не пов'язані з позбавленням волі, та умовне засудження або відстрочку виконання вироку.

Серед заходів, що забезпечують виправлення і перевиховання без ізоляції від суспільства правопорушників, які вчинили менш серйозні злочини, умовне засудження та відстрочка виконання вироку відіграють важливу роль. Внаслідок того, що умовне засудження та відстрочка виконання вироку знаходять все більше розповсюдження, вивчення ефективності їх застосування і подальше вдосконалення цих інститутів набуває важливого значення як для практики так і для сучасної правової науки.

Стан дослідження. Питання закриття кримінальної справи та звільнення особи від кримінальної відповідальності були предметом дослідження багатьох науковців. До цієї проблеми звертались у своїх працях М. С. Алексєєв, Ю. В. Баулін, С. М. Благодир, Л. В. Головка, Ю. М. Грошева, О. А. Губська, А. Я. Дубинський, О. О. Дудоров, О. О. Житний, В. Ю. Іванін, Л. М. Карнеєва, О. Ф. Ковітіді, В. З. Лукашевич, Д. Я. Мирський, П. П. Михайленко, М. М. Михеєнко, О. В. Наден, В. Ч. Песлякас, Д. П. Письменний, В. В. Скибицький, М. С. Строгович, П. В. Хряпінський, Г. І. Чангулі, М. О. Чельцов та ін. Але практично не приділялась увага процесуальній процедурі звільнення особи від кримінальної відповідальності на підставах, передбачених Особливою частиною Кримінального кодексу (КК) України.

Виклад основного матеріалу. Кримінальний Кодекс України має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадянської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам. Для здійснення цього завдання Кримінальний Кодекс України визначає, які суспільне небезпечні діяння є злочинами та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили.

Підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільне небезпечне діяння, яке містить склад злочину. Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Ніхто не може бути притягнений до кримінальної відповідальності за той самий злочин більше одного разу.

Випадки звільнення від кримінальної відповідальності передбачені в розділі ІХ Загальної частини КК України (статті 45–49 ККУ), а також у Законах України «Про амністію» чи актах помилування [1, 44]. Стаття 97 КК України передбачає звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітніх із застосуванням примусових заходів виховного характеру. В Особливій частині КК України зафіксовані підстави звільнення від кримінальної відповідальності осіб, які вчинили деякі конкретні види злочинів.

Звільнення від кримінальної відповідальності треба відрізнити від звільнення від покарання, хоча загальним для їх застосування є єдина (спільна) обставина - в обох випадках особа вчинила суспільно небезпечне діяння, яке містить всі ознаки складу злочину, передбаченого в Законі про кримінальну відповідальність. Загальним є і те, що обидва види звільнення може здійснити тільки суд (крім звільнення за актом амністії та актом помилування). Різниця ж полягає в тому, що при звільненні від кримінальної відповідальності через втрату повністю або в значній мірі суспільної безпеки особою, яка вчинила злочин, виходячи з принципів гуманізму й економії заходів кримінально-правового впливу, кримінальна справа припиняється судом до постановлення Вироку, а при звільненні від покарання однією з підстав, передбачених у Законі, є винесення (постановлення) обвинувального Вироку.

Отже, суд, розглядаючи кримінальну справу, в обумовлених Законом випадках приходиться до висновку про необхідність чи доцільність її закриття без постановлення Вироку, звільнивши особу, що вчинила злочин, від можливого призначення їй покарання в подальшому.

При звільненні від покарання суд постановляє обвинувальний Вирок, не призначаючи покарання або звільняючи від його відбування з випробуванням осіб, визнаних винними у вчиненні злочину, на підставах, зазначених у КК України.

Звільнення від кримінальної відповідальності не є реабілітацією особи, що звільняється. Походячи із вказаних принципів і виконуючи запобігальну функцію кримінального права, суд визнає необхідність або недоцільність доведення справи щодо особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, до винесення обвинувального Вироку, якщо в подальшому може постати питання про звільнення від покарання [2, 213].

Звільнення від кримінальної відповідальності водночас означає, що державні органи припиняють кримінальне переслідування звільненої особи, а вчинене нею раніше діяння вважається таким, що не має будь-яких юридичних наслідків.

Оскільки в діях осіб, які охоплюються обставинами, що виключають злочинність діяння, немає ознак складу злочину і вони носять правомірний характер, інститути необхідної оборони, затримання злочинця, крайньої необхідності та інші не належать до проблеми звільнення від кримінальної відповідальності. Відсутність злочину означає відсутність підстав для застосування інститутів звільнення від кримінальної відповідальності.

Наведені у КК України види звільнення від кримінальної відповідальності діляться на загальні та спеціальні.

Загальні передбачені в Загальній частині КК України. Це звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку:

- з дійовим каяттям (стаття 45 КК України);
- з примиренням винного з потерпілим (стаття 46 КК України);
- з передачею особи на поруки (стаття 47 КК України);
- із зміною обстановки (стаття 48 КК України);
- із закінченням строків давності (стаття 49 КК України);
- із застосуванням примусових заходів виховного характеру (стаття 97 КК України);
- за актом амністії (статті 85—86 КК України).

Спеціальні передбачені у статтях Особливої частини КК України щодо конкретних видів злочинів і мають бути розглянуті у їх контексті (частина 2 статті 111, частина 2 статті 114, частина 3 статті 175, частина 4 статті 212, частина 2 статті 255, частина 5 статті 258, частина 6 статті 260, частина 3 статті 263, частина 4 статті 289, частина 4 статті 307, частина 4 статті 309, частина 4 статті 311, частина 3 статті 369 КК України).

Залежно від того, чи є звільнення від кримінальної відповідальності обов'язком чи правом суду, вони поділяються на дискретні (або факультативні) та імперативні (або обов'язкові).

Дискретність означає, що вирішення питання, за наявності всіх вказаних у Законі обставин для прийняття такого рішення, залишається правом суду. Імперативність означає, що, суд за наявності всіх вказаних у Законі обставин зобов'язаний звільнити від кримінальної відповідальності.

До першого виду належать випадки, передбачені у статтях 47, 48 КК України, у частині 4 статті 49 КК України (питання про застосування давності до особи, що вчинила особливо тяжкий злочин, за який згідно із Законом може бути призначено довічне позбавлення волі, вирішується судом) і частиною 1 статті 97 КК України.

До другого належать випадки, передбачені в статтях 45, 46, 49 (крім передбаченого частиною 4) і у статтях Особливої частини КК України.

Звільнення від кримінальної відповідальності може бути безумовним, тобто таким, яке ні за яких умов не може бути переглянute, і умовним, тобто таким, що може бути переглянute у зв'язку з негативною поведінкою особи [3, 344].

До першого виду належить абсолютна більшість випадків звільнення від кримінальної відповідальності, до другого – випадки, передбачені у статті 47 та частиною 1 статті 97 КК України.

Висновки. Звільнення від кримінальної відповідальності – це відмова держави від застосування обмежень, засудження та покарання до особи, що вчинила злочин, передбачений кримінальним законом, якщо така особа не становить значної суспільної небезпеки, виконала певні нормативні умови та спроможна виправитися без примусу держави через покарання.

Правова підстава звільнення від кримінальної відповідальності – передбачення, конкретних видів звільнення в КК України, а також у законі України про амністію чи акті помилування. Тобто матеріально-правовою підставою є заохочувальна кримінально-правова норма. Безпосереднє звільнення від кримінальної відповідальності в усіх випадках здійснює лише суд. Порядок звільнення від кримінальної відповідальності встановлюється законом.

Література

1. Конституція України № 254к/96-ВР від 28 червня 1996 року // <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Кримінально-процесуальний кодекс України № 1001-05 від 28 грудня 1960 року // <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Кримінальний кодекс України № 2001-V від 28 грудня 1960 року // <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. Кримінальний кодекс України № 2341-III від 05 квітня 2001 року // <http://zakon.rada.gov.ua>.
5. Кримінальне право України: Навчальний посібник / О.М. Омельчук. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 297 с.
6. Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / Ю.В. Александров, В.А. Клименко. – К.: МАУП, 2004. – 328 с.

А.П. Коваль,

студентка факультету економіки, менеджменту і права
Вінницького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету
науковий керівник: **В.М. Панькевич,**
кандидат юридичних наук, доцент кафедри права
Вінницького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету

ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ЗВ'ЯЗКУ ЗІ ВЗЯТТЯМ НА ПОРУКИ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню ст. 47 Кримінального кодексу України, звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку зі взяттям на поруки. Трактуювання змісту передачі на поруки за ст. 47 ККУ, елементи, передумови та підстави звільнення від кримінальної відповідальності.

Ключові слова. Взяття на поруки, кримінальна відповідальність, покарання, клопотання, злочин.

Проблемні питання. Необхідно дослідити чи є усі відповідні підстави за яких особу можна передати на поруки. Також важливим моментом для прийняття правоохоронними або судовими органами рішення про застосування саме такого виду звільнення від кримінальної відповідальності є обов'язкове клопотання відповідного трудового колективу перед судовим або правоохоронним органом про можливість застосування подібного заходу.

Стан дослідження. Багато видатних науковців досліджували особливості звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку зі взяттям на поруки, серед них В. О. Глушкова, Г. В. Новицького, В. І. Борисова, П. А. Вороб'я, М. І. Загороднікова, В. О. Навроцького, С. Г. Келіної, М. Й. Коржанського, П. С. Дагеля, М. І. Мельника, П. П. Михайленка, А. А. Музики, В. І. Осадчого, А. О. Пінаєва та інші.

Виклад основного матеріалу. Кримінальна відповідальність — різновид юридичної відповідальності, а кримінальне покарання — наслідок кримінальної відповідальності. Деякі науковці визначають, що норми КК України, які передбачають звільнення від кримінальної відповідальності, слід віднести до «компромісних». З другого боку, широко застосовується до оцінки таких норм і поняття «альтернативи кримінальному переслідуванню» [1].

Під звільненням від кримінальної відповідальності з передачею особи на поруки колективу підприємства, установи або організації (ст. 47 КК), розуміється, що особа, яка звільняється від кримінальної відповідальності вперше вчинила злочин невеликої або середньої тяжкості, повинна щиро покаятися, виправдати довіру колективу і не ухилятися від заходів виховного характеру та не порушувати громадський порядок. У протилежному випадку вона притягується до кримінальної відповідальності за раніше вчинений нею злочин.

Матеріально-правовим елементом передумови звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею її на поруки є вчинення нею вперше злочину невеликої тяжкості або середньої тяжкості (ст. 12 КК України). Так,

злочином середньої тяжкості відповідно до ч. 3 ст. 12 ККУ визнається такий злочин, за який законом дії особи кваліфіковані за статтею ККУ, яка передбачає максимальне покарання у вигляді позбавлення волі на строк не більше п'яти років. Чинний ККУ налічує майже 250 злочинів середньої тяжкості, зокрема: умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання (ст. 116 ККУ), необережне вбивство (ч. 1 ст. 119 ККУ), крадіжка (частини 1 та 2 ст. 185 ККУ), та інше [4].

Процесуальним елементом передумови передумови цього виду звільнення від кримінальної відповідальності є наявність клопотання колективу підприємства, установи чи організації про передачу на поруки особи, яка вчинила хоча б один із зазначених злочинів [4].

Підставою звільнення такої особи від кримінальної відповідальності є її щире розкаяння у такому злочині. Таке каяття, як уже відзначалося, передбачає усвідомлення особою своєї вини, щирий жаль щодо вчиненого злочину та осуд своєї поведінки [4]. Не може бути звільнена від кримінальної відповідальності і передана на поруки особа, яка не визнає себе винною або з інших причин наполягає на розгляді справи у суді. У таких випадках провадження у кримінальній справі триває у звичайному порядку [1].

Особа може бути звільнена від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею її на поруки, якщо:

- 1) особа вчинила злочин вперше;
- 2) вчинений злочин належить до злочинів невеликої або середньої тяжкості, крім корупційних злочинів;
- 3) є клопотання колективу підприємства, установи чи організації про передачу винного на поруки такому колективу;
- 4) є об'єктивні дані про те, що винна особа, щиро покаявшись у вчиненні злочину, виконає умови, пов'язані з її передачею на поруки і не вчинить нового злочину [2].

Характерною особливістю цього виду звільнення особи від кримінальної відповідальності є також його умовний характер. Справа в тому, що впродовж одного року, на який особа передається на поруки, вона має підкорятися заходам виховного характеру, зразковою поведінкою, повагою до закону і громадського порядку довести своє виправлення [3]. Якщо було виявлено порушення умов передачі на поруки, то особу можна притягнути до кримінальної відповідальності за вчинений злочин.

Кримінально-процесуальним законодавство регулює порядок звернення колективу з клопотанням про передачу особи на поруки.

Суд, розглянувши клопотання трудового колективу, враховуючи усі обставини справи і визнавши за можливе виправлення винного в такому колективі, передає його на поруки. Про це виноситься мотивована ухвала суду [2].

Остаточне звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею її на поруки відбувається не з моменту винесення рішення суду щодо передачі особи на поруки, а з моменту закінчення одного року іспитового строку.

Якщо особою, що порушила закон є учень, то з клопотанням про взяття на поруки можуть звертатися: колектив відповідного навчального закладу, факультету або курсу.

У випадках, коли особа, що вчинила злочин не працевлаштована, то клопотанням про звільнення її від кримінальної відповідальності з передачею на поруки може подати громадська організація за місцем проживання особи. Необхідно зауважити, що клопотання має виходити від колективів відповідних підприємств, установ чи організацій, а не окремих громадян. Оскільки, окремі особи не являють собою організаційної єдності і, як наслідок, юридичного значення не мають при клопотанні про передачу на поруки. Тому це повинно виходити від визначеного організаційно оформленого колективу, який може прийняти обґрунтоване рішення щодо передачі правопорушника на поруки і забезпечує здійснення щодо нього необхідних виховних заходів. Клопотання з боку окремих осіб, навіть з числа керівництва, може являти собою заступництво за небезпечних злочинців, яке тягне правові наслідки. Тому участь колективу в таких випадках є обов'язковою і доцільною.

Даний вид звільнення від кримінальної відповідальності належить до числа необов'язкових (факультативних) та умовних. Факультативність звільнення від кримінальної відповідальності полягає в тому, що суд, навіть за наявності передумови і підстави, не зобов'язаний звільнити особу від кримінальної відповідальності, якщо визнає недоцільним [4].

Необхідно зауважити, що при вчиненні особою, яку передано на поруки (протягом строку поруки), нового злочину, її може бути притягнуто до кримінальної відповідальності за правилами, встановленими щодо множинності злочинів. Крім того, положення, викладені в ч. 2 ст. 47 ККУ, дають можливість стверджувати, що звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки пов'язане з певним примусом з боку держави у вигляді погрози застосування покарання, якщо така особа порушить умови поруки. За наявності такого порушення, трудовий колектив, який взяв винного на поруки, може відмовитися від поручительства, шляхом прийняття про це відповідного рішення на зборах колективу [4].

Протокол загальних зборів колективу підприємства, установи чи організації про відмову від поручительства має містити відомості про те, якими конкретними діями особа, яка була передана на поруки, не виправдала довіри колективу, які заходи виховного характеру застосовувалися до цієї особи, чи були порушення з її боку громадського порядку і якщо були, то в чому вони знайшли свій вияв, які заходи впливу були застосовані до особи тощо [5].

Але за змістом закону така відмова може мати місце лише протягом року з дня передачі особи на поруки. Пропуск колективом цього строку виключає можливість притягнення особи до кримінальної відповідальності за раніше вчинений злочин [5].

З плином іспитового терміну, у разі виправлення особи, вона не вважається суспільно небезпечною, необхідність у державному примусі автоматично усувається. Дослідження складових елементів останнього дозволить зрозуміти суть і зміст даних дій [6].

Виправлення особи як результат остаточного звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею її на поруки відображається в певному процесі. Дослідження складових елементів останнього дозволить зрозуміти суть і зміст даних дій [6].

Приклад звільнення від кримінальної відповідальності можна взяти справу Володарсько-Волинського районного суду Житомирської області, коли громадянина України працюючого машиністом екскаватора ТОВ «Україна Капітал», подав клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності та передачу на поруки трудового колективу. В судовому засіданні захисник обвинуваченого заявив клопотання про передачу ОСОБА_1 на поруки трудового колективу ТОВ «Україна Капітал» обґрунтовуючи тим, що обвинувачений вчинив злочин середньої тяжкості та активно сприяв слідству, а тому просить звільнити останнього від кримінальної відповідальності з передачею на поруки трудового колективу ТОВ «Україна Капітал» надавши клопотання трудового колективу та протокол захисних зборів. Обвинувачений підтримав клопотання заявлене захисником. Потерпілий та його представник заперечили у задоволенні заявленого клопотання, пославшись на те, що обвинувачений щиро не розкався у вчиненні даного злочину та не відшкодував потерпілому заподіяного збитку. Прокурор висловив думку про відсутність підстав для задоволення заявленого клопотання, так як обвинувачений щиро не розкався, повністю не визнає обставин вчинення кримінального правопорушення, не осудив своєї поведінки, заподіяний збиток не відшкодував, моральну шкоду не визнає.

Заслухавши сторін, дослідивши матеріали справи, суд приходять до наступного. Відповідно до вимог ст. 47 КК України та роз'яснень, що містяться в п.5 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 року № 12 «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності», особу, яка вперше вчинила злочин невеликої або середньої тяжкості та щиро розкалася, може бути звільнено від кримінальної відповідальності з передачею на поруки колективу підприємства, установи чи організації за їх клопотанням, за умови, що ця особа протягом року з дня передачі їй на поруки виправдає довіру колективу, не ухилятиметься від заходів виховного характеру та не порушуватиме громадського порядку. Звільнення від кримінальної відповідальності за ст. 47 КК України можливе лише за клопотанням колективу підприємства, установи чи організації, членом якого є особа, про передачу їй на поруки. Підставою такого звільнення є щире розкаяння особи (зокрема, особа визнає свою вину за усіма пунктами висунутого проти неї обвинувачення, дає правдиві свідчення, щиро жалкує про вчинене, негативно оцінює злочин), яке свідчить про її бажання спокутувати провину перед колективом підприємства, установи чи організації та виправити свою поведінку.

Висновок. Узагальнюючи сказане можна зробити висновок, що застосування звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із взяттям на поруки є розповсюдженою підставою для закриття кримінального провадження.

Звільнення від кримінальної відповідальності відбувається за відповідних умов коли особу беруть на поруки. Але закриття кримінальної справи у зв'язку з взяттям особи на поруки не звільняє її від обов'язку відшкодувати матеріальні збитки, завдані нею шкоду державним, громадським інтересам або громадянам [3]. А за методами впливу воно більше схоже на виховну роботу, що проводиться в суспільстві.

Література

1. Усатий, Г. О. Кримінально-правовий компроміс [Текст] / Г. О. Усатий. — К. : Атіка, 2001. — 125 с.
2. Кримінальне право України. Загальна частина : Навч. посібн. — 4-те вид., перероб. та доп. — К.: Алерта, 2016. — 364 с.
3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За заг. ред. Литвинова О. М. — К.: «Центр учбової літератури», 2016. — 720 с.
4. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. — 4-те вид. переробл. і допов. — Х. : Право, 2010. — 456 с.
5. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки [Текст] / О. Сищук // Вісник прокуратури. — 2010. — № 4. — С. 92–97.
6. Умови звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки [Текст] / Т. Б. Ніколаєць // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. — 2006. — № 6. — С. 18–27.
7. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/70737632>

Є.В. Колеснік,

студентка Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ДО ПИТАННЯ ПРО КВАЛІФІКАЦІЮ ЗГВАЛТУВАННЯ, ПОЄДНАНОГО ІЗ ЗАПОДІЯННЯМ ТІЛЕСНИХ УШКОДЖЕНЬ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Кваліфікація злочинів має важливе значення, оскільки від неї залежить подальший хід розслідування справи, її розгляд в суді та призначення виду і розміру покарання. На практиці це може викликати значні складнощі, зокрема й у зв'язку з кваліфікацією згвалтування за сукупністю з іншими злочинами.

Згідно чинної редакції ч. 1 ст. 152 КК, згвалтування — це статеві зносини із застосуванням фізичного насильства, погрози його застосування або використання безпорадного стану потерпілої особи. З цього визначення слідує, що одним із способів учинення цього злочину є застосування фізичного насильства, метою якого згідно роз'яснень постанови ПВСУ від 30 травня 2005 №8 є подолання чи попередження опору потерпілої особи, обумовленого небажанням вступити із гвалтівником у статевий зв'язок, або приведення її у безпорадний стан. Під фізичним насильством, яке передбачене диспозиціями ст. 152 КК, слід розуміти застосування фізичної сили (зв'язування, нанесення побоїв або тілесних ушкоджень, здавлюванні дихальних шляхів, триманні рук або ніг, обмеженні або позбавленні особистої волі), використання різних предметів, знарядь і засобів (шляхом уведення в організм потерпілого проти його волі наркотичних засобів, алкоголю, отруйних, психотропних речовин тощо) [5].

Таким чином, в результаті застосування фізичного насильства потерпілій особі можуть бути нанесені тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості. При цьому заподіяння будь-якого менш тяжкого (менш небезпечного) насильства, ніж

легке тілесне ушкодження (напр., побої) повністю охоплюється ст. 152 КК. Легке тілесне ушкодження згідно роз'яснень ПВСУ також охоплюється відповідною частиною ст. 152 КК і додаткової кваліфікації за ст. 125 КК не потребує, оскільки заподіяння шкоди здоров'ю в таких межах охоплюється диспозицією закону про кримінальну відповідальність за згвалтування [5].

На противагу цьому ПВСУ рекомендує кваліфікувати середньої тяжкості тілесне ушкодження за сукупністю зі ст. 122 КК. Проте зазначене суперечить більш пізнім та загальним роз'ясненням, що містяться в постанові ПВСУ від 04 червня 2010 №7, згідно п. 11 якої, не утворює сукупності злочинів і не потребує окремої кваліфікації заподіяне насильство, якщо воно охоплюється (передбачене) складом певного злочину, і при цьому санкцією статті за цей злочин встановлено більш суворе максимальне основне покарання, ніж за відповідне насильство [4]. Порівняння максимумів санкцій ст. 122 КК (ч. 1 — до 3 р. позбавлення волі, ч. 2 — від 3 до 5 р. позбавлення волі) та ч. 1 ст. 152 КК (від 3 до 5 р. позбавлення волі) вказує на те, що навіть кваліфікований вид середньої тяжкості тілесного ушкодження (ч. 2 ст. 122) повністю охоплюється ст. 152 КК і не потребує додаткової кваліфікації.

Заподіяння тяжких тілесних ушкоджень не охоплюється ч. 1 ст. 152 КК, зважаючи на те, що особливою кваліфікуючою ознакою згвалтування згідно ч. 4 ст. 152 КК є заподіяння особливо тяжких наслідків. Згідно роз'яснень ПВСУ до них відносяться смерть або самогубство потерпілої особи, зараження ВІЛ або іншої невиліковною інфекційною хворобою, а також тілесне ушкодження, що спричинило втрату будь-якого органу чи його функцій, психічну хворобу або інший розлад здоров'я, поєднаний із стійкою втратою працездатності не менш ніж на одну третину, непоправне знівечення обличчя і навіть таке, що спричинило смерть потерпілого [2]. На основі аналізу санкцій ст. 121 КК (за ч. 1 — від 5 до 8 років позбавлення волі, за ч. 2 - від 7 до 10 років позбавлення волі) і ч.4 ст. 152 (від 10 до 15 років позбавлення волі) можна зробити висновок, що спричинення тяжкого тілесного ушкодження (у т. ч. такого що спричинило смерть потерпілого) охоплюється ч. 4 ст. 152 КК і додаткової кваліфікації за ст. 121 КК не потребує.

Разом з тим, безсумнівно ПВСУ рекомендує кваліфікувати тілесне ушкодження, яке є тяжким лише за ознакою небезпечності для життя в момент заподіяння, за сукупністю злочинів — відповідної частини ст. 121 та відповідної частини ст. 152 КК, оскільки на думку ПВСУ тяжкими наслідками визнаються лише ті, які заподіюють потерпілій реальну шкоду, що відрізняється особливо небезпечним характером, унаслідок чого настали виняткові для людини за своєю тяжкістю наслідки [1].

При оцінці фізичного насильства, заподіяного при згвалтуванні, слід також мати на увазі два важливих аспекти: 1) фізичне насильство може бути застосоване й до небайдужої потерпілій особі з метою упередження її опору, і в кожному разі потребує окремої кваліфікації (абз. 3 і 4 п. 3 ППВСУ від 30.05.2008); 2) будь-яке фізичне насильство, заподіяне без мети упередити чи подолати опір потерпілої, також вимагає кваліфікації за сукупністю злочинів.

Варто звернути увагу, що нещодавно Верховною Радою був прийнятий закон

України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами». У разі набрання чинності цим Законом зґвалтування буде визначатися як учинення дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, без добровільної згоди потерпілої особи [3]. Тобто фізичне насильство, як ознака зґвалтування, безпосередньо не передбачена (прямо не вказана), з чого можна зробити висновок, що застосування фізичного насильства як прояв відсутності добровільної згоди потерпілої, унаслідок якого були заподіяні тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості, потрібно кваліфікувати за сукупністю злочинів.

Література

1. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник. За ред.: В.В. Сташиса, В.Я. Тація. 4-е вид., переробл. і допов. — Харків: Право, 2010. — 608 с.
2. Кримінальний кодекс України: закон України від 05 квіт. 2001 р. (дата звернення: 16.12.2017р.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: проект Закону України (реєстр. номер 4952). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59648.
4. Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки: постанова Пленуму Верховного Суду України від 4 черв. 2010 р. № 7. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-10>.
5. Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи: постанова Пленуму Верховного суду України від 30 трав. 2008 р. № 5. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-08>.

УДК 343.3/.7

Д.Ю. Корж,

студент юридичного факультету
Херсонського державного університету

ПРОВОКАЦІЯ ЗЛОЧИНУ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА

Анотація. Стаття присвячена дослідженню кримінально-правової природи провокації злочину, визначенню ознак, особливостей та форм провокаційної діяльності.

Ключові слова: злочин, провокація, провокатор, провокаційна діяльність, підбурювач.

Постановка проблеми: На сучасному етапі розвитку вітчизняної кримінально-правової доктрини залишається ще чимало прогалин у розумінні сутнісних характеристик кримінально-правових інститутів, вакууму, який необхідно заповнювати. Зокрема, це стосується юридичної природи провокації злочинів та подальшої необхідності вирішення проблемних питань, що з'являються

при кваліфікації такого роду діяльності. Можна констатувати той факт, що існуючі напрацювання вітчизняних вчених-криміналістів пов'язані більше із кримінально-правовою оцінкою ситуацій, які виникають при застосуванні положень Особливої частини КК України (П.П. Андрушко, М.І. Мельник, В.О. Навроцький), ніж із загальнотеоретичним аналізом вищезгаданої поведінки та її місця в системі інститутів, що утворюють Загальну частину кримінального законодавства (О.І. Альошина). Існуючий стан, безумовно, не повинен залишатися незмінним.

Дана ситуація не є новою — її намагалися вирішити ще дореволюційні криміналісти, даючи оцінку діяльності агентів-провокаторів, яку пропонувалося визнавати кримінально караною та кваліфікувати як підбурювання. Відомий вчений Н.С. Таганцев аналізував випадки із судової практики, коли в якості підбурювачів до вчинення злочину, виконуючи при цьому ролі так званих «agents provocateurs» (Lockspitzel), виступали агенти поліції нижчої ланки, щоб у подальшому передати винуватців до рук правосуддя та притягнути їх до відповідальності. З цього приводу він зазначав наступне: «Лицо, подговорившее другого совершить преступление для того, чтобы захватить его во время совершения и предать правосудию, совершает деяние, не только не совместное с представлением о нормальных функциях органов правительственной власти, но и подводящее учинившего под понятие подстрекателя, потому что в его деятельности совмещаются все существенные условия подстрекательства...» [1, с. 348–349]. Схожа точка зору на провокацію домінувала і в доктрині радянського кримінального права. На теперішній час більшість вчених пропонує розглядати діяльність провокатора у рамках інституту співучасті, судова практика відбувається у аналогічному руслі та розглядає такі випадки як спеціальний вид підбурювання до вчинення відповідного злочину, про що, зокрема, йдеться у постанові Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 5 «Про судову практику у справах про хабарництво» (п.23) [2].

Стан дослідження. Незважаючи на те, що проблема провокації є однією з найбільш складних, але найменш досліджених в теорії кримінального права, окремі її аспекти в різні часи викликали певний інтерес науковців. Ще в дореволюційному кримінальному праві деякі питання цієї теми розглядалися в роботах Л.С. Белогриць-Котляревського, Г.Є. Колоколова, С.В. Познишева, В.Д. Спасовича, М.С. Таганцева, І.Я. Хейфеца та ін. У радянські часи окрему увагу питанням провокації приділяли Ф.Г. Бурчак, І.А. Гельфанд, А.Ф. Зелінський, В.Ф. Кириченко, М.І. Ковальов, В.Д. Меньшагін, А.А. Піонтковський, О.Я. Светлов та інші вчені-правознавці. В сучасній літературі окремим аспектам кримінальної відповідальності за провокацію злочинів присвячені роботи О.М. Бандурки, О.Ф. Бантишева, Б.В. Волженкіна, О.В. Говорухіної, Н.О. Гуторової, Н.А. Єгорової, В.П. Ємельянова, В.Д. Іванова, В.П. Котіна, О.М. Литвака, О.О. Мастеркова, М.І. Мельника, В.О. Навроцького, В.І. Тютюгіна, О.В. Ус та інших вчених. Віддаючи належне роботам цих та інших вчених, слід визнати, що до теперішнього часу в юридичній теорії та практиці не проводилося комплексного кримінально-правового дослідження провокації злочину.

Виклад основного матеріалу. У літературних джерелах більшість учених під провокацією злочину розуміють підбурювання до нього з метою викриття в майбутньому особи, яка вчинила це діяння.

В.Д. Іванов пропонує провокаторів притягувати до відповідальності як підбурювачів або організаторів [3, с. 31]. Зустрічаються пропозиції розглядати провокацію як пособництво або вважати її окремим злочином [4, с. 19].

О.В. Говорухіна дає наступне визначення провокації злочину, а саме, це — умисні односторонні дії особи (провокатора), спрямовані на втягнення особи, яку провокують, у вчинення злочину з метою викриття останньої у скоєному. При цьому провокація злочину відрізняється від підбурювання до вчинення злочину та не створює співучасті [5, с. 4].

О.Ф. Бантишев, С.А. Кузьмін вважають, що провокація злочину — це активні дії суб'єктів з умисного спонукання особи (осіб), які не мають злочинного умислу до скоєння злочину з метою наступного викриття особи, котра скоїла даний злочин [6, с. 105].

О.І. Альошина під провокацією злочину розуміє завідоме створення особою обстановки, що викликає вчинення іншою особою злочину, або співучасть у такому злочині з метою її викриття, шантажу або заподіяння іншої матеріальної чи нематеріальної шкоди такій особі [7, с. 4].

Єдине законодавче визначення провокації міститься у ст. 370 КК України. Згідно ч. 1 ст. 370 КК України, провокація підкупу — це свідоме створення службовою особою обставин і умов, що зумовлюють пропонування, обіцянку чи надання неправомірної вигоди або прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання такої вигоди, щоб потім викрити того, хто пропонував, обіцяв, надав неправомірну вигоду або прийняв пропозицію, обіцянку чи одержав таку вигоду. Законодавець, на наш погляд, не виправдано звужив суб'єктів провокації, визначаючи такими лише службових осіб.

Провокаційна діяльність, у свою чергу, це діяльність особи, спрямована на виникнення у іншої особи бажання до вчинення різного роду дій, що тягнуть для останнього настання шкідливих наслідків.

Провокація, на думку окремих учених, є єдиним або більш ефективним засобом виявлення злочинного наміру, запобігання більш тяжким злочинам, розкриття вчинених кримінально караних діянь [8, с. 157–159].

Натомість, на думку В.Д. Іванова, провокаційна діяльність є суспільно небезпечною вже тому, що вона спрямована на організацію злочинів або підбурювання інших осіб до їх учинення [3, с. 30].

О.О. Мастерков переконує, що небезпечність цієї діяльності для відносин, охоронюваних кримінальним законом, має комплексний характер, стверджуючи, що суспільну небезпечність провокації визначають такі моменти:

— вона визначається суспільною небезпечністю того злочину, до якого особа провокується;

— в результаті провокації маємо, фактично, двох осіб, які посягають на охоронювані законом суспільні відносини — провокатор та особа, яку провокують;

— власне провокатор має високий ступінь суспільної небезпечності.

Ознаки провокаційної діяльності:

— передбачає намір суб'єкта (провокатора) забезпечити односторонній вияв бажаної моделі поведінки з боку особи, яку провокують, що має лише зовнішні ознаки злочинного діяння;

— провокаційна поведінка здійснюється в порядку односторонньої умисної діяльності з боку винної особи, що не охоплюється свідомістю особи, яку провокують;

— мета дій провокатора — настання несприятливих наслідків для особи, яку провокують (дискредитація, шантаж або створення штучних доказів обвинувачення).

Слід зазначити, що формою вираження діяння при провокації злочину є тільки суспільно небезпечна дія, тобто активна поведінка винної особи. Форми провокації можуть бути різноманітними: поради, натяки, рекомендації, побажання тощо. Провокація злочину може також носити усний характер, виявлятися за допомогою жестів, письмово, демонстрацією якихось зображень тощо. Знаряддям можуть бути будь-які засоби передачі та носії такої інформації: телефонний або факсимільний зв'язок, Інтернет тощо. Провокатор також може діяти таємно, шляхом створення таких умов і обставин, що викликають у особи намір вчинити злочин.

З об'єктивної сторони провокаційні дії завжди повинні передувати злочинній поведінці особи, яка провокується. Більш того, створення обстановки, що викликає вчинення злочину, не лише повинно передувати виконанню діяння спровокованою особою, а й передувати виникненню у такої особи наміру вчинити злочин. Предмет провокації злочину носить факультативний характер.

Початковим моментом провокації є — дія, яка спрямована на створення обстановки, що викликає намір вчинити злочин. Кінцевий момент — виникнення у особи наміру вчинити злочин або взяти участь у його вчиненні.

Суб'єктивні ознаки провокації злочину. Суб'єктивна сторона провокації злочину характеризується наявністю прямого умислу і спеціальної мети — викриття особи. Прямий умисел свідчить, що винна особа усвідомлює провокаційний характер власних дій щодо іншої особи, яку вона провокує, і бажає вчинити такі дії. Відносно наслідків у вигляді виникнення у особи наміру вчинити злочин або взяти участь у його вчиненні з боку провокатора можливий також тільки прямий умисел. Водночас, при провокації у провокатора, по суті, відсутнім є прямий умисел на вчинення особою злочину. Тобто вчинення злочину не є кінцевою метою, а є засобом досягнення кінцевої мети — викриття спровокованої особи.

Мотиви вчинення такого злочину можуть бути різними: помста, кар'єризм, заздрість тощо.

Мета провокації злочину — штучне створення доказів вчинення злочину або шантаж. Під цією метою розуміється створення фактичних даних, що вказують на наявність складу злочину в діях спровокованої особи.

Провокація у формі діяльності на практиці знаходить своє вираження також як провокаційна діяльність правоохоронних органів.

Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 43 КК України) є нормою КК України, яка може охоплювати випадки провокаційної діяльності. Підставою вчинення провокаційних дій у цьому випадку є вимушеність використання таких засобів. Тобто особа, яка виконує провокаційні дії, фактично переслідує мету, по-перше, приховати свій зв'язок із правоохоронними органами, по-друге, попередити злочинну діяльність організованої групи чи злочинної організації. Проте, якщо особа, виконуючи відповідне завдання, провокує учасників організованої групи чи злочинної організації вчинити злочини, передбачені ч. 2 ст. 43 КК України, відповідальність такої особи, за загальним правилом, не виключається і повинна наставати з урахуванням правил, передбачених ч. 3 ст. 43 КК.

Висновки. Законодавче визначення провокації міститься у ст. 370 КК України. Згідно ч. 1 ст. 370 КК України, провокація підкупу — це свідоме створення службовою особою обставин і умов, що зумовлюють пропонування, обіцянку чи надання неправомірної вигоди або прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання такої вигоди, щоб потім викрити того, хто пропонував, обіцяв, надав неправомірну вигоду або прийняв пропозицію, обіцянку чи одержав таку вигоду. Законодавець, на наш погляд, невиправдано звузив суб'єктів провокації, визначаючи такими лише службових осіб.

Провокаційна діяльність, у свою чергу, це діяльність особи, спрямована на виникнення у іншої особи бажання до вчинення різного роду дій, що тягнуть для останнього настання шкідливих наслідків.

Ознаки провокаційної діяльності:

— передбачає намір суб'єкта (провокатора) забезпечити односторонній вияв бажаної моделі поведінки з боку особи, яку провокують, що має лише зовнішні ознаки злочинного діяння;

— провокаційна поведінка здійснюється в порядку односторонньої умисної діяльності з боку винної особи, що не охоплюється свідомістю особи, яку провокують;

— мета дій провокатора — настання несприятливих наслідків для особи, яку провокують (дискредитація, шантаж або створення штучних доказів обвинувачення).

Література

1. Таганцев Н.С. Русское уголовное право. — М.: Наука, т.1, 1994. — 380 с.
2. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. №5 “Про судову практику у справах про хабарництво” // <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-02>
3. Иванов В.Д. Предупреждение и пресечение органами внутренних дел подготавливаемых преступлений: Учеб. пособ. — Хабаровск: Хабар. ВШ МВД СССР, 1984. — 64 с.
4. Радачинский С.Н. Ответственность за провокацию взятки либо коммерческого подкупа: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. — Ростов-н/Д, 1999. — 188 с.
5. Говорухина Е.В. Понятие и правовые последствия провокации в уголовном праве: автореф. дис. к. ю.н. 12.00.08. — Ростов-н/Д, 2002. — 18 с.

6. Бантишев О.Ф., Кузьмін С.А. Провокація хабара як спеціальний вид співучасті у злочині // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2008. – № 19. – С. 105–112.
7. Альошина О.І. Провокація злочину (кримінально-правове дослідження): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. – Дніпропетровськ, 2007. – 19 с.
8. Навроцький В.О. Провокація хабара як можливий спосіб боротьби з корупцією // Вісник Академії правових наук України. – 1998. – № 4. – С. 157–159.

І.А. Кудра,

студентка Навчально-наукового юридичного інституту
Національного авіаційного університету

АКТУАЛЬНІСТЬ ПИТАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Через швидкий розвиток цивілізації в останні десятиліття перед усіма державами світу постають потужні екологічні виклики. У зв'язку з цим усе більш небезпечними стають злочини, що завдають істотної шкоди довкіллю, дестабілізуючи й без того напружену екологічну ситуацію.

Кризова екологічна ситуація в Україні зумовлена наслідками масштабної екологічної злочинності, небезпека якої пов'язана не лише з високим рівнем екологічних злочинів, до яких належать різноманітні прояви злочинних посягань на навколишнє природне середовище та його окремі елементи, а також змінами характеру екологічної злочинності, у тому числі її комерціалізацією, професіоналізацією, наявністю корупційних і транснаціональних зв'язків, що дає змогу дійти висновку про трансформацію екологічної злочинності в більш організовані форми.

Під екологічною злочинністю розуміють соціальне явище, що має небезпечний для суспільства об'єктивно-функціональний, соціально-конструктивний характер та проявляється в поведінці, яка заборонена кримінальним законодавством та посягає на навколишнє природне середовище або його окремі об'єкти, створюючи небезпеку біологічним основам існування людства, і саме тому є об'єктом окремого кримінологічного дослідження [1, с. 66].

Згідно із розділом VIII Особливої частини Кримінального кодексу України до екологічних злочинів належать: порушення правил охорони надр та вод, забруднення атмосферного повітря, забруднення моря, порушення законодавства про континентальний шельф України, незаконна порубка лісу та незаконне полювання, незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів, порушення ветеринарних правил, умисне знищення або пошкодження території, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду, проектування чи експлуатація споруд без систем захисту довкілля та ін.

Безумовно, вказані норми не охоплюють усіх можливих посягань на навколишнє середовище. Екологічну злочинність можна визначити, як сукупність суспільно небезпечних діянь, які завдають шкоди навколишньому середовищу, а також життю та здоров'ю людей [2].

За даними Міністерства охорони навколишнього природного середовища, 15 % території України перебуває у критичному екологічному стані. Стан екологічної злочинності в країні характеризується зростанням показників та високим ступенем латентності порушень законодавства про охорону природи.

За даними вчених, рівень латентності цих злочинів сягає близько 95 %. Пояснити це можна недоліками в діяльності правоохоронних та судових органів, недостатнім контролем за дотриманням вимог законодавства, корупцією тощо.

У структурі екологічних злочинів велику частку становлять незаконна порубка лісу – 54 %, порушення правил риболовства – 35–45 %, незаконне полювання – 25 %, забруднення водойм та повітря – 10–12 % [3].

Важливість питання екологічної злочинності в сучасних реаліях полягає в наступному. По-перше, заповідання (або загроза заповідання) шкоди навколишньому природному середовищу, що знаходить своє вираження у погіршенні життєздатності, якості, цілісності, взаємозв'язків навколишнього середовища та його окремих екосистем (тваринний та рослинний світ, атмосферне повітря, землі, води, надра і т. ін.) – у межах, в яких вони потрапляють в сферу кримінально-правового регулювання.

По-друге, підвищена суспільна небезпечність, що проявляється у створенні реальної загрози біологічним основам існування людства. Підвищена небезпечність екологічної злочинності зумовлена передусім посиленням антропогенного навантаження на природне середовище, що в умовах глобальної екологічної кризи створює загрозу заповідання суттєвої, часто не відновлюваної шкоди життєво важливим інтересам людини, суспільства та держави: зменшуються запаси природних ресурсів; забруднюється природне середовище; втрачається природний зв'язок між людиною та природою; загублюються естетичні цінності; екологічна криза загрожує не тільки гідному існуванню людини, але і самому життю; для держави екологічна криза пов'язана із скороченням свободи політичного вибору, яка обумовлена транскордонним характером екологічних проблем; загострення екологічної ситуації в різних регіонах світу стає причиною соціальної та політичної нестабільності, міждержавних протиріч та насильницьких конфліктів [4, с. 243].

Отже, питання екологічної злочинності в Україні сьогодні є досить актуальним. Згідно статистики екологічна злочинність зростає, а ступінь латентності таких порушень вищає. Значно загострює проблему комерціалізація та професіоналізація екологічних правопорушень.

Література

1. Турлова Ю.А. Кримінологічний аналіз сучасного стану екологічної злочинності в Україні / Ю.А. Турлова. // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2016. – № 3. – С. 66–72.
2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341–III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
3. Кримінологія: Загальна та Особлива частини // Електронний ресурс-[режим доступу] - http://www.pravo.vuzlib.su/book_z1119_page_56.html
4. Турлова Ю. А. Феномен екологічної злочинності: / Ю. А. Турлова. // Держава і право. – 2014. – № 66. – С. 237–246.

Ю.В. Кузьо,
студентка юридичного факультету
Національного авіаційного університету
науковий керівник: **Н.В. Пильгун,**
кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії держави і права
Національного авіаційного університету

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НАСИЛЛЯ В СІМ'Ї

Ідея права є фундаментальною основою сучасної цивілізації. Для ефективного регулювання суспільних відносин існує не лише поділ права на галузі, а й кримінальна відповідальність, яка є особливо необхідною в наш час. Адже з кожним днем зростає кількість проблем та злочинів. Серед них і насильство в сім'ї, яке не втрачає актуальності в українському суспільстві. Хоч здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї, протидії та запобіганню будь-яким його проявам мають відповідну підтримку на державному рівні, проте і тут існують недоліки.

Досліджуючи проблеми удосконалення норм особливої частини КК, що впливають на відповідальність за насилля в сім'ї, вчені порушують низку питань, які доцільно розглянути через призму їх актуальності щодо КК України.

Практика застосування КК України 2001 р. показує, що з'явилося чимало нових проблем, які пов'язані з недосконалістю конструкцій тих кримінально-правових норм, які частіше за все використовуються при кваліфікації насильницьких діянь, які вчиняються щодо членів сім'ї. Розглянемо ті з них, які викликають найбільший науково-практичний інтерес з точки зору більш надійного кримінально-правового захисту членів сім'ї від насильницьких посягань.

Важливою теоретико-прикладною проблемою слід вважати питання про поняття насильницького злочину, яке відсутнє в чинному кримінальному законодавстві України.

Розмежування насильницьких та ненасильницьких злочинів має важливе значення як у плані теорії кримінального права, так і з позиції слідчо-судової практики, зазначають дослідники.

У кримінальному законодавстві деяких іноземних країн є роз'яснення поняття насильницького злочину. Наприклад, у Зводі законів США встановлено, що термін «насильницький злочин» означає:

а) посягання, елементом якого є застосування, спроба застосування чи погроза застосування фізичної сили чи б) будь-яке інше посягання, котре є філонією (злочин, за який може бути передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк більше 1 року), яке за своїм характером містить у собі значну небезпеку того, що в ході вчинення посягання щодо особи чи майна іншого може бути застосована сила.

Варто визначити поняття насильницького злочину в новій ст. 1¹ КК України: «Насильницьким визнається злочин, який посягає на життя чи здоров'я іншої людини, що вчиняється шляхом протиправного безпосереднього впливу на її організм, органи, тканини або фізіологічні функції чи шляхом реальної загрози такого впливу, який містить протиправний вплив на її психіку».

Новою проблемою є застосування до осіб (які вчинили насильницькі злочини проти своїх дітей та підопічних) специфічного покарання, яке здатне позбавити потерпілих від подальшого кримінального насилля з боку батьків, опікунів та піклувальників. З цією метою варто доповнити КК України новим видом додаткового покарання: позбавлення батьківських прав, прав на опіку та піклування, яке існує в деяких країнах.

Застосування цього додаткового покарання дозволить захистити неповнолітніх від насильства батьків, опікунів та піклувальників, що буде суттєвим етапом кримінально-правової охорони їх прав та законних інтересів від кримінального насильства в сім'ї.

Вивчення слідчо-судової практики показало, що нерідко насильницькі злочини вчиняються в процесі захисту членів родини або інших близьких родичів від злочинних посягань. Однак судами ця ситуація далеко не завжди визнається обставиною, що пом'якшує покарання винного.

Залишилася невирішеною в КК України 2001 р. проблема вчинення насильницького злочину щодо членів сім'ї та інших близьких родичів як обставина, яка обтяжує покарання. На даний час аналогічні обставини враховуються як обтяжуючі в ряді зарубіжних країн.

Наприклад, згідно зі ст. 24 КК Іспанії зазначається, що обставина є обтяжуючою, якщо потерпілий є чоловіком або особою, що перебуває в близьких відносинах подібного характеру з потерпілим, а також перебуває у спорідненні по висхідній та низхідній лініях, за походженням або усиновленням.

Таким чином ми розглянули проблеми та недоліки кримінальної відповідальності за насильство в сім'ї, а також навели деякі пропозиції щодо вдосконалення КК України.

Література

1. Актуальні проблеми кримінального права / В.М. Попович, П.А. Трачук, А.В. Андрушко, С.В. Логін. — К.: Юрінком Інтер, 2009. — 256 с.
2. Козочкін І.Д. Кримінальне право зарубіжних держав (Загальна частина) / І.Д. Козочкін., 2003. — 576 с.

К.О. Лактіонова,
студентка Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
науковий керівник: **І.В. Павленко,**
кандидат юридичних наук, Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ВАЖЛИВІСТЬ ПРИНЦИПУ ОСОБИСТОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Перш за все треба зазначити — багато європейських країн застосовують принцип особистої відповідальності для більше ретельного та прозорого вирішення кримінальних справ.

Для більш детального аналізу повинно бути з'ясовано у чому саме полягає важливість даного принципу для кримінального права, треба розкрити роль особистої відповідальності в кримінальному праві. Треба підкреслити, що в наш час особиста відповідальність особи відіграє дуже важливу роль.

Як зазначено в ч. 2 ст. 2 КК України: «Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду» [2].

Даний принцип може застосовуватися різним чином — урахувуючи наявні докази та факти, які стосуються діянь осіб, процеси проведення певних судово-медичних експертиз та перевірок, рішення яких віддається суду для правильного вирішення щодо відповідальності осіб.

На даний момент аналізуючи ситуацію в Україні у сфері покарань осіб за вчинення ними злочини треба зазначити, що треба як ніколи раніше враховувати особисту відповідальність кожної особи.

Відбувається більш ретельний аналіз та ведення справи і тим самим можна буде вирішити значну кількість справ, які потребують врівноваженої оцінки та рішення. Адже зараз дуже розповсюджені випадки коли люди засуджуються за діяння які вони не скоювали. Або ж навпаки, ті, хто винен у скоєнні суспільно небезпечного діяння залишаються без належного покарання.

Суть особистої відповідальності в кримінальному праві полягає в тому, що відповідальність накладається лише на тих осіб, котрі вчинили суспільно-небезпечне діяння (дію або бездіяльність).

Розглядаючи випадки скоєння злочину групою осіб принцип особистої відповідальності кримінального права передбачає — організатор, підмовник, посібник повинні нести кримінальну відповідальність виключно за ті діяння, які вчинені ними особисто. Однак, в силу того, що злочин було вчинено спільно з виконавцем, то такого роду вчинені ними особисті діяння оцінюються не тільки самі по собі, але й з точки зору їх вкладу в спільну злочинну діяльність.

Виходячи з цього КК передбачає, при призначенні покарання співучасникам поряд з іншими обставинами враховуються ступінь і характер участі кожного співучасника в вчиненому злочині. У відповідності до даного принципу співучасник

не несе відповідальність за ті дії виконавця, які не охоплювалися його умислом та були для нього певним проявом впливу з боку виконавця [3].

Тобто одна з важливих рис дії особистої відповідальності в кримінальному праві — це чітке розмежування видів покарання та диференціація відповідальності між особами які вчинили злочин, враховуючи їх роль у цьому діянні.

Якщо б винна особа не знаходилася у відносинах з іншими людьми, застосування до неї будь якого покарання торкалося б тільки її самої. В реальному житті таке явище, скоріш за все не може бути наявне. Але враховуючи, що кожна людина так чи інакше знаходиться у найрізноманітніших відносинах з іншими людьми і застосування до неї заходів державного примусу не може не впливати на характер цих відносин, а отже й на інших людей.

Очевидно, цей вплив в різних випадках та життєвих ситуаціях може мати різноманітний характер, далеко не завжди негативним. Характер впливу може бути залежним від того яким чином був вчинений злочин або хто саме його вчиняє.

Наприклад, застосування покарання до особи, що вчинила посадовий злочин, певний чином оновлює атмосферу у колективі, змінює ставлення працівників до роботи та усвідомлення важливості здійснюваної праці, укріплює трудовий порядок і службову дисципліну.

Однак, зовсім інший вплив відіграє такий захід державного примусу на людей, як знаходитися в особистій, матеріальній залежності від засудженого.

Застосування кримінального покарання може призвести до розладу ряду соціально залежних груп, до погіршення матеріального стану дітей, інших рідних та близьких, до серйозного падіння їх соціального та матеріально статусу у громадськості.

Звідси треба зробити один з важливих висновків — застосування покарання за злочин, вчинений однією людиною, невідворотним чином буде торкатися інтересів та планів на майбутнє життя інших, пов'язаних з нею людей.

Оскільки це не бажаний, але у будь-якому випадку невідворотний наслідок, його завдання полягає саме у тому, щоб ступінь такого впливу по можливості зменшити. Для втілення цієї мети слід вдосконалити систему кримінальних покарань та практику їх застосування [4].

Особиста відповідальність за вчинений злочин можлива лише при встановленні в діянні конкретної особи вини у формі умислу чи необережності. Дане пояснення особистої відповідальності індивіда має певний вияв в Конституції України, саме в ч. 2 ст. 61 [1].

Кримінальне право передбачає певну захищеність особи до винесення вироку, це може виступати певним співвідношенням з принципом гуманізму. Адже особиста відповідальність передбачає певним чином свободу громадянина, яка є до винесення судового вироку та встановлення тих доказів які показують невідворотний характер покарання за скоєне.

Дія зазначеного, так званого важеля для встановлення відповідальності над індивідом, дає саме ту можливість державам проголошувати дійсно демократичні та врегульовані доказами та фактами, рішеннями щодо злочинів.

Багато держав світу котрі схилиються до більш демократичного з'ясування рішення для важливих проблем у суспільстві, які можуть мати місце в наслідок діянь певної особи та покарання винного застосовують у своїй діяльності принцип особистої відповідальності тому, що регулювання вирішення цим принципом породжує суспільство зважувати свої дії та припинити надання брехливих показань судовим органам. Адже такі дії породжують незаконні затримання невинних громадян.

Коли особа розуміє які наслідки для неї самої можуть понести злочинні діяння, вона буде вже більш зважено ставитися до того - чи скоювати їй те діяння, за яке вона особисто може понести кримінальну відповідальність. Відкривається важливість та значущість потреби у тому щоб підкреслити важливість людської свідомості щодо своїх дій, поведінки у суспільстві. Ця свідомість надає допомогу особі встати на правильний шлях, без будь-яких спроб вчинити щось протиправне.

Можливість того, що буде наявний неповний об'єм доказів та показань, може спричинити до ведення неправильного чи несправедливого розмежування особистої відповідальності кожної людини яка була задіяна у скоєнні злочину. Особиста відповідальності кримінального права так само як і інші принципи права створює ті необхідні для кожної держави умови для законного та врівноваженого винесення вироку суду.

Отже, принцип особистої відповідальності працює в тому напрямку який передбачає — треба ретельно встановлювати роль кожної людини яка була задіяна у скоєнні злочину, в будь-якому випадку треба встановлювати взаємозв'язок між усіма можливими суб'єктами злочину які можуть мати вплив від скоєного.

Відбувається процес відтворення усіх необхідних умов для того що направити людину до правдивих діянь (дії або бездіяльності) та врівноважене ставлення суду до винесення рішення тільки після обговорення та обробки усіх даних та фактів, наявних у справі. Відбувається процес створення тієї свідомості у осіб, яка буде скликати зважено підходити до всіх дій та дає можливість ретельно проаналізувати ті наслідки, які він може понести, скоївши діяння проти правопорядку. Унаслідок усіх цих впливів формується свідоме та розвинуте громадянське суспільство.

Література

1. Конституція України: Прийнята на 5 сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. — К.: Офіційне видання Верховної Ради України, 1996. — 115 с.
2. Кримінальний Кодекс України. Офіційне видання // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26 (441–528).
3. Кримінальний Кодекс України. Офіційне видання // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26 (441–528).
4. Кримінальне право. Загальна частина // Національна академія внутрішніх справ. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.naiu.kiev.ua/books/mnp_krum_pravo_zag/Files/Lekc/T1/T1_P4.html

А.В. Осіна,
студентка факультету підготовки слідчих
Національного університету «Одеська юридична академія»
науковий керівник: **О.В. Ободовський,**
кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права
Національного університету «Одеська юридична академія»

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ОСІБ, ЩО ВИКОНУЮТЬ СЛУЖБОВІ ОБОВ'ЯЗКИ: ПОСТАНОВКА ПИТАННЯ

Питання кримінальної відповідальності службових осіб дедалі частіше висвітлюється у правовій літературі. Ледь не кожного дня ЗМІ намагаються побудувати ефір чи періодику саме на корупційних та інших службових правопорушеннях. Така увага викликана не лише політичною ситуацією в нашій країні, а й існуванням реальних та досить поширених випадків вчинення службових злочинів. Як показує практика, постійні зміни у правовому регулюванні не дають очікуваних результатів. Громадське обурення зростає, і, як наслідок, на «бюрократів» обвалився шквал невдоволення та агресії.

Підґрунтя для злочинів, спрямованих проти життя, здоров'я та діяльності службових осіб, стає дедалі сприятливішим. Захист таких осіб повинен забезпечуватися в тому числі й кримінально-правовими засобами. Механізм, спрямований на врегулювання даної проблеми, існує, однак працівники слідчих підрозділів Національної поліції зазначили, що стикалися із труднощами при кваліфікації такого роду діянь, посиляючись на занадто загальні формулювання закону (65%); 28% опитаних в цілому дали правильну характеристику злочинів, у яких потерпілий виконував службові обов'язки; 7% опитаних не змогли відповісти [5, с. 101]. З'ясуємо, що саме викликало труднощі під час кваліфікації злочинів, у яких потерпілим є особа, яка виконує службові обов'язки.

Перш за все, потрібно розглянути соціальну обумовленість існування диференціації потерпілих. Варто зазначити, що ще О. Лохвицьким, під час дослідження Уложення про покарання 1845 р., серед потерпілих за ознакою політичного становища було виділено: Государ Імператор та члени Імператорського Дому, іноземний Государ, дипломатичний агент, особа, що має законну владу (посадова особа; начальник); за ознакою суспільного положення: поміщик, хазяїн або майстер, пан та члени його родини; за ознакою релігійного становища: священнослужитель християнських віросповідань [6, с. 200-206], що свідчить про визнання класифікації за певними «посадовими» ознаками.

Сучасні науковці наголошують, що серед особливостей характеристики потерпілого, які впливають на кваліфікацію діяння й покарання за його вчинення, важливим є врахування кримінально-правовими нормами службового статусу потерпілого від злочину, родинного статусу стосовно певних категорій осіб, а також суспільно-корисної поведінки (наприклад виконання потерпілим громадського обов'язку) [4, с. 77].

Чим зумовлений особливий статус службової особи як потерпілого та чи не порушується за такого підходу положення статті 24 Конституції України (не може

бути привілеїв чи обмежень за ознаками... політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану... [1])?

Для дослідження даного питання варто пригадати, що суспільна небезпека діяння насамперед залежить від цінності тих суспільних відносин на які воно посягає [7, с. 23]. Державні органи створюються з метою забезпечення прав і свобод людини, а тому злочини проти держави визнані правниками як такі, що несуть у собі найбільшу суспільну небезпеку. Спрямованість злочину, вчиненого проти державного чи громадського діяча має два аспекти: наслідки для службової особи як біологічної істоти (або її майна) та наслідки для держави у вигляді неспроможності службової особи виконувати свої функції. Таким чином, під загрозою опиняються не лише приватні інтереси, але й суспільні та державні.

Але ж у значенні статті 18 Кримінального кодексу України [2] до службових осіб відносяться не лише ті, що обіймають посади в державному секторі, але й особи приватного сектору управління. Службовий статус такої особи спричиняє існування того факту, що вона може стати потерпілим не лише через свої особисті якості, але й через виконання своїх функціональних обов'язків, передбачених посадою і тому також потребує посиленого правового захисту.

Однак, коло злочинів, у яких потерпілий виконує службовий обов'язок не обмежується змістом поняття службової особи. Із п. 12 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. № 2 «Про судову практику у справах про злочини проти життя та здоров'я особи» [3] стає зрозумілим, що поняття потерпілого, який виконує службовий обов'язок, є значно ширшим.

Таким чином, аналіз чинного законодавства дає змогу зробити висновок, що вчинення злочину у зв'язку із виконанням потерпілим свого службового обов'язку може виступати як:

1) ознака основного складу злочину:

а) службова особа (в значенні ст. 18 КК України) чи громадянин, який виконує громадський обов'язок (ст. ст. 350, 352 КК України);

б) певний вид службових осіб та конкретна їх діяльність (ст. ст. 157, 171, ч. 2 ст. 180, 280, 342–345, 347, 348 КК України та ін.);

2) кваліфікуюча ознака складу злочину (п. 8 ч. 2 ст. 115, ч. 3 ст. 296 КК України);

3) обставина, яка обтяжує покарання (п. 4 ст. 67 КК України).

Отже, поняття особи, що виконує службовий обов'язок, та службової особи не збігається і є значно ширшим незважаючи на семантичну подібність.

Література

1. Комарницький М. М. Поняття й кримінально-правове значення виконання потерпілим від злочину службового обов'язку / М. М. Комарницький // Наук. вісник публ. та прив. права. – К., 2016. – Вип 6, Том 2. – С. 100–104.
2. Лохвицкий А. Курс русского уголовного права [Электронный ресурс]. – 2-е изд., испр. и доп. – СПб. : Скоропечатня Ю. О. Шрейера, 1871. – 714 с. – Режим доступа: <http://simlib.ru/handle/123456789/1281>.
3. Александров Ю. В. Кримінальне право України. Заг. част. : підручн. / Ю. В. Александров, В. А. Клименко. – К. : МАУП, 2004. – 328 с.

4. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/print>.
5. Рябенко М. В. Кримінально-правова охорона професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / М. В. Рябенко. — К., 2016. — 267 с.
6. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] : Кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/print>.
7. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи [Електронний ресурс] : постанова Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. № 2. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03>.

УДК 343.4

В.В. Смирнова,

студентка юридичного факультету Херсонського державного університету

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОСЯГАННЯ НА ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ, ВЧИНЕНА У СТАНІ СИЛЬНОГО ДУШЕВНОГО ХВИЛЮВАННЯ: ТЕОРЕТИЧНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Анотація. З'ясовуються особливості стану сильного душевного хвилювання у кримінальному праві, розглядаються питання, пов'язані з кваліфікацією умисного вбивства одночасно заподіяного в стані сильного душевного хвилювання та при перевищенні меж необхідної оборони.

Ключові слова: сильне душевне хвилювання, афект, фізіологічний афект, психологічний афект, перевищення меж необхідної оборони.

Постановка проблеми: Згідно зі статтями 3, 27 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Кожна людина має невід'ємне право на життя. Одним з головних завдань кримінального права України є охорона особи, її життя і здоров'я. Певне місце серед злочинів проти життя і здоров'я особи займають посягання, що вчиняються в стані сильного душевного хвилювання. Чинний Кримінальний кодекс України (далі – КК) встановлює відповідальність за посягання на життя та здоров'я особи, що вчинені в стані сильного душевного хвилювання: за вбивство (ст. 116 КК) і за заподіяння тяжкого тілесного ушкодження (ст. 123 КК). Їх склади визнаються привілейованими, тому вони належать до злочинів з пом'якшуючими обставинами. Підставою пом'якшення відповідальності є віктимна поведінка потерпілого, а також знаходження винного під час учинення цих злочинів у стані сильного душевного хвилювання.

Стан дослідження: У правовій літературі проблеми кримінальної відповідальності за посягання на життя і здоров'я особи, вчинені в стані сильного душевного хвилювання, розглядалися у роботах Л.А. Андреевої, М.К. Аніянца, М.І. Бажанова, В.І. Борисова, С.В. Бородіна, О.В. Бурка, В.К. Грищука, Н.О. Гуторової, М.І. Дубиніної, М.І. Мельника, М.І. Загородникова, Т.В. Кондрашової, М.Й. Коржанського, Ю.М. Крутова, В.М. Куца, М.І. Мельника, В.О.

Навроцького, О.С. Никифорова, О.М. Попова, І.П. Портнова, Л.А. Рогачевського, Б.С. Сидорова, В.В. Сташиса, В.І. Ткаченка, Т.Г.Шавгулідзе, С.Д. Шапченка, М.Д. Шаргородського, Н.В. Шепельової, Н.М. Ярмиш, С.С. Яценка та ін.

Але наукові праці з цієї проблеми містять достатньо розбіжностей в теоретичних положеннях і висновках. Аналіз правозастосовної практики свідчить про помилки, що допускаються при кримінально-правовій оцінці таких суспільно небезпечних діянь. Крім того, вивчення слідчо-прокурорської й судової практики показує, що при кваліфікації злочинів проти життя і здоров'я особи виникають певні труднощі. Потреби практики зумовлюють необхідність подальшого вдосконалення норм кримінального права на підставі всебічного наукового дослідження проблеми кримінальної відповідальності за посягання, вчинені в стані сильного душевного хвилювання. Ні теорією кримінального права, ні судовою практикою не визначені чіткі критерії розмежування заподіяння шкоди в стані сильного душевного хвилювання і вчинення умисних посягань на життя і здоров'я особи, в тому числі з таких причин як помста, ревності тощо.

Вищевикладене зумовлює необхідність наукового теоретичного дослідження кримінальної відповідальності за посягання на життя та здоров'я особи, вчинені в стані сильного душевного хвилювання, яке сприятиме правильній і чіткій кваліфікації злочинів проти особи, що дасть змогу для більшої індивідуалізації призначеного покарання.

Виклад основного матеріалу. Посягання на життя та здоров'я особи, які вчинені у стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло у винного внаслідок протиправної поведінки з боку потерпілого, вітчизняне кримінальне законодавство традиційно відносить до привілейованих, менш безпечних складів злочинів проти життя та здоров'я особи.

У доктрині кримінального права прийнято вважати, що терміну «сильне душевне хвилювання» відповідає існуючий у психології термін «афект», який справляє при певних умовах істотний вплив на поведінку людини. Афект (від лат. *affectus* – душевне хвилювання, пристрасть) – сильний та відносно короткочасний емоційний стан, пов'язаний з різкими змінами важливих для суб'єкта життєвих обставин, що супроводжується різко вираженими рухомими проявами та змінами у функціях внутрішніх органів. Афект виникає у відповідь на події, що вже відбулися. В основу афекту покладений стан внутрішнього конфлікту, що переживає людина, який породжується або суперечністю між його потягами, прагненнями, бажаннями, або суперечністю між вимогами, що пред'являються людині (чи то вона сама пред'являє їх собі), та можливостями виконати ці вимоги. Афект розвивається у критичних умовах при нездатності суб'єкта знайти адекватний вихід із небезпечних, частіше за все ситуацій, які склалися несподівано. Для стану афекту характерно звуження свідомості, при якій увага суб'єкта повністю поглинається обставинами, що породили афект, та нав'язаними їм діями. Порушення свідомості може призвести до нездатності згадати в подальшому окремі епізоди чи обставини, які викликали цей афект, а у випадку винятково сильного афекту – завершитися втратою свідомості або повною амнезією [1, с. 26]. Розрізняють два види афекту:

фізіологічний та патологічний. Фізіологічний афект (лютість, гнів, страх) у більшості випадків впливає на психіку, однак не позбавляє можливості усвідомлювати та контролювати людиною свою поведінку, як під час патологічного афекту. У стані патологічного афекту людина не здатна розуміти своїх дій, а значить контролювати та керувати ними. Особа, що посягає у стані патологічного афекту на життя та здоров'я іншої особи, визнається неосудною.

Кримінальна відповідальність за посягання на життя та здоров'я особи у стані фізіологічного афекту пом'якшується з причини особливого психічного стану винного, який зумовлений протиправною поведінкою потерпілого.

Відповідно до Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» від 07.02.2003 № 2 умисне вбивство, вчинене у стані сильного душевного хвилювання ст. 116 КК кваліфікується тільки за цією статтею КК України [3].

Необхідною умовою кваліфікації дій винного за зазначеною статтею є сильне душевне хвилювання, що раптово виникло внаслідок протизаконного насильства, систематичного знуцання чи тяжкої образи з боку потерпілого. Насильство може бути як фізичним (заподіяння тілесних ушкоджень або побоїв, незаконне позбавлення волі тощо), так і психічним (наприклад, погроза завдати фізичної, моральної чи майнової шкоди). До тяжкої образи слід відносити явно непристойну поведінку потерпілого, що особливо принижує гідність чи ганьбить честь винного або близьких йому осіб [5].

У випадках, коли вбивство вчинено після того, як стан сильного душевного хвилювання минув, дії винного потрібно кваліфікувати за статтями КК, що передбачають відповідальність за вчинення зазначеного злочину без пом'якшуючих обставин. Неправомірна поведінка потерпілого в такому разі може бути визнана обставиною, що зменшує суспільну небезпечність злочину і пом'якшує покарання винного [4].

Як свідчить узагальнення практики, звільнення від кримінальної відповідальності за вбивство, вчинене у стані сильного душевного хвилювання, на практиці не застосовується [2].

Санкція умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання, передбачає покарання у вигляді позбавлення волі до 5 років, а санкція умисного вбивства при перевищенні меж необхідної оборони - позбавлення волі до 2 років. Отже, перевагу слід віддавати нормі, яка встановлює найбільш привілейований вид злочину, яка поліпшує становище особи.

При кримінально-правовій оцінці ситуацій співпадіння стану сильного душевного хвилювання та необхідної оборони виникає питання, яке практично не вирішується ні у теорії кримінального права, ні у практиці застосування кримінального закону. У ч. 4 ст. 36 КК передбачено, що особа не підлягає кримінальній відповідальності, якщо через сильне душевне хвилювання, викликане суспільно небезпечним посяганням, вона не могла оцінити відповідність заподіяної нею шкоди небезпечності посягання чи обстановці захисту. Тобто стан сильного душевного хвилювання в такому випадку є умовою, що виключає злочинність діяння при необхідній обороні. З цього випливає, що стан сильного душевного

хвилювання виключає можливість притягнення особи до кримінальної відповідальності за вчинення вбивства у стані необхідної оборони лише за умови, якщо сильне душевне хвилювання виключало здатність особи оцінити відповідність заподіяної нею шкоди небезпечності посягання чи обстановці захисту. Однак, видається, на практиці можливі випадки, коли стан сильного душевного хвилювання не виключає такої здатності. У таких випадках діяння, на нашу думку, слід кваліфікувати за статтею, яка передбачає менш суворе покарання.

Для розмежування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання, та умисного вбивства при перевищенні меж необхідної оборони необхідно враховувати мотивацію суб'єкта. На відміну від стану сильного душевного хвилювання мотив при необхідній обороні характеризується наміром захистити свої законні інтереси, інтереси держави, суспільства або іншої особи шляхом заподіяння шкоди тому, хто посягає. На відміну від перевищення меж необхідної оборони вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, характеризується тим, що протиправні дії потерпілого не становлять настільки значної суспільної небезпеки, як це має місце при необхідній обороні та її перевищенні.

За наявності стану сильного душевного хвилювання визначним мотивом є гнів, що породжує прагнення спричинити шкоду тому, хто посягає. У результаті емоційної напруженості та збудженості суб'єкт втрачає контроль над своїми діяннями. Перевищення меж необхідної оборони також супроводжується хвилюванням особи, яка обороняється, однак це хвилювання не перешкоджає основній меті - відбити напад, захистити себе від посягання [6, с. 167 – 168].

Враховуючи наведене вище, вважаємо, що дії осіб, які вчинили вбивство при перевищенні меж необхідної оборони і одночасно перебували у стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло, належить кваліфікувати за ст. 118 КК, тобто за більш м'якою нормою, а не за ст. 116 КК.

Висновки. У доктрині кримінального права прийнято вважати, що терміну "сильне душевне хвилювання" відповідає існуючий у психології термін "афект", який справляє при певних умовах істотний вплив на поведінку людини. Афект (від лат. аїїєсіш – душевне хвилювання, пристрасть) – сильний та відносно короткочасний емоційний стан, пов'язаний з різкими змінами важливих для суб'єкта життєвих обставин, що супроводжується різко вираженими рухомими проявами та змінами у функціях внутрішніх органів. Афект виникає у відповідь на події, що вже відбулися.

Слід відзначити, що дії осіб, які вчинили вбивство при перевищенні меж необхідної оборони і одночасно перебували у стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло, належить кваліфікувати за ст. 118 КК, тобто за більш м'якою нормою, а не за ст. 116 КК. Заподіяння у стані сильного душевного хвилювання умисних легких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень не є злочинами, і такі діяння слід визнавати малозначними на підставі ч. 2 ст. 11 КК.

Література

1. Краткий психологический словарь. – Ростов-на Дону, 1998. – 437 с.
2. Авраменко О. В. Питання кваліфікації умисного вбивства, вчиненого одночасно при перевищенні меж необхідної оборони та у стані сильного душевного хвилювання / О. В. Авраменко // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2003. – № 3–4 (7–8). – С. 226–230.
3. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 07.02.2003 № 2 // Вісник Верховного суду України. – 2003. – № 1(35).
4. Авраменко О. В. Врахування стану сильного душевного хвилювання у кримінально-правовій кваліфікації / О. В. Авраменко // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – 2007. – Вип.1. – С. 218–230.
5. Авраменко О. В. Стан сильного душевного хвилювання як обставина, що пом'якшує покарання / О. В. Авраменко // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – 2006. – Вип. 1. – С. 250–261.
6. Тарарухин С.А. Квалификация преступлений в следственной и судебной практике / С. А. Тарарухин. – К.: Юринком, 1995. – 208 с.

УДК 343.241.4

Ю.М. Шевченко,

студентка юридичного факультету Херсонського державного університету

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ СТАТУСУ СПЕЦІАЛЬНОЇ КОНФІСКАЦІЇ МАЙНА

Анотація. Стаття присвячена аналізу проблеми визначення статусу спеціальної конфіскації майна в нормативно-правовій базі України.

Ключові слова: покарання, додаткові покарання, спеціальна конфіскація, злочин.

Постановка проблеми: В Україні, починаючи з часів ринкових перетворень, виникла потреба у проведенні політичної, соціально-економічної та правової реформ, посиленні боротьби зі злочинністю. Особливої актуальності набуло оновлення кримінального та кримінально-процесуального законодавства, його вплив на протидію злочинності та забезпечення закріплених Конституцією України свобод і прав людини відповідно до міжнародних правових актів, зокрема Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, Конвенції про захист прав людини й основних свобод та ін. За загальним сучасним міжнародним порядком, поняття прав людини відображає той факт, що за кожною особою визнається певний комплекс природних і невід'ємних прав і свобод, які зумовлені її існуванням як людини.

Згідно із частинами 3, 4 та 5 статті 41 Конституції України ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним. Примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване з мотивів суспільної необхідності, лише як виняток, на підставі та в порядку, встановленому законом, і за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Примусове відчуження таких об'єктів із наступним повним

відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану. Конфіскація майна може бути застосована виключно за рішенням суду у випадках, обсязі та порядку, встановлених законом.

Вважають, що основними шляхами подолання злочинності є її профілактика, а також розробка і реалізація на державному рівні програм та заходів щодо усунення причин, що її породжують. Велике значення в справі боротьби зі злочинністю має застосування кримінально-правових засобів — кримінальної відповідальності та покарання. Однією із найвагоміших форм реалізації кримінальної відповідальності за вчинення злочину є покарання. У нормах Кримінального кодексу України (далі — КК України) передбачено розгалужену систему засобів покарання, що забезпечує індивідуалізацію кримінально-правового впливу. Складовою цієї системи є інститут додаткових покарань, який дає можливість застосовувати покарання, враховуючи особливості конкретного злочину та особи. Одним із видів додаткових покарань є конфіскація майна.

Стан дослідження. Дослідженню правової природи конфіскації майна та/або спеціальної конфіскації на різних етапах розвитку вітчизняної науки кримінального права були присвячені праці таких вчених як Д. С. Азарова, Л. В. Багрія-Шахматова, М. І. Бажанова, Ю. В. Бауліна, В. О. Борисова, К. П. Задой, І. М. Горбачової, О. О. Дудорова, Н. О. Гуторової, О. В. Козаченка, Н. А. Орловської, О. С. Пироженка, Ю. А. Пономаренка, Г. М. Собко, М. І. Хавронюка, О. Л. Цветиновича, А. М. Яценка та ін.

Виклад основного матеріалу. У національній доктрині кримінального права відсутнє усталене розуміння спеціальної конфіскації майна, а на законодавчому рівні поняття, передумови, підстави та порядок її застосування майже не розроблені.

Проте виявлення суті спеціальної конфіскації майна важливо як у теоретичному, так і в практичному значенні. Від правильного розуміння юридичної природи та місця цього заходу в системі заходів державного примусу залежать побудова системи протидії злочинності, дотримання прав і свобод людини і громадянина в нашій державі [1, с. 90].

Дослідники іноді поділяють протилежні точки зору щодо визначення статусу спеціальної конфіскації майна, згідно з якими їх можна поділити на дві групи:

- 1) прибічники надання їй кримінально-правового статусу;
- 2) прибічники надання їй кримінально-процесуального статусу [2, с. 74].

У разі надання спеціальній конфіскації майна кримінально-правового статусу пропонується або виокремити її (поряд із примусовими заходами медичного характеру та примусовим лікуванням, примусовими заходами виховного впливу, вилученням та знищенням предметів, встановленням нагляду, позбавленням спеціального права та опублікуванням вироку) у спеціальний кримінально-правовий інститут "Заходи безпеки" або надати спеціальній конфіскації майна статусу покарання [3, с. 6].

Щодо ставлення до неї як до заходу безпеки, то необхідно наголосити на тому, що сутність, природа, статус, система та види заходів безпеки в Україні розглядаються лише на доктринальному рівні. Незважаючи на те, що в

кримінальному законодавстві країн континентальної Європи та США вони набули доволі широкого застосування, для України це лише перспектива, яка потребує науково-практичного розроблення та обґрунтування [4, с. 33].

Щодо передбачення спеціальної конфіскації майна в нормах КК України як покарання, то серед дослідників поки що немає єдності у поглядах на предмет її змісту в цьому статусі.

Так, М.І. Хавронюк виокремлює:

1) конфіскацію майна, здобутого злочинним шляхом, а також нажитого шляхом використання майна, здобутого злочинним шляхом;

2) спеціальну конфіскацію майна, під якою вчений пропонує розуміти примусове безоплатне вилучення у власність держави належних особі на момент її засудження предметів та інших речей, які були:

а) підшукані, виготовлені, пристосовані чи використані як засоби чи знаряддя вчинення злочину;

б) надані особі з метою схилити її до вчинення злочину чи як винагорода за його вчинення;

в) предметом злочину, пов'язаного з їх незаконним обігом;

г) здобуті в результаті вчинення злочину або на які було спрямовано злочин [5, с. 585].

Також вченим запропоновано доповнити КК України ст. 59-1 «Спеціальна конфіскація», яка складається з п'яти частин та фактично дублює ст. ст. 78 та 81 КПК України, присвячені питанням визначення речових доказів та порядку поводження з окремими їх видами [5, с. 586].

Досліджуючи конфіскацію за кримінальним законодавством України на дисертаційному рівні, Г. М. Собко стверджує, що спеціальна конфіскація майна — це передбачений ст. 59 КК України та ст. 81 КПК України видовий прояв загального родового явища «конфіскація майна» [6, с. 13].

Утім, детальний аналіз положень ст. 59 КК України не дає підстав стверджувати, що спеціальна конфіскація майна якимось чином передбачена цією нормою. Більш того, існують явні протиріччя у застосуванні спеціальної конфіскації майна та кримінально-правовими нормами, які визначають загальний порядок її застосування.

На нашу думку, навряд чи можна вважати гроші, цінності та інше майно, одержане внаслідок вчинення злочину, або доходи від такого майна власністю засудженого. Вилучення неправомірно набутого майна не може бути визнане покаранням, оскільки на таке майно не виникає права власності, а будь-яке покарання полягає в обмеженні прав засудженого (ч. 1 ст. 50 КК України).

У частині 2 ст. 59 КК України вказано, що "конфіскація майна встановлюється лише за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини". У статтях же Особливої частини спеціальна конфіскація майна передбачається і щодо злочинів, які не є тяжкими чи особливо тяжкими [1, с. 92].

Не завжди спеціальна конфіскація майна передбачається у санкціях статей (санкціях частин статей) Особливої частини КК України за вчинення корисливих злочинів. Тобто під час розгляду санкцій статей (санкцій частин статей) Особливої

частини КК України, в яких передбачено застосування спеціальної конфіскації майна, складається враження, що в КК України передбачено не 12, а 13 видів покарань, що в його санкціях легалізований вид покарання, який не передбачений в ст. 51 КК України, який до того ж має іншу правову природу — кримінально-процесуальну [7, с. 75].

Отже, це питання, перш за все, потребує узгодження та вирішення на теоретичному рівні.

Висновки. На наш погляд, посилення на будь-який захід примусу в санкціях статей (санкціях частин статей) Особливої частини КК України має спиратися на відповідне положення в Загальній частині цього нормативно-правового акту. Аналіз же норм Загальної частини КК України засвідчує, що на даний момент передбачення спеціальної конфіскації майна в санкціях статей (санкціях частин статей) Особливої частини КК України не має жодних юридичних підстав. Хоча Міністерство юстиції України й намагається заповнити "правовий вакуум" регламентації цього виду державного примусу засобами кримінального права, вважаємо, що спори навколо спеціальної конфіскації майна триватимуть, доки за нею не визнають суто кримінально-процесуальний статус — статус вилучення майна.

Література

1. Назимко Є. Питання існування кримінально-процесуальних норм в санкціях Кримінального кодексу України // Юридична Україна. — 2008. — № 8. — С. 90—94.
2. Палій М. В. Несанкціонований вид покарання в санкціях Кримінального кодексу України // Актуальні проблеми кримінального права та кримінології: [Матеріали всеукраїнської наук.-практ. конференції (м. Донецьк, 24 квітня 2009 р.)]. — Донецьк: Норд Комп'ютер, 2009. — С. 74—75.
3. Горбачова І. М. Заходи безпеки у кримінальному праві: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Спец. 12.00.08. — Одеса, 2008. — 20 с.
4. Фріс П. Л. До питання про підстави застосування кримінально-правових заходів безпеки // Актуальні проблеми кримінального права та кримінології: [Матеріали всеукраїнської наук.-практ. конференції (м. Донецьк, 24 квітня 2009 р.)]. — Донецьк: Норд Комп'ютер, 2009. — С. 32—36.
5. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації. — К.: Юрисконсульт, 2006. — 1048 с.
6. Собко Г. М. Конфіскація за кримінальним законодавством України: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Спец. 12.00.08. — К., 2008. — 20 с.
7. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації: Навч. посібник. — К.: Юрінком Інтер, 2006. — 704 с.

**КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС,
КРИМІНАЛІСТИКА,
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ,
СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА,
СУДОВІ ТА ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ**

О.О. Бабенко,

головний судовий експерт,

Полтавський науково-дослідний, експертно-криміналістичний центр МВС України

**МЕТОДИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ, ЯК ОДИН ІЗ СПОСОБІВ
ОТРИМАННЯ ДОСТОВІРНИХ ПОКАЗАНЬ СЛІДЧИМ ПІД ЧАС ДОПИТУ**

Комунікативна взаємодія слідчого та особи що допитують є специфічною у порівнянні із звичайним спілкуванням. Мотивація кожного з учасників слідчої дії – допиту, визначає специфічність отримання показань. Мотивація слідчого – отримати якомога більше відомостей в процесі допиту від підозрюваного; підозрюваного – приховувати відомості, що можуть тягнути за собою більшу кримінальну відповідальність, ввести слідство в оману задля власного виправдання.

Основною проблемою під час допиту є висока імовірність недостовірних показань зі сторони допитуваного, саме задля їх вирішення слідчий і повинен користуватися тактико-психологічними прийомами, які спонукали б підозрюваного, обвинувачуваного до того, аби він висловив особисту згоду давати правдиві показання, підтвердив об'єктивну дійсність.

Психологічний вплив (міжособистісний психологічний вплив) – це прерогатива цивілізованих людських стосунків. На думку О. Сидоренко, психологічно конструктивний вплив повинен відповідати трьом критеріям: а) він не руйнує особистості людей, які в ньому приймають участь, та їх стосунків; б) він психологічно коректний (грамотний, безпомилковий); в) він задовольняє потреби двох боків [1].

Відповідно до законодавчого обґрунтування недопустимих меж використання тиску на допитувану особу, не зазначається чітких меж використання психологічного впливу, окрім загальних понять, які не мають чіткого визначення і часто не зрозумілі при їх визначенні в судовому порядку, як доказів. Наприклад: поведження що принижує честь і гідність особи, погрози до застосування

насилюства, шантаж, гіпноз, підкуп. Вище зазначені способи психологічного впливу можуть сприйматися особою, виключно з урахуванням її індивідуально-психологічних характеристик. Ще однією проблемою визнання психологічного впливу недопустимим є фактична неможливість визначення у кількісних показниках ступеню нанесення психологічної шкоди особі, яку допитують шляхом впливу на її психіку.

Використання тактико-психологічних прийомів слідчим, спрямоване на те, щоб допитувана особа, відчуваючи себе здатною самотійно приймати рішення, добровільно взяла на себе відповідальність за «власні» проступки. В результаті відбувається переміщення відповідальності за результат допиту з маніпулятора на адресат (допитувану особу).

У вітчизняній психології Г.А. Ковальовим були позначені три основних стратегії психологічного впливу при комунікативній взаємодії — «імперативна», «маніпулятивна» і «розвиваюча».

- імперативна — основними функціями даної стратегії є, по-перше, функція контролю поведінки та установок людини, їх підкріплення та спрямування в потрібне русло, по-друге, функція примусу по відношенню до об'єкта впливу;

- маніпулятивна — в основі даної стратегії висувуються ті ж функції, що і при імперативній стратегії, різниця лише в їх більш прихованому прояві. Замість прямих наказів і прямого впливу застосовується комплекс методик і тактик, опосередкованого впливу на психіку однієї людини на іншу;

- розвиваюча — основними нормами та принципами організації даної стратегії є: емоційне та особисте розкриття партнерів по спілкуванню, психологічний настрій на актуальні стани один одного, довіру і щирість вираження почуттів і станів. Психологічним умовам реалізації такої стратегії впливу є діалог [2].

В основу комунікативної взаємодії слідчого та підозрюваного, обвинуваченого повинна лежати розвиваюча стратегія, яка гарантує самотійність дачі показань допитуваною особою. Але, якщо врахувати той факт, що допитувані особи частіше всього, не хочуть давати показання або намагаються приховати окремі факти скоєння злочину, які представляють значимість для кримінального виробництва, маніпулятивної тактики впливу складно не використовувати.

Широке використання маніпулятивних прийомів під час проведення допитів використовують в різних країнах світу і у різних масштабах. Закордоном вже не один десяток років розробляються та вдосконалюються тактики проведення допиту, які включають в собі правомірні методи психологічного впливу та маніпулятивні прийоми.

Так, у Сполучених Штатах Америки широкою популярністю користується так звана «Тактика Рейда» при проведенні допитів з особами, що причетні до злочинної діяльності. Основою техніки Рейда є дев'ять кроків проведення допиту: (1.) Впевнена конфронтація; (2) Розвиток теми; (3) Робота з відмовою; (4) Подолання заперечень; (5) Утримання уваги підозрюваного; (6) Обробка пасивного настрою підозрюваного; (7) Презентація альтернативного питання; (8) Отримання показань у усній формі; (9) Фіксація показань у письмовій формі. Варто відзначити, що «Тактика Рейда» виправдовує своє використання тільки в тому

випадку, коли у слідства є всі необхідні докази причетності підозрюваного у скоєнні злочину [3].

Також, досить цікавим в практиці зарубіжних правоохоронців є використання методу Кінезичного інтерв'ю (Kinesic Interview). Даний метод включає аналіз поведінки людини для оцінки обману. Уолтерс описує чотири фундаментальні етапи інтерв'ю: (1) орієнтація, (2) розповідь, (3) перехресний допит і (4) дозвіл.

Слідчий використовує інформацію, зібрану протягом першої фази, для індивідуального допиту конкретного підозрюваного. Завдання слідчого полягають у "розробці циклу обману" під час допиту. Даний процес включає протистояння емоційних станів, що супроводжують негативні відповіді підозрюваного з його висловлюваннями. Для кожної конкретної особи повинен розроблятися індивідуальний план допиту [4].

Метод Кінезичного інтерв'ю особливо корисний для працівників правоохоронних органів, оскільки особи, яких допитують, особливо по кримінальним провадженням, часто мимоволі надають показання з невербальними ознаками обману, сприйнятливості та нервозності через мову тіла. Даний метод допомагає визначити з високою імовірністю, які невербальні прояви відповідають внутрішнім переживанням особи, а які є ознаками ведення особою в оману слідства.

Відповідно до проведеного аналізу використання маніпулятивних тактик та прийомів, можемо зазначити, що в Україні слідчі мають лише перелік рекомендованих методів психологічного впливу у вигляді тактико-психологічних прийомів, які в свою чергу не обґрунтовані та не визначені юридично. Тоді як, у зарубіжних країнах правоохоронці розробляють повноцінні програми та стратегії проведення допиту задля отримання правдивої інформації від підозрюваних (допитуваних осіб). Найбільшою перешкодою до введення практики розробки таких програм в нашій країні є, перш за все, проблема встановлення межі допустимості/недопустимості психологічного впливу на допитувану особу на законодавчому рівні, а також, системи контролю за доцільністю використання такого впливу під час допиту.

Для вирішення вище визначеної проблеми, на нашу думку, потрібно проводити наукові дослідження, як у сфері юридичної психології так і у рамках юриспруденції, шляхом аналізу та корегування законів, нормативно-правових актів, задля встановлення більш конкретних меж допустимого використання в практиці слідчих методів психологічного впливу під час допиту за допомогою маніпулятивних прийомів. А також, створювати навчальні програми підготовки для кваліфікованого та розумного використання методів психологічного впливу під час допиту.

Література

1. Сидоренко Е. В. Личностное влияние и противостояние чужому влиянию / Е.В. Сидоренко // Журнал практического психолога — 1999. — № 9. — С. 35–52.
2. Чаплак Я.В., Чаплак М.В. Психологічний вплив у науковій психології // Современные научные исследования и инновации. — 2011. — № 3 [Электронный ресурс]. URL: <http://web.snauka.ru/issues/2011/07/1521>
3. Шаповалов В. А. Методика определения психологических признаков достоверности / недостоверности в юридической практике : методическое пособие / В. А. Шаповалов. — 2-е изд-е, перераб. и дополн. — К. : Кафедра, 2013. — 108 с.
4. Walters, Stan B. Principles of Kinesic Interview and Interrogation, Second Edition. (CRC Press, 2003).

В.В. Мельник,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня магістра
Університету економіки та права «КРОК»

ДЕТЕКТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ: НЕОБХІДНІСТЬ ТА ПРОБЛЕМАТИКА РОЗВИТКУ ПРИВАТНОЇ ДЕТЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Ключові слова: детектив, детективна діяльність, приватна детективна діяльність, інститути детективної діяльності, реформування, інтеграція, зарубіжний досвід.

Актуальність теми роботи. Задля розбудови правової європейської держави в Україні необхідно дотримуватись найвищих соціальних цінностей, якими є життя і здоров'я, честі та гідність, недоторканість та безпека громадян держави. Виникнення попиту на охоронні та детективні послуги в Україні, в зв'язку з підвищенням рівню злочинності та недовірою в соціумі до діяльності правоохоронних органів, породжує необхідність розвитку та легалізації повноцінної детективної та приватної охоронної діяльності для створення аналогу правоохоронній системі в державі [1, с. 1].

Стан наукової розробки. Враховуючи інтеграцію України до європейської спільноти в правовій, економічній та політичній сферах, можливо адаптувати іноземний досвід у створенні досконалої моделі функціонування детективної діяльності за кордоном. Проблемою розвитку детективної діяльності в Україні та інших країнах була тією чи іншою мірою предметом дослідження ряду вітчизняних вчених, серед яких: Г. Ю. Барчан, О. Г. Барчан, В. О. Заросило, В. В. Крутов, Е. І. Низенко, В. М. Панфілов, П. Я. Пригунов, А. А. Чернявський та ін. Однак, на сьогодні в Україні ця проблема далека від стадії вирішення і потребує подальших ґрунтовних наукових досліджень.

Результати дослідження. На нинішній період розвитку України основним фактором необхідності розвитку детективної діяльності є саме тотальна недовіра до правоохоронних органів, зріст злочинності та зниження рівня розкриття цих злочинів. Так, за 9 місяців 2016 правоохоронні органи України зареєстрували 496 618 кримінальних правопорушень. Це на 20,1% більше, ніж за аналогічний період

2015. Нерозкритими залишаються 74,2% всіх злочинів. До суду з обвинувальним актом відправлені 81 087 справ – на 16,3% менше, ніж в 2015 році [2, с. 1].

Очевидно, що в зв'язку з реформуванням правоохоронної системи в Україні на працівників, залучених у розкритті скоєних правопорушень покладається не аби яка відповідальність та величезний об'єм роботи, які вони не в силах охопити. Покращити даний стан справ може ефективний розвиток детективної діяльності в Україні. Працівники різного роду агентств, бюро, служб та установ могли б полегшити тягар скинутий на правників правоохоронних органів, залучившись до розкриття злочинів в межах їх компетенції. Також, розвиток та легалізація діяльності детективних установ неодмінно вплине на мотивацію працівників правоохоронної системи в Україні.

Враховуючи інтеграцію України до європейської спільноти в правовій, економічній та політичній сферах, необхідно адаптувати іноземний досвід у створенні досконалої моделі функціонування детективної діяльності в Україні.

На даний час, в Україні існує ініціатива народних депутатів України щодо розвитку (приватної) детективної діяльності у вигляді проекту Закону № 3726 «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» від 28.12.2015 року. Цей Закон визначає загальні правові засади організації приватної детективної (розшукової) діяльності в Україні як одного з шляхів забезпечення конституційних гарантій людини та громадянина на захист своїх законних прав та інтересів. [3, с. 1] Законом визначені необхідні умови для отримання статусу приватного детектива в Україні, особа яка має намір отримати статус приватного детектива повинна відповідати наступному переліку:

- громадянство України;
- досягнення 21 року;
- володіння державною мовою;
- вища юридична освіта або стаж роботи в оперативних підрозділах чи органах досудового розслідування не менше трьох років;
- проходження відповідного навчання з метою здійснення приватної детективної (розшукової) діяльності.

Також, необхідно буде отримати свідоцтво про право на зайняття приватною детективною (розшуковою) діяльністю у встановленому законом порядку [3, с. 4].

Контроль за дотриманням суб'єктами приватної детективної (розшукової) діяльності вимог законодавства здійснюватиме центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності.

Вищезгаданий закон, було прийнято у першому читанні, прийнято з поправками у другому читанні та підписано Головою Верховної Ради України. Після направлення на підпис Президентові України, його було повернуто з пропозиціями голови держави і наразі проект Закону України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» знаходиться на доопрацюванні у відповідних комітетах Верховної Ради України [4, с. 1].

Розглянувши правове регулювання детективної діяльності в зарубіжних країнах, необхідно зазначити що узаконення такої діяльності врегулювало питання недостатньої кількості кадрових співробітників правоохоронної системи в цих країнах, а у деяких країнах, таких як Сполучені штати Америки, численність громадян які займаються приватною детективною діяльністю перевищує кількість штату органів поліції [5, с. 249].

Для забезпечення достатньої кількості висококваліфікованих кадрів у сфері приватної детективної діяльності в Україні необхідний розвиток інститутів в даній сфері. Наприклад в Німеччині існують центри з підготовки детективів. При Федеральному союзу німецьких детективів функціонує Центр з навчання детективному бізнесу. У подібних установах особи проходять підготовку (у формі прямого або дистанційного навчання) в галузі кримінології, права, економіки тощо. Вищезазначена підготовка майбутніх детективів, як правило, проходить у вихідні дні та її термін складає від одного до двох років, що в свою чергу забезпечую достатню кількість висококваліфікованих кадрів [6, с. 4].

Висновки. Виходячи з результатів функціонування інститутів детективної діяльності в зарубіжних країнах, можливо зробити висновки, що діяльність приватної детективної галузі є невід'ємною частиною організації правоохоронної системи в цих країнах, яка позитивно відзначається у результатах роботи слідчих, розшукових та інших органів іноземних країн. Правове регулювання цієї діяльності адаптоване під законодавство та реалії життя громадян, що дозволяє межах закону виконувати свою роботу працівникам детективної сфери та в той же час не дає їм порушувати права та свободи громадян держави.

Щодо українських реалій у сфері приватної детективної діяльності, на даний час існування проекту Закону України № 3726 «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» вже є певним добрим сигналом. Прийняття та вступання в силу цього Закону надасть імпульс для розвитку приватної детективної діяльності в Україні, та враховуючи досвід інших країн, можливо розвинути дану сферу до належного світового рівня.

Необхідність законодавчого врегулювання приватної детективної діяльності в Україні також виражається в необхідності створення альтернативи правоохоронній системі в державі. Врегулювання даного питання забезпечить громадян правом вибору, існування якого необхідне у сучасній, розвиненій, Європейській державі.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України 1996, № 30, ст. 3.
2. В Україні зростає злочинність, знижується рівень розкриття. Причина – параліч правоохоронної системи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gromex.com.ua/ua/investigations/447-ukraine-rastet-prestupnost-padaet/>
3. Проекту Закону України № 3726 «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» від 28.12.2015 року.
4. Пропозиції Президента до Закону «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57580

5. Черков В. О. Приватна детективна діяльність у розвинутих країнах світу / В. О. Черков, П. О. Попов // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. – 2010. – Вип. 2. – С. 249.
6. Закон ФРН «Про приватні підприємства» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.verfassungen.de/>.

З.П. Стецюкевич,

завідувач сектору Рівненського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

ПОНЯТТЯ ІНВЕНТАРИЗАЦІЇ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ ОЗНАК ГОСПОДАРСЬКИХ ЗЛОЧИНІВ

В сучасних кризових умовах діяльності підприємств різних форм власності важливого значення набуває проблема раціонального використання ресурсів підприємства. Навіть належним чином організований бухгалтерський облік не може бути запорукою успіху підприємства. Інвентаризація є одним з елементів бухгалтерського обліку і відіграє роль обов'язкового доповнення до поточної документації господарських операцій. Таким чином, важливе значення в обліковій роботі належить інвентаризації, як елементу методу бухгалтерського обліку і прийому фактичного контролю.

Інвентаризація (від лат. *inventarium*) – це перевірка і документальне підтвердження наявності та стану, оцінка активів та зобов'язань (майно, вкладення підприємства в статутні фонди інших підприємств, розрахунки з дебіторами та кредиторами) підприємства.

Без проведення інвентаризації важко дати об'єктивну оцінку збереженню майна, визначити дійсні втрати сировини і матеріалів при їх зберіганні і перевезенні, збиток, заподіяний недостачами, розтратами, неправильним підрахунком природного убутку і різними неправомірними діями посадових осіб.

Згідно із статтею 10 Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність" №996-ХІУ від 16 липня 1999 р., із змінами та доповненнями, підприємства для забезпечення достовірності даних бухгалтерського обліку та фінансової звітності зобов'язані проводити інвентаризацію активів і зобов'язань, під час якої перевіряються і документально підтверджуються їх наявність, стан і оцінка [1].

Основним нормативним актом, який регулює порядок проведення інвентаризацій і оформлення її результатів, є Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань, затвердженого наказом МФУ від 02.09.2014 № 879 [2].

Матеріали інвентаризації є важливим джерелом відомостей про злочини матеріально відповідальних, посадових та інших осіб. Причому в рівній мірі це стосується відомчої інвентаризації та інвентаризацій, проведених з ініціативи органів дізнання і слідства. Знаючи процедуру її проведення і аналізуючи якісні результати, можна висунути версії про можливі зловживання, і, навпаки, в ході розслідування фактів розкрадань можна призначити інвентаризацію цінностей у конкретних осіб за

певний період. Тобто, матеріали інвентаризацій можуть використовуватися слідчими для виявлення випадків розкрадань товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів, встановлення розміру матеріальних збитків та умисного створення неврахованих надлишків.

Найбільш поширеними способами приховування недостач при проведенні інвентаризації є: внесення в опис неіснуючих товарів; наступні дописки кількості товарів в інвентаризаційних описах; складання безтоварних видаткових накладних; несвоєчасне оприбуткування товарів.

При розслідуванні розкрадань важливо не тільки виявити факти фальсифікацій у матеріалах інвентаризації, а й визначити роль в злочині конкретних осіб з числа матеріально відповідальних, членів інвентаризаційної комісії і ін.

Для виявлення перерахованих обставин до матеріалів справи слід долучити матеріали інвентаризації, проведеної у зв'язку з прийманням матеріальних цінностей обвинуваченим під час вступу на роботу, матеріали інвентаризації, проведеної у зв'язку зі звільненням обвинуваченого, матеріали проміжних інвентаризацій за час роботи обвинуваченого.

Для допомоги слідчому у правильній організації досудового розслідування та судового розгляду у кримінальних провадженнях, пов'язаних з розкраданнями та іншими економічними злочинами, залучаються фахівці в галузі судово-економічної експертизи. Використання судово-економічної експертизи пов'язано з тим, що вона обґрунтовує свої висновки документально достовірними даними, які відображені в бухгалтерському обліку.

У процесі судово-економічної експертизи експерт, використовуючи знання в галузі бухгалтерського обліку, а також застосовуючи відповідні методи та методичні прийоми, повинен дослідити, проаналізувати і дати оцінку документації, складеній під час інвентаризації, встановити, чи підтверджуються документально вказані в акті інвентаризації нестачі, дати оцінку обчисленому розміру матеріальної шкоди, завданої у зв'язку з нестачею, порівняти матеріали інвентаризації з іншими документами. Застосування відповідних процедур сприятиме вирішенню питань, що поставлені слідчим перед експертом-бухгалтером (наприклад, завдання пов'язані з дослідженням повноти оприбуткування цінностей, нестачею матеріальних цінностей та збитків, виявлених ревізією, їх обґрунтуванням та ін.). Результати експертизи відображаються в експертному висновку, який в подальшому буде використовуватися в якості доказової бази для розслідування злочину.

Література

1. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність». Закон України від 16.07.1999 р. № 996.К.
2. Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань, затвердженого наказом МФУ від 02.09.2014 № 879.
3. Внутрішньогосподарський контроль [Текст]: Навчальний посібник / Л.В. Гуцаленко, М.М. Коцупатрий, У.О. Марчук — К.: «Центр учбової літератури», 2014. — 496 с.

І.М. Рубцова,

аспірант кафедри господарського, повітряного та космічного права
Національного авіаційного університету

науковий керівник: ***Д.О. Беззубов,***

доктор юридичних наук, доцент кафедри господарського, повітряного та космічного права
Національного авіаційного університету

ПЕВНІ АСПЕКТИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ АДАПТАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ДО РОБОТИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Людина постійно перебуває під різноманітного роду впливами соціального і природного середовища, до яких вона повинна адаптуватися. Успішна адаптація дозволяє людині зберігати життєздатність і працездатність, реалізовувати свої потенційні можливості, відчувати благополуччя. В особистості, її особливостях криються основні причини погіршення, різких змін психічного стану і в ній же знаходиться потенціал подолання труднощів та гармонізації внутрішнього світу особистості [1, с. 145–146].

В останні роки значно зріс інтерес до питань, пов'язаних з успішною адаптацією співробітників в умовах професійного стресу. З повною підставою до категорії осіб, які найбільш схильні до професійного стресу, можна віднести співробітників правоохоронних органів [2, с. 6]. За результатами досліджень англійських вчених, професія поліцейського за своєю стресогенністю посідає друге місце після професії шахтаря у переліку 35 найбільш типових спеціальностей і оцінюється у 7,7 бала за 10-бальною шкалою. Для порівняння: стресогенність роботи пожежника оцінюється у 6,3 бала, службовця відділу кадрів – у 6 балів, військовослужбовця – у 4,7 бала [3, с. 318]. Недостатній розвиток адаптивних здібностей до стресу, невміння регулювати свій психічний і психофізіологічний стан може стати джерелом серйозних негативних наслідків як для оперативно-розшукової діяльності, так і для психічного та фізичного здоров'я співробітника. Крім цього, професійний стрес пролонгованої дії може привести до професійної деформації особистості і високотекучесті кадрів з підрозділу [2, с. 7]. Саме тому вивчення окремих аспектів вирішення проблем адаптації працівників оперативних підрозділів до роботи в сучасних умовах має дуже важливе значення. Серед сучасних науковців окремі аспекти вирішення проблем адаптації працівників оперативних підрозділів до роботи в сучасних умовах частково досліджено у працях О. М. Бандурки [3], В. І. Барка [4], С. П. Бочарової [5], О. В. Землянської [1], В. І. Розова [2], О. В. Тімченка [6] та ін., але, на наш погляд, в їх роботах є деякі прогалини, вивченню яких будуть присвячені тези.

Окрім небезпеки для життя, незадовільних умов праці, високого ступеня ризику, відповідальності, втомленості, існує безліч інших проблем адаптації працівників оперативних підрозділів до роботи в сучасних умовах. Так, наприклад, професійно-психологічна підготовка особового складу оперативних підрозділів та й у цілому Національної поліції України (далі – НПУ) знаходиться на досить низькому рівні, а той склад психологів (лікарів, фахівців та ін. працівників), що

здійснює психологічне забезпечення діяльності поліції, не відповідає умовам сьогодення. Практика свідчить про те, що на один міськрайлінорган працює один психолог і той у більшості свого часу займається питаннями кадрового забезпечення. Однак один психолог не в змозі забезпечити психологічний клімат та якісно надати допомогу цілому підрозділу, не кажучи вже про швидке та повне обслуговування всього міськрайліноргану одним фахівцем - психологом. Саме тому і відсутня на практиці належна професійно-психологічна допомога працівникам оперативних підрозділів НПУ. Тобто маємо такі проблеми, як відсутність в Національній поліції України необхідної кількості психологів та низький рівень організації професійно-психологічного забезпечення оперативних підрозділів. Це, в свою чергу, негативно відображається на особовому складі, оскільки необізнаність оперативного працівника щодо дій в умовах професійного стресу, виходу з нього і управління ним не забезпечує належної адаптації до умов праці, що виникли на практиці, а також не вирішення вказаних проблем викликає безліч інших негативних наслідків: пияцтво, сімейні проблеми, скандали з оточуючими, а також інші нервові та фізичні розлади.

Вирішити окреслені вище проблеми можна двома шляхами: по-перше, це проведення фахівцями-психологами систематичних занять та навчань з особовим складом щодо підвищення рівня професійно-психологічної підготовки тощо; по-друге, забезпечити кожен міськрайлінорган необхідною кількістю психологів на підрозділ. Наприклад, у кожному міськрайліноргані, за можливості, створити службу (відділ, організацію) із висококваліфікованих фахівців-психологів чи залучати цих осіб з інших організацій на підставі укладення договорів тощо.

Наразі психологічні або психосоціальні служби працюють у поліціях усіх розвинутих країн. У Германії перед такою службою стоять наступні завдання: профілактика суїцидів; допомога службовцям у разі стресових ситуацій, при виникненні депресії, страхів; консультування службовців, коучинг для керівників, проведення лекцій, семінарів і тренінгів. У поліції Баварії існує інститут службовців на громадських засадах, вони виконують роль консультантів. У деяких землях Германії створені також Центральні психологічні служби поліції. Її завдання багато в чому спрямовані на збереження психологічного здоров'я і полягають в організаційному розвитку поліції та роботі з персоналом; підтримці оперативної роботи; консультуванні і профілактиці постстресових розладів, співпраці з клініками, психотерапевтами [4, с. 36].

Поряд із цим слід виокремити ще одну не менш важливу проблему адаптації працівників оперативних підрозділів до роботи в сучасних умовах — низьке матеріально-технічне забезпечення. Зокрема, це відсутність належних пільг, пенсій та у цілому соціального забезпечення, а також недостатнє забезпечення сучасною технікою (комп'ютери, ноутбуки, принтери, картриджі тощо), канцелярськими приладами (папір, ручки, лінійки тощо). З психологічної точки зору це дуже негативно позначається як на психіці, так і в цілому на роботі практичних працівників Національної поліції України. Але головною проблемою серед практичних працівників є дуже низька заробітна плата по відношенню до сучасних цін і т. п. Коли заробітної плати не вистачає для забезпечення нормальної

життєдіяльності та праці, практичним працівникам безвихідно доводиться адаптуватися до цих умов. Тобто неможливо задовольнити свої потреби в повній мірі. На наш погляд, у зв'язку з тим, що головною мотивацією роботи для практичних працівників оперативних підрозділів залишається гідна заробітна плата, то вона залишатиметься і однією із важливих складових адаптації.

Для вирішення цієї проблеми слід надати практичним підрозділам НПУ відповідне матеріально-технічне забезпечення, що дозволить підвищити соціальну, моральну та психологічну захищеність працівників міськрайлінорганів, полегшить адаптацію та створить умови для виконання службових обов'язків.

При врегулюванні цього питання також слід враховувати передовий досвід інших країн – США, Німеччини, Франції тощо.

Таким чином, можемо дійти висновку, що вирішення вищевказаних проблем забезпечить сприятливі умови адаптації працівників оперативних підрозділів до роботи в сучасних умовах.

Література

1. Землянська О. В. Судово-психологічна експертиза: навч. посіб./ Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2012. – 300 с.
2. Розов В. И. Управление стрессом в оперативно-розыскной деятельности. – Киев: КНТ, 2006. – 268 с.
3. Бандурка О. М. Оперативно-розшукова діяльність: Підручник. Ч. 1. – Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. – 336 с.
4. Барко В. І. Досвід забезпечення психологічного здоров'я поліцейських у зарубіжних країнах // Психологічна допомога особам, які беруть участь в антитерористичній операції: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 30 берез. 2016 р.): у 2 ч. Ч. 2 / редкол.: В. В. Черней, М. В. Костицький, О. І. Кудерміна та ін. – Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. – С. 34–37.
5. Бандурка А. М., Бочарова С. П., Землянская Е. В. Юридическая психология: учебник. – Харьков: Изд-во Нац. ун-та внутр. дел, 2002. – 640 с.
6. Тимченко О. В. Професійний стрес працівників органів внутрішніх справ України (концептуалізація, прогнозування, діагностика та корекція): автореф. дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.06. – Харків, 2003. – 35 с.

А.О. Чайковська, Я.А. Павлуша,
студенти Навчально-наукового юридичного інституту
Національного авіаційного університету
науковий керівник: *Г.В. Рибікова,*
доцент кафедри кримінального права і процесу
Навчально-наукового юридичного інституту
Національного авіаційного університету

ІНВЕНТАРИЗАЦІЯ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КОРИСЛИВИХ ЗЛОЧИНІВ

У зв'язку з переходом економіки України до ринкових відносин, появою різних форм власності та формуванням нових економічних відносин виникла необхідність радикальних змін у системі бухгалтерського обліку. Вдосконалення його організації, забезпечення належного контролю за виконанням господарських операцій, запобігання негативним явищам у господарській діяльності є одним з важливих завдань економічного розвитку України.

Це зумовлює необхідність розробки та впровадження інформації щодо використання рекомендацій бухгалтерського обліку не лише у сфері виробництва, а й у діяльності правоохоронних органів, тобто всіх органів, які здійснюють функції управління, контролю та аналізу господарської діяльності.

Усі господарські процеси на підприємстві знаходять своє відображення в первинних документах і в документах бухгалтерського оформлення, які складаються у бухгалтерії [1, с. 1–2].

Однак у процесі господарської діяльності на підприємствах виникають розбіжності між фактичною наявністю матеріальних цінностей та їх показниками в бухгалтерському обліку. Це відбувається з різних причин, наприклад, природній збиток у зв'язку з усушкою, розсипанням, розливом та ін. Такі розбіжності між фактичною наявністю товарно-матеріальних цінностей і бухгалтерськими даними у деяких випадках виникають при перевезенні, зберіганні, в результаті халатного відношення матеріально-відповідальних осіб до своїх обов'язків, при операціях з товарами, за наявності помилок, допущених у бухгалтерському обліку, а також при вчиненні злочину.

Працівники правоохоронних органів при наявності інформації про скоєння господарюючими суб'єктами зловживань, які тягнуть за собою адміністративну та кримінальну відповідальність, організують проведення позапланових інвентаризацій.

Правовими основами призначення інвентаризації по завданню правоохоронних органів є:

1. заяви громадян, засобів масової інформації про факти зловживань, крадіжок, здійснених господарюючими суб'єктами;
2. наявність інформації про неповне оприбуткування товарно-матеріальних цінностей або реалізації необлікованих надлишків;

3. дані про випадки необґрунтованого підвищення цін на товарно-матеріальні цінності, що реалізуються, продажу неякісного товару, а також при обважуванні, обмірюванні та обмані при розрахунках покупців;

4. затримання посадових, матеріально відповідальних осіб з вкраденим, вивезенням, винесенням цінностей підприємства з метою їх крадіжки шляхом привласнення, розтрата.

Проведення інвентаризації по завданню працівників правоохоронних органів також необхідно, коли ними одержана оперативна інформація наступного характеру:

1. проведення необґрунтованих розрахунків за продані необліковані цінності;

2. привласнення матеріальних цінностей посадовими особами у підприємствах колективної власності;

3. навмисна розтрата чужого майна і грошових коштів, одержаних у вигляді позички;

4. завищення валових витрат та податкового кредиту по ПДВ у податковому обліку;

5. недовкладення продуктів харчування під час приготування готового продукту;

6. продаж по завищеним цінам товарів, які мають застарілий фасон та модель, які загубили свою якість тощо.

Оперативні працівники, слідчі, перед тим як звернутися до керівника господарюючого суб'єкта або до головної організації з листом чи постановою про проведення інвентаризації, повинні виконати ряд організаційних заходів, необхідних для найвищої ефективності перевірки. Зокрема, важливо забезпечити належний контроль за проведенням майбутньої інвентаризації. Для цього призначають групу, в яку включають оперативного працівника або слідчого, компетентних бухгалтерів, інспекторів податкових органів, представників громадськості тощо. Старший групи проводить інструктаж: визначає завдання учасникам; пояснює їм права та обов'язки; попереджує про недопустимість втручання в роботу членів інвентаризаційної комісії, вести перерахування, зважування, вимірювання цінностей, давати консультації, підписувати документи тощо.

При встановленні членами групи контролю порушень, помилок під час проведення інвентаризації, їм необхідно вказати на це голові комісії і вимагати виправлення.

Відповідальність за правильне та своєчасне проведення інвентаризації покладається на керівника та головного бухгалтера підприємства, а також на голову інвентаризаційної комісії [2, с. 85–86].

Таким чином, інвентаризація сьогодні – це не лише теоретичне підґрунтя бухгалтерського обліку і господарського контролю, але й організаційна форма, яка використовується для виявлення та оцінки фактичного стану майнової бази, підвищення ефективності використання ресурсів, контролю за роботою матеріально-відповідальних осіб, а також виявлення порушень в організації обліку майна, і причин, які породжують відхилення між його фактичною наявністю і даними обліку.

Література

1. Глібко В. М. Поняття, порядок проведення і оцінка матеріалів інвентаризації/ В. М. Глібко. // Теорія і практика правознавства. – 2015. – Вип. 1. – С. 1–11.
2. Дондик Н. Я., Дондик Г. П. Судова бухгалтерія. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 208 с.
3. Запотоцький А. Особливості призначення судових експертиз під час установлення обставин, які мають значення в процесі розслідування злочинів у сфері будівництва / А. Запотоцький // Підприємництво, господарство і право. – 2017. – № 6. – С. 173–177.

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

М.М. Романча,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня магістра
Університету економіки та права «КРОК»

науковий керівник: *В.О. Козенюк,*
доктор юридичних наук, старший науковий співробітник
Університету економіки і права «КРОК»

СПРОЩЕННЯ ПРОЦЕДУР ТОРГІВЛІ В УКРАЇНІ

Останні роки відзначились важливими подіями для економіки України, визначивши зміни у тенденціях її подальшого розвитку на найближче майбутнє. Оскільки переваги міжнародної економічної інтеграції очевидні, одним з показників рівня розвитку зовнішньої торгівлі будь-якої держави є її членство у Світовій організації торгівлі (СОТ) — єдиному інституті, де запроваджено міжнародні правила торгівлі між країнами та створено умови для передбачуваності зовнішньо-торгівельної політики.

Це відкриває додаткові можливості та водночас, містить значні ризики й загрози, що вимагає розробки та ефективного застосування системи торгівельних інструментів з метою стимулювання промислового експорту та захисту внутрішнього ринку з урахуванням дії регіональних торгівельних угод. 27 листопада 2014 року Генеральна рада Світової організації торгівлі офіційно прийняла Протокол про доповнення Угоди про заснування СОТ Угодою про спрощення процедур торгівлі. Після того, як дві третини (108) членів СОТ повідомлять про її прийняття, угода набуде чинності.

Так як Україна є одним з перших 2/3 членів СОТ до ратифікації, положення Категорії А набуває чинності з дати набрання чинності Угоди про спрощення процедур торгівлі (УСПТ). Існує перехідний період в 2 роки після набрання чинності УСПТ, протягом яких не можуть виникати будь-які спори щодо положень Категорії А [1].

Спрощення процедур торгівлі має оптимізувати та знизити торгівельні витрати та затримки при переміщенні товарів через кордон шляхом підвищення ефективності митних та прикордонних процедур. До прикладу, у рейтингу легкості ведення бізнесу Світового Банку (Doing Business Report) 2017 року Україна зайняла 115 місце у світі в категорії міжнародної торгівлі - через значні витрати

коштів та часу, пов'язані з переміщенням товарів через кордон, а у 2010 році займала 110 місце

Перерахуємо пункти, що складають піраміду спрощення процедур торгівлі: доступність інформації, митне співробітництво, випуск і митна очистка товарів, попередні рішення, обробка документів до прибуття товару, свобода транзиту та співробітництво органів контролю на кордоні.

Імплементация УСПТ дасть змогу збільшити обсяги торгівлі та зростанню ВВП, завдяки чому знизиться рівень корупції, збільшаться надходження від митних платежів, відбудеться приріст іноземних інвестицій, відбудеться зниження витрат бізнесу та диверсифікація експорту, інтеграції України в виробничі ланцюги ЄС та інших країн.

Для цього необхідно, щоб держава системно та цілеспрямовано здійснювати заходи зі спрощення процедур торгівлі, шляхом імплементаций відповідних положень міжнародних угод; бізнес має відігравати важливу роль при впровадженні заходів зі спрощення процедур торгівлі; процес спрощення процедур торгівлі має бути системним, поступовим та постійним.

Сьогодні перед урядом України постає важливе завдання щодо створення максимально комфортних умов для підвищення вітчизняного експортного потенціалу з метою підтримки зовнішнього сектора економіки України. Особливої актуальності набуває визначення оптимальної ролі держави та найбільш ефективних механізмів її регуляторної політики у сфері зовнішньої торгівлі, які сприятимуть активній інтеграції вітчизняної економіки у глобальне економічне середовище на якісно новому рівні. У визначенні ролі держави в зовнішньоторговельній політиці на сучасному етапі провідне місце посідає її ефективна взаємодія з бізнесом.

Бізнес, зокрема малий та середній, в умовах сучасної ринкової економіки є одним з основних джерел розвитку економіки. Його ефективне функціонування залежить від багатьох умов, серед яких найважливішими є форми і методи взаємодії з державою. Встановлення стратегічного альянсу між державою і бізнесом відкриє нові можливості для розвитку вітчизняної економіки в системі глобальних ланцюгів доданої вартості. Втім, результативна співпраця держави та бізнесу можлива лише за умови визначення спільної мети і завдань, способів та методів активної діяльності з забезпечення високих темпів розвитку виробничо-експортного потенціалу економіки України.

Виходячи з вищесказаного, можемо зробити висновок, що необхідність спрощення процедур торгівлі все більше визначається як істотний елемент торгової конкурентоспроможності та економічного процвітання держави. Адже на даний час результати України у сфері спрощення міжнародної торгівлі все ще залишаються на досить низькому рівні. Насамперед це виявляється в підготовці та надання надмірної кількості документів, передбачених законодавством і адміністративними розпорядженнями у сфері імпорتنних, експортних і транзитних операцій. Також до основних труднощів які перешкоджають здійсненню спрощення процедур торгівлі це бюрократія і недостатнє міжвідомче

співробітництво, що призводить до підвищення часу і витрат на дотримання формальностей на кордоні та відсутність стратегії модернізації митної функції.

Тому для усунення цих недоліків, потрібно насамперед зменшити кількість документів, контролів і обсягу інформації, що декларується на митниці, автоматизація митних процедур, вдосконалення телекомунікаційних та ІТ-систем, впровадити інструменти спрощення торгівлі, зокрема постімпортний контроль і програма УЕО.

Як показує на сьогодні практика, заходи щодо пристосування митного законодавства в Україні тривають досить довго і не раз виходять за рамки часу, розрахованого для їх здійснення. Саме тому, наступні кроки мають бути направлені на деталізацію вже існуючих планів адаптації з визначенням терміну їх реалізації; формування чітких і реалістичних стратегій процесу подальшого пристосування, з урахуванням напрацювань, які дозволили вступити Україні до СОТ.

Література

1. Загальна інформація про УСПТ. — [Електронний ресурс]. — <http://www.me.gov.ua/Documents/MoreDetails?lang=uk-UA&id=96f4c9f2-4322-4221-9551-770b2a368be9&title=ZagalnaInformatsiiaProUspt&isSpecial=true>

О.М. Филипенко,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня магістра

Університету економіки та права «КРОК»

науковий керівник: **О.Б. Олійник,**

доктор юридичних наук, професор,

Університет економіки та права «КРОК»

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ У МІЖНАРОДНОМУ ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Актуальність даної теми полягає у важливості чіткого визначення поняття та видів правової допомоги задля належного виконання внутрішньодержавних норм та міжнародних угод у сфері міжнародного цивільного процесу.

Система норм, що регулює дані правовідносини, є відносно новітньою підгалуззю як у вітчизняному законодавстві, так і у світі.

При здійсненні цивільного судочинства у справах за участю іноземних фізичних або юридичних осіб, суд часто стикається з необхідністю отримання доказів за межами своєї юрисдикції, тобто на території іноземних держав. Через принцип державного суверенітету суд не може здійснювати процесуальні дії на території іноземних держав, але без їх проведення неможливо отримати докази, необхідні для вирішення міжнародного цивільного або комерційного спору по суті. У цьому випадку виходом із ситуації, що склалася є правова допомога з проханням про надання якої звертається суд, який розглядає справу до суду іншої держави [4].

Метою дослідження по даній темі є з'ясування сутності правової допомоги у міжнародному цивільному процесі, а також проблеми регулювання міжнародних

правовідносин щодо них.

Надання правової допомоги можливо на підставі норм внутрішньодержавного права і міжнародних договорів, які встановлює випадки, види і порядок надання правової допомоги, включаючи порядок зносин судів відповідних держав [4].

Основним методом дослідження даної теми є метод аналізу.

Серед матеріалів дослідження даної теми основну роль відіграють міжнародні джерела права, але не без участі національних норм.

До національних джерел права належать Цивільний процесуальний кодекс України (розділ XI ст. 496–502), Закон України «Про міжнародне приватне право» (розділ XI – XIII ст. 73–82) Указ Президента України «Про консульський статут України» від 2 квітня 1994 р., Указ Президента України «Про положення про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні» від 10 червня 1993 р., а також низка міжнародних нормативно-правових актів: Європейська конвенція «Про інформацію щодо іноземного законодавства» 1968 р. та Додатковий протокол до неї 1978 р., Конвенція «Про вручення за кордоном судових та позасудових документів у цивільних або комерційних справах», Конвенція «Про отримання за кордоном доказів у цивільних або комерційних справах», Конвенція «Про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах», Віденська конвенція «Про дипломатичні зносини», Віденська конвенція «Про консульські зносини», та ще велика кількість угод про правову допомогу та правові відносини між Україною та іншими державами.

Можна стверджувати, що за період незалежності України було пророблено велику та ґрунтовну роботу у сфері міжнародного цивільного процесу, а саме: приєднання до важливих Конвенцій і міждержавних угод, які відповідають за врегулювання правовідносин та правової допомоги. Проте, протягом багатьох років звучить критика відносно визначення поняття та видів правової допомоги у міжнародному цивільному процесі. Оскільки, визначення правової допомоги відповідно до ст.1 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» виглядає наступним чином «правова допомога — надання правових послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, захисту цих прав і свобод, їх відновлення у разі порушення»[1], то міжнародний цивільний процес згідно із ст. 73 Закону України «Про міжнародне приватне право» дане питання включає іноземний елемент [2] і безпосередньо враховується право інших країн через судові органи, які повинні належним чином його застосовувати завдяки інституту правової допомоги, що функціонує на міждержавному рівні. Під правовою допомогою у міжнародному цивільному процесі розуміють здійснення певних процесуальних дій, передбачених законодавством держави, що звертається за допомогою, зокрема, надання інформації про чинне законодавство; складання, направлення та вручення документів, проведення експертиз, допиту учасників, свідків, експертів та інших осіб, а також виконання рішень органів юстиції [3, с. 320].

Витребування і отримання доказів від іноземних установ можливе у порядку надання правової допомоги. Оскільки суд може діяти в межах території своєї

держави виконання процесуальних дій у такому випадку можливо лише шляхом його звертання за сприянням до судів інших держав [3, с. 323].

Тому можна сміливо заявити про те, що визначення поняття правової допомоги національного права, має великі розбіжності із міжнародним, те саме стосується і видів.

Отже, як результат дослідження, виходячи із вищенаведеного та міжнародних нормативно-правових актів і угод можна зазначити, що міжнародна правова допомога — сприяння, яке надається судовими органами однієї держави судам іншої держави у зв'язку з розглядом цивільних справ, а її видами є — складання і пересилання документів, вручення документів, проведення дій по забезпеченню доказів — огляд, призначення експертизи, допит сторін, третіх осіб, свідків, експертів, видача речових доказів; розшук осіб, визнання і виконання іноземних судових рішень.

Література

1. Закон України «Про безоплатну правову допомогу» від 02.06.2011 № 3460-VI // Відомості Верховної Ради 2011 № 51, ст. 577. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3460-17/page>
2. Закон України «Про міжнародне приватне право» від 23.06.2005 № 2709-IV // Відомості Верховної Ради 2005, № 32, ст. 422 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2709-15/paran301#n301>;
4. Міжнародне приватне право: підручник / Бігун В.А., Білоусов Є.М., Жуков І.М., Жушман В.П., Корнієнко В.М., Корнієнко Г.С., Комаров В.В., Курман Т.В., Погорецька Н.В., Полатай В.Ю., Радчук О.П., Статівка А.М., Туєва О.М., Уркевич В.Ю., Чевичалова Ж.А., Шуміло І.А. : Національна Юридична академія України імені Ярослава Мудрого, 2015. — 351 с.
5. Ерпылева Н.Ю. Международное гражданско-процессуальное право: понятие, предмет и система [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://e-notabene.ru/wl/article_10362.html.

ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

С.В. Ярошевець,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня магістра
Університету економіки та права «КРОК»
науковий керівник: **В.К. Гіжєвський,**
кандидат юридичних наук, професор,
Університет економіки та права «КРОК»

НОВОВВЕДЕННЯ У ЗАХИСТІ АВТОРСЬКИХ ТА СУМІЖНИХ ПРАВ ВІД ІНТЕРНЕТ-ПІРАТСТВА В УКРАЇНІ

Актуальність теми. Інтернет-піратство в Україні — це не нове явище. Однак, стрімкий розвиток телекомунікаційної технології збільшує кількість користувачів Інтернету та збільшує швидкість відтворення та розповсюдження певних продуктів інтелектуальної діяльності в електронному (цифровому) форматі (комп'ютерні програми та бази даних, ігри, мистецтво, література, музика, відео), внаслідок чого їх власники (автори) отримують, як додаткові можливості в популяризації власного продукту та отримання доходів, так і додаткові загрози порушення авторських прав, зокрема фальсифікації цих продуктів, відтворення недорогих і високоякісних копій, їх розповсюдження без згоди автора (іншого суб'єкта авторських або суміжних прав) або плагіату, що у свою чергу вимагає системного правового врегулювання захисту інтелектуальної власності.

Відсутність ефективних механізмів правової охорони авторських та/або суміжних прав на розміщенні в мережі Інтернет комп'ютерні програми, кінофільми, літературні, художні та інші твори є наслідком виникнення великої кількості підробок цих творів, відтворення їх недорогих копій, а також їх широкого розповсюдження з порушенням авторських прав.

Встановлена законом кримінальна відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності, не завжди зупиняє порушників, оскільки доходи від інтернет-піратства можуть бути настільки значними, що навіть можливість позбавлення волі не здатна зупинити піратів.

У 2017 року Український парламент вніс ряд змін у деякі законодавчі акти, з метою посилення захисту інтелектуальної власності та протидії піратству, зокрема піратству в мережі Інтернет.

Мета статті. Огляд та аналіз змін законодавчих актів спрямованих на посилення захисту авторського права і суміжних прав в мережі Інтернет. Визначення способів захисту авторських та суміжних прав від інтернет-піратства в Україні.

Виклад основного матеріалу. В Україні гарантії захисту авторських прав закріплено в статті 54 Конституції, де визначено правову охорону авторського права та свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності [1].

Окрім Конституції України законодавство України про авторське право та суміжні складається з відповідних норм Цивільного кодексу України, зокрема глави 36, яка визначає об'єкти, суб'єкти авторського права, їх особисті немайнові та майнові права, а також порядок використання та опублікування твору [2], Закону України «Про авторське право і суміжні права», який здійснює охорону особистих немайнових і майнових прав авторів та їх правонаступників, пов'язаних із створенням та використанням творів науки, літератури і мистецтва [3], а також Законів України «Про кінематографію» [4], «Про телебачення і радіомовлення», «Про видавничу справу», «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів та фонограм» та інших законів України, що охороняють особисті немайнові права та майнові права суб'єктів авторського права і суміжних прав.

Незважаючи на велику кількість законів та підзаконних актів, що регулюють захист авторських та суміжних прав, інтернет-піратство в Україні набуло надзвичайно високого рівня через недосконалість законодавства та відсутність ефективного механізму впливу на порушників авторського права і суміжних прав в Інтернеті.

Протягом останніх років Україна декілька разів потрапляла у першість по списку «Special 301» [5], (2001–2005, 2013, 2016 роках), який складає торговельний представник США, за яким Україну визнавали однією з найбільших піратських країн світу.

Фактично, Україна до 2017 року системно не вела боротьбу з інтернет-піратством, що завдавало значної шкоди її міжнародним відносинам. Так, 22 грудня 2018 року, Президент США Дональд Трамп прийняв рішення тимчасово вивести Україну з під дії Генеральної системи чергових преференцій (ГСП) у наслідок недостатніх зусиль з боку України у вирішенні проблемних питань захисту прав інтелектуальної власності [6].

Поширення інтернет-піратства відбувається завдяки недосконалості законодавства та відсутності дієвого механізму впливу на порушників авторського права і суміжних прав в Інтернеті.

В останні роки в Україні час від часу піднімається проблема захисту авторських прав від інтернет-піратства.

23 березня 2017 року Український парламент прийняв Закон України «Про державну підтримку кінематографії в Україні» № 1977-VIII, який вступив у дію з 26 квітня 2017 року, яким внесено низку змін та доповнень до Закону України «Про авторське право і суміжні права», зокрема у частині захисту авторських та (або) суміжних прав у мережі Інтернет, відповідно до яких було закріплено процедуру припинення порушень авторського права та (або) суміжних прав з використанням мережі Інтернет. У законі визначено, хто вважається власником веб-сайту, чиї дані обов'язково мають розміщуватися в службі WHOIS для того, щоб надалі у авторів

була можливість звертатися з претензією про факт неправомірного розміщення контенту.

Кодекс України про адміністративні правопорушення також було доповнено двома новими статтями, що визначають порядок припинення порушень авторського права і (або) суміжних прав з використанням мережі Інтернет. Це зокрема, стаття 164-17, за якою вчинення порушення умов і правил, що визначають порядок припинення порушень авторського права і (або) суміжних прав з використанням мережі Інтернет тягне накладення штрафу від 500 до 1000 неоподаткованих доходів громадян, а ті самі дії вчинені повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення за цією статтею, тягнуть за собою накладання штрафу від 1000 до 2000 неоподаткованих доходів громадян. Та, стаття 164-18, яка передбачає відповідальність у вигляді штрафу від 1000 до 2000 неоподаткованих доходів громадян за наведення завідомо недостовірної інформації у заявах про припинення авторського права і (або) суміжних прав, вчинених з використанням мережі Інтернет.

Верховною Радою України протягом 2017 року, прийняті три процесуальні кодекси у новій редакції, якими у тому числі запроваджені зміни та нововведення у сфері захисту прав у мережі Інтернет. Процесуальними кодексами визначена підсудність справ у спорах про порушення майнових прав інтелектуальної власності з використанням мережі Інтернет пред'являються в суди за місцезнаходженням центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності, а захист особистих немайнових і майнових прав суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав здійснюється у порядку, встановленому адміністративним, цивільним і кримінальним законодавством.

З набранням чинності Законом України «Про державну підтримку кінематографії в Україні» від 23.03.2017 р. № 1977-VIII поняття піратство у сфері авторського права і (або) суміжних прав було істотно розширено та доповнено новими для законодавчих актів України видами порушень авторського права і суміжних прав, такими як: камкординг і кардшейрінг, а також Інтернет-піратство.

У зв'язку з появою нових термінів порушень авторських прав і суміжних прав стаття 176 Кримінального кодексу України, викладена в новій редакції, де доповнено перелік порушень авторського права і суміжних прав, новими порушеннями: камкординг, кардшейрінг, а також фінансування таких дій (тобто порушень).

Тлумачення понять камкордингу і кардшейрінгу викладено у статті 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права». Зазначенні терміни в українському законодавстві нові, а отже є підстави розглянути їх детальніше.

Тож, камкординг — це відеозапис аудіовізуального твору під час його публічної демонстрації в кінотеатрах, інших кінотовидовищних закладах особами, які перебувають у тому самому приміщенні, де відбувається така публічна демонстрація, для будь-яких цілей без дозволу суб'єкта авторського права або суміжних прав.

Кардшейрінг — забезпечення у будь-якій формі та в будь-якій спосіб доступу до програми (передачі) організації мовлення, доступ до якої обмежений суб'єктом

авторського права і (або) суміжних прав застосуванням технічних засобів захисту (абонентська карта, код тощо), в обхід таких технічних засобів захисту, в результаті чого зазначена програма (передача) може бути сприйнята або в інший спосіб доступна без застосування технічних засобів захисту [7].

При тлумаченні цих термінів законодавцем допущені помилки в визначенні суб'єктивної сторони правопорушення.

Наприклад, порушення без дозволу суб'єкта суміжних прав при кваліфікації камкордингу не буде мати правових наслідків, оскільки об'єктом суміжних прав може виступати тільки виконання певних творів, фонограми та відеограми, передачі (програми) організацій мовлення (ст. 35 Закону України «Про авторське право і суміжні права»), отже правопорушення, які кваліфікуються як камкординг можуть порушити тільки авторські права – відтворення аудіовізуального твору внаслідок камкордингу. Відповідно, камкординг це створення копії твору шляхом відеозапису під час публічної демонстрації такого твору без згоди автора!

При тлумаченні терміну Кардшейрінг законодавець також припустився помилки у визначенні суб'єктів авторського права, щодо програми (передачі) організації мовлення. Дії з організації мовлення, програми (передачі) відносяться до об'єктів суміжних прав (ст. 35 Закону України «Про авторське право і суміжні права»). Отже, Кардшейрінг це забезпечення у будь-якій формі та в будь-якій спосіб доступу до програми (передачі) організації мовлення, доступ до якої обмежений суб'єктом суміжних прав застосуванням технічних засобів захисту (абонентська карта, код тощо), в обхід таких технічних засобів захисту, в результаті чого зазначена програма (передача) може бути сприйнята або в інший спосіб доступна без застосування технічних засобів захисту.

Достатньо розширено викладено тлумачення піратства у сфері авторського права за новою редакцією пункту б) частини першої статті 50 Закону України «Про авторське право і суміжні права»: піратство і (або) суміжних прав - опублікування, відтворення, ввезення на митну територію України, вивезення з митної території України і розповсюдження контрафактних примірників творів (у тому числі комп'ютерних програм і баз даних), фонограм, відеограм, незаконне оприлюднення програм організацій мовлення, камкординг, кардшейрінг, а також Інтернет-піратство, тобто вчинення будь-яких дій, які відповідно до цієї статті визнаються порушенням авторського права і (або) суміжних прав з використанням мережі Інтернет [8].

У свою чергу визначення терміну Інтернет-піратство, поглинає всі порушення авторського права і суміжного права передбачених статтею 50 Закону України «Про авторське право і суміжні права», якщо вони вчинені з використанням мережі Інтернет.

На мою думку наведене в статті 50 Закону України «Про авторське право і суміжні права» визначення Інтернет-піратства є занадто розширеним та помилковим, оскільки зазначена стаття містить багато окремих видів порушення авторського права і суміжних прав, які при вчиненні з використанням мережі Інтернет будуть визнані інтернет-піратством, що при практичному застосуванні призведе до утворення колізій та зловживання з боку правопорушників.

Вважаю, що термін Інтернет-піратство потребує уточнення, оскільки порушенням може визнаватись посягання з використанням мережі Інтернет лише на об'єкти авторського права, без дозволу автора.

В Угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами у ч. 1 ст. 250 дано визначення терміну «піратські товари», згідно якого до піратських відносяться товари, які є копіями або містять копії, вироблені без згоди власника або особи, належним чином уповноваженої представляти інтереси власника в країні виробництва в питаннях авторського права та суміжних прав або права на промисловий зразок, незалежно від того, чи зареєстровані вони в національному законодавстві, чи ні [9].

Більш розширений підхід до визначення піратства в мережі Інтернет запропоновано у дослідженні А. Пархоменко та Р. Солод. Інтернет піратство визначається як відтворення і розповсюдження мережею Інтернет контрафактних примірників творів, а саме: фільмів, музичних творів, комп'ютерних програм (у тому числі надання доступу до неліцензійних копій програмних продуктів з використанням Інтернету), ігор, інших об'єктів інтелектуальної власності, без дозволу автора чи іншої особи, яка має авторське право і/або суміжні права, або без виплати винагороди за використання творів у встановленому законом порядку [9].

Отже, для виправлення ситуації, законодавцю слід чітко розмежувати інтернет-піратство від піратства, виходячи з наукових досліджень розуміння піратства.

Новими статтями 52-1, 52-2 Закону України «Про авторське право і суміжні права» передбачена процедура припинення порушень авторських і суміжних прав в Інтернеті (ст. 52-1) та зобов'язання постачальників послуг хостінгу щодо забезпечення захисту авторського права і суміжних прав з використанням мережі Інтернет (ст. 52-2).

Передбачена статтею 52-1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» процедура припинення порушень авторських прав і суміжних прав в Інтернеті, має обмежене коло об'єктів правопорушень (комп'ютерні програми, відеограми, фонограми, аудіовізуальні та музичні твори, передачі (програми) організацій мовлення). Зазначене обмеження переліку об'єктів правопорушень призведе до росту порушень авторських прав і суміжних прав на інтелектуальну власність, яка може бути представлена інформаційно-цифровій формі та розміщена в мережі Інтернет, наприклад: твори образотворчого мистецтва, літературні письмові твори, фотографічні твори, ілюстрації, ескізи, креслення, плани, карти, бази даних, та інше.

Загалом, припинення порушення авторських прав і суміжних прав з використанням Інтернет у відповідності до встановленої статтею 52-1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» процедури залежатиме від поведінки власника веб-сайту та обсягу інформації про нього, що дає можливість звернутися до нього із заявою про припинення порушення авторських прав і (або) суміжних прав.

У частині 2 ст. 52-1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» визначені елементи, які повинна містити заява, зокрема: інформацію про заявника, необхідну для його ідентифікації; інформацію про об'єкт авторського права і (або) суміжних прав про порушення яких йде мова у заяві; вмотивоване твердження про наявність у заявника майнових прав інтелектуальної власності на об'єкт авторського права і (або) суміжних прав; гіперпосилання на електронну (цифрову) інформацію, розміщену або використану на веб-сайті; вимоги про унеможливлення доступу до електронної (цифрової) інформації на веб-сайті; відомості про постачальника послуг хостінгу, який надає послуги; твердження заявника, що наведена в заяві інформація є достовірною, а наявність у заявника прав, про порушення яких заявлено, перевірена адвокатом, за представництвом (посередництвом) якого подається заява.

Останній пункт у деяких випадках буде складно виконати оскільки авторське право існує з моменту створення відповідного об'єкта і його реєстрація не є обов'язковою, отже це ще один з чинників, який надає можливість для маніпуляцій і зловживань з боку недобросовісних користувачів та власників веб-сайтів.

Процедура припинення порушень авторських прав і (або) суміжних прав із використанням мережі Інтернет не є обов'язковою, а її застосування є правом суб'єкта авторських прав і суміжних прав. Зацікавлені особи можуть вибирати інші засоби самозахисту, які відповідають загальним вимогам, встановленим у ст. 19 Цивільного кодексу України.

Також, виходячи із того, що використання передбаченої статтею 52-1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» процедури припинення порушень авторських прав і (або) суміжних прав є правом зацікавленої особи, а не обов'язком, вважаю залучення адвоката при складанні та направленні заяви про припинення порушень авторського права і (або) суміжних прав не є обов'язковим.

З огляду на викладений аналіз змін законодавчих актів спрямованих на посилення захисту авторського права і суміжних прав в мережі Інтернет, приходимо до висновку, що внесені зміни не носять системного характеру та ще більше ускладнюють захист авторських та суміжних прав від інтернет-піратства в Україні.

Література

1. Конституція України [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 2016. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 2018. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/main/435-15>
3. Закон України «Про авторське право і суміжні права» [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/main/3792-12>
4. Закон України «Про кінематографію» [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 2017. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/main/9/98-вр>
6. Спеціальний_звіт_301 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Спеціальний_звіт_301
7. Стаття «США тимчасово позбавляють Україну ряду торгових преференцій» [Електронний ресурс] // УНН – 2017. – Режим доступу: <http://www.unn.com.ua/ru/news/1706131-ssha-timchasovo-pozbavlyayut-ukrayinu-ryadu-torgovikh-preferentsiy>
8. Пархоменко А. Механізми захисту від Інтернет-піратства в Україні /А. Пархоменко, Р. Солод//Інтелектуальна власність. – 2012. – № 10. – С. 58.
9. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами членами, з іншої сторони. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011/print1488196305835577

ТРУДОВЕ ПРАВО, ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

УДК 349.2

С.І. Поляруш,

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри
державно-правових дисциплін та адміністративного права
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка (м. Кропивницький)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАЙНЯТОСТІ В УКРАЇНІ ТА МІГРАЦІЙНЕ ТРУДОВЕ ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Анотація. Стаття присвячена проблемі державної політики зайнятості в Україні та міграційній політиці країн Європейського Союзу

Ключові слова: зайнятість, державна політика занятості, міграційне трудове право.

Постановка проблеми. Передумовою економічного зростання будь-якої держави є подолання високого рівня безробіття та низькопродуктивної зайнятості, які є характерними для сучасної України. Вивчення та запозичення європейського досвіду у сфері забезпечення продуктивної зайнятості та вироблення власної державної політики у цій сфері допоможе вирішити цілу низку проблем у економічній сфері нашої держави.

Стан дослідження. Проблемами трудової міграції в країнах Європейського Союзу та Україні займається сьогодні ціла низка істориків, демографів, економістів, юристів. Серед дослідників останнього десятиліття можна назвати А. Білокудру, А. Гайдуцького, Т. Гнатюк, О. Дарморіс, Т. Дубас, О. Жадан, Й. Звонар, В. Капітан, Л. Мазуку, Г. Маковську, О. Малиновську, О. Омельченко, В. Павлову, М. Сірант, Н. Сирочук, А. Терещенкова, Н. Федірко та інших. Істотний внесок, зроблений названими вченими у вивчення даної проблеми, не заперечує необхідності подальшого дослідження явища трудової міграції у світовому і регіональному масштабах.

Виклад основного матеріалу. Кожна країна Європейського Союзу (ЄС) розробляє і втілює в життя власну політику зайнятості, а на рівні ЄС відбувається координація програм, виробляються загальноєвропейські стратегії зайнятості та надається допомога державам, які відстають у реалізації стратегії.

На думку дослідниці Й.П. Звонар, країни ЄС здійснюють активну політику зайнятості, яку доцільно трактувати як систему інституційних, правових та економічних інструментів впливу на рівень економічної активності населення, його мотивацію до праці, а також на мобільність та конкурентоспроможність працівників [1].

В Україні, як і в більшості новоінтегрованих країн ЄС (Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія), існують спільні проблеми у сфері зайнятості:

- високий рівень прихованого безробіття;
- надвисокий рівень безробіття серед молоді до 30 років;
- високий рівень зайнятості у неформальному секторі економіки (в особистих селянських господарствах, в торгівлі і побутовому обслуговуванні населення);
- високий рівень неофіційної трудової міграції;
- недостатній державний контроль за дотриманням законодавства про офіційне працевлаштування.

Державна служба зайнятості в Україні за Законом «Про зайнятість населення» переважно застосовує у своїй діяльності пасивні заходи регулювання зайнятості, що включають реєстрацію безробітних, надання матеріальної допомоги та соціальних послуг або інформації про вакансії. В умовах інтеграційних тенденцій, її діяльність варто удосконалити, беручи за основу політику зайнятості в ЄС. Так, в європейських країнах велику увагу приділяють стимулюванню створення власного бізнесу молоддю. Тут акцент робиться на пільговому оподаткуванні молодих підприємців, наданні їм консультативної та юридичної підтримки. У контексті сказаного, назріла потреба у Законах України чітко прописати статус «молодого підприємця» і продовжувати фінансувати фонд одноразової допомоги безробітним для відкриття бізнесу за Законом «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття».

На жаль, поки-що Україна не може вирішити проблему ефективної зайнятості, а, отже, українці продовжують активно емігрувати за кордон у пошуках достойного заробітку.

Для нашої держави характерним є хвилеподібний розвиток трудової еміграції, тимчасовий (від шести місяців до декількох років) і часто нелегальний її характер. Найпоширенішими видами трудової діяльності українських мігрантів є будівництво, сільське господарство і робота домашньої обслуги. Серед країн, в які спрямовані основні потоки трудової міграції з України треба назвати країни ближнього зарубіжжя: Польща, Чеська Республіка, Угорщина, Російська Федерація, а також країни з привабливими умовами праці і високою якістю життя: Італія, Греція, Іспанія, Німеччина, Португалія.

У той же час, до України прибувають громадяни таких країн, як Молдова, Узбекистан, Білорусь, Вірменія, В'єтнам, Індія, Пакистан і Бангладеш. Тобто, на сьогодні Україна є одночасно країною-донором робочої сили, країною-реципієнтом населення (у досить скромних масштабах) та транзитною країною.

Серед причин трудової еміграції громадян України є дуже низький рівень заробітної плати, високий рівень безробіття, особливо прихованого, зменшення рівня зайнятості в наукоємних галузях економіки, низька ефективність заходів державної

політики щодо підтримки самозайнятості в малому та середньому бізнесі, високий рівень корумпованості влади, політична нестабільність, воєнні дії на сході України [2].

Транснаціональні потоки робочої сили вимагають посилення правового регулювання процесів трудової міграції.

Варто зазначити, що міграційна політика країн ЄС лише з 2000-х років з великими труднощами стала набувати універсального характеру. Адже національні міграційні політики країн-учасниць значно відрізнялися, що відображало різну соціально-економічну ситуацію, характер і ступінь гостроти міграційних проблем, особливі стосунки з колишніми колоніями, що виявлялися у спрощеному порядку в'їзду вихідців із них. Різні були правові, адміністративні, фінансові можливості європейських держав, культурні та політичні традиції [3].

Починаючи з 2015 р. Європа зіткнулася з небаченим до цього часу припливом мігрантів із охоплених конфліктами країн Близького Сходу, Африки та Азії. Більшість біженців з вказаних регіонів потребують крім соціального захисту, також працевлаштування. Країни, що нещодавно увійшли до ЄС, Польща, Чехія, Словаччина, Румунія та навіть Угорщина, які водночас є найближчими сусідами України, відмовляються брати участь у програмі перерозподілу мігрантів і здійснюють антимиграційні заходи по недопущенню біженців з Сирії. У той же час, вони досить прихильно ставляться до українських трудових мігрантів. На сьогодні ці держави особливо потребують кваліфікованих працівників і високо-кваліфікованих спеціалістів. Особливо це стосується Польщі, яка максимально спростила порядок працевлаштування іноземців.

На сьогодні у міграційному трудовому праві Європейського Союзу традиційно виділяють два інститути: норми по забезпеченню вільного пересування працівників (громадян ЄС) та норми, що регулюють трудову діяльність громадян третіх країн [4].

Європейська конвенція про правовий статус трудящих-мігрантів (1977 р.), ратифікована Україною у 2007 р., має на меті закріплення на міжнародному рівні гарантій дотримання прав і свобод українських громадян за кордоном, сприяння поліпшенню соціального становища трудящих-мігрантів і членів їх родин та розв'язанню проблем, пов'язаних з процесами трудової міграції. Відповідно до Конвенції, трудовий мігрант визначається як громадянин Договірної Сторони, якому інша Договірна Сторона дозволила перебувати на її території для здійснення оплачуваної роботи. Конвенція зобов'язує кожну державу-учасницю надавати іноземним трудящим-мігрантам, які перебувають на її території, режим не менш сприятливий, ніж той, що надається її власним громадянам. Під таким режимом розуміються умови праці та соціально-економічного забезпечення (соціальна і медична допомога, доступ до житла та квартирна плата, оподаткування доходів тощо). Також встановлюються гарантії щодо возз'єднання сімей трудящих-мігрантів на території держави працевлаштування та можливості повторного працевлаштування у разі звільнення працівника з незалежних від нього причин. Останнє є особливо актуальним для захисту прав українських громадян, зайнятих трудовою діяльністю у державах-членах ЄС, адже численні звернення, що надходять від них до Уповноваженого з прав людини, свідчать про наявність серйозних проблем з дотриманням їхніх прав на території держав працевлаштування [5].

Разом із встановленням безвізового режиму з країнами ЄС, трудова еміграція з України посилюється, і може загрожувати національній безпеці нашої держави. Про це попереджали ще на початку 2010-х років вчені Інституту демографії та соціальних досліджень ім. В.М. Птухи [6], Національного інституту стратегічних досліджень [7] та Українського інституту публічної політики [8].

Протягом 26 років незалежності в Україні прийнято низку законів, спрямованих на регулювання міграційних процесів, зокрема, Закони України “Про національні меншини в Україні” (25.06.1992 р.), “Про порядок виїзду з України і в’їзду в Україну громадянам України” (21.01.1994 р.), “Про громадянство України” (18.01.2001 р.), “Про імміграцію” (07.06.2001 р.), “Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту” (08.07.2011 р.), “Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства” (22.09.2011 р.). Однак, лише окремі статті вказаних законів торкаються регулювання питань трудової міграції. Найбільш наближеною до вирішення вказаної проблеми була Концепція державної міграційної політики, сформульована в Указі Президента України від 30.05.2011 р.

Докорінно міняється ситуація з регулюванням міграційних процесів в Україні з прийняттям Закону “Про зовнішню трудову міграцію”, (05.11.2015 р.). Державна політика в сфері зовнішньої трудової міграції здійснюється за такими напрямками (ст. 6):

- 1) здійснення ефективного державного регулювання зовнішньої трудової міграції;
- 2) забезпечення соціального та правового захисту трудових мігрантів і членів їхніх сімей;
- 3) здійснення співробітництва з державними органами іноземних держав, міжнародними та громадськими об’єднаннями, заінтересованими у вирішенні питань зовнішньої трудової міграції;
- 4) здійснення заходів із запобігання незаконній зовнішній трудовій міграції;
- 5) створення умов для повернення в Україну та реінтеграції в суспільство трудових мігрантів і членів їхніх сімей;
- 6) посилення інституційної спроможності закордонних дипломатичних установ України щодо надання правової, інформаційної та іншої допомоги трудовим мігрантам і членам їхніх сімей на території держави перебування;
- 7) провадження науково-дослідної та інформаційно-роз’яснювальної діяльності у сфері зовнішньої трудової міграції;
- 8) удосконалення системи збирання та оброблення статистичної інформації про трудових мігрантів і членів їхніх сімей, а також моніторингу стану зовнішньої трудової міграції;
- 9) сприяння задоволенню національно-культурних, освітніх та мовних потреб трудових мігрантів і членів їхніх сімей;
- 10) укладення міжнародних договорів з питань захисту прав трудових мігрантів і членів їхніх сімей у державі перебування.

17 травня 2017 р. Комітет Верховної Ради України з питань європейської інтеграції провів слухання на тему: “Україна в міграційних процесах до ЄС: втрати та здобутки,.. На слуханнях було зазначено, що трудова міграція призводить до

негативних наслідків для української економіки: відтік кваліфікованої робочої сили з України, втрата найактивніших громадян, які могли б започаткувати власний бізнес, ризики порушення прав та свобод громадян України за кордоном, зберігання фінансових накопичень трудових мігрантів вдома або на банківських рахунках країн призначення. За результатами комітетських слухань було зроблено низку рекомендацій Кабінету Міністрів України щодо удосконалення міграційної політики, зокрема, запропоновано розробити план реалізації Закону «Про зовнішню трудову міграцію», національний план дій у сфері міграції та розвитку, Програму співпраці із закордонними українцями та трудовими мігрантами на період до 2020 р., програми повернення та реінтеграції українських працівників-мігрантів на батьківщину [9].

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12.07.2017 р. схвалено "Стратегію державної міграційної політики України на період до 2025 року,.. Новий документ було розроблено на заміну Концепції державної міграційної політики України, що потребувала оновлення через новітні глобальні та локальні виклики, серед яких масштабна вимушена міграція з Близького Сходу, наближення України до Європейського Союзу та запровадження безвізового режиму між Україною та більшістю держав-членів ЄС, а також масштабне внутрішнє переміщення в країні. Стратегія передбачає цілу низку нових заходів у державній міграційній політиці, зокрема, введення різних цільових схем сезонного та тимчасового працевлаштування українців за кордоном; створення необхідних умов для повернення та реінтеграції українських мігрантів в українське суспільство; заохочення репатріації в Україну закордонних українців, інших вихідців з України та їх нащадків; проведення системної роботи по запобіганню нелегальної міграції; залучення в економіку висококваліфікованих іноземних фахівців; забезпечення успішної інтеграції іноземців-іммігрантів в українське суспільство [10]. Для втілення в життя більшості вказаних заходів необхідно буде розробити нормативну базу.

На сьогодні в цілому можна говорити про активізацію процесу формування чіткої міграційної політики української держави протягом 2015–2017 рр.

Висновки. Глобалізація суттєво впливає на світовий ринок праці і на національні ринки праці. Тривала економічна криза в Україні, корумпованість державних управлінських структур призвели до значних розмірів безробіття, яке, у свою чергу, привело до масової трудової еміграції українців. Це явище починає загрожувати національній безпеці нашої країни. Нині діючий уряд України розробив довготривалу програму повернення своїх громадян на батьківщину та заохочення репатріації закордонних етнічних українців під назвою "Стратегія державної міграційної політики України на період до 2025 року,.. Ця програма може бути реалізована за умови системних економічних реформ, заохочення управлінськими структурами розвитку малого і середнього бізнесу, створення нових підприємств, а значить, і нових робочих місць. залучення значних інвестицій у розвиток промисловості нашої країни.

Література

1. Звонар Й.П. Активна політика зайнятості в країнах Європейського Союзу та можливості її застосування у Україні // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія Економіка. – 2015. – Вип. 2 (4). – Ч.1. – С. 145–150.
2. Павлова В.О. Причини та наслідки трудової міграції // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2014. – № 8. С. 199-201.
3. Сірант М. Вплив глобалізаційних процесів на формування потоків трудової міграції// Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. – 2014. – № 782. – С. 38–43.
4. Четвериков А.О. Европейское социальное пространство и гармонизация трудового права России и Европейского Союза // Право и государство: теория и практика. – 2006. – № 2. – С. 64–67.
5. Федірко Н.В. Права трудящих мігрантів на захист і допомогу: європейська практика та Україна / Н. В. Федірко // Соціально-трудова відносина: теорія та практика: зб. наук. праць / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київський нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана», Ін-т соціально-трудова відносин; [голов. редкол. А. М. Колот]. – К. : КНЕУ, 2015. – № 1(9). – С. 177–186.
6. Населення України. Трудова еміграція в Україні. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2010. – 265 с.
7. Малиновська О.А. Трудова міграція: соціальні наслідки та шляхи реагування. – К.: НІСД, 2011. – 40 с.; Вона ж. Міграційна політика в Україні: формування, зміст, відповідність сучасним вимогам. Аналітична записка // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ier.com.ua/files/publications/Policy_Briefing_Series/PB_01_migration_2013_ukr.pdf
8. Україна 2020: демографічний та міграційний виміри безпеки. – К.: УПП, 2012. – 20 с.
9. Україна в міграційних процесах до ЄС: втрати і здобутки // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://brusylivska-gromada.gov.ua/news/16-41-33-19-07-2017/>
10. Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.07.2017 р. // [Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-%D1%80/page>

Н.В. Расторгуєва,

студентка факультету лінгвістики та права

Міжнародного науково-технічного університету імені академіка Юрія Бугая

УКРАЇНСЬКА ПРАКТИКА В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СУДІ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЩОДО ЗАХИСТУ ТРУДОВИХ ПРАВ, НЕЗАКОННЕ ЗВІЛЬНЕННЯ

Анотація. У статті здійснено аналіз та характеристику рішень Європейського суду з прав людини у сфері трудового права, безпосередньо з питань незаконного звільнення працівників. Досліджено статистичні дані звернень громадян України до Європейського суду з прав людини та результати їх вирішення, зроблено висновок про збільшення кількості звернень українців до Європейського суду з прав людини та визначено парадигму встановлену практикою звернень українців до Європейського суду з прав людини з питань незаконного звільнення.

Ключові слова: практика Європейського суду з прав людини, праця, незаконне звільнення, статистика.

Постановка проблеми. Ратифікація Україною Європейської конвенції про права людини (далі – Конвенція) ознаменувала новий період у розвитку української правової системи. За минулі 20 років рішення Європейського Суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) міцно увійшли в категорію правових актів, що визначають напрямок розвитку прав людини в ХХІ столітті.

Збільшення, в останні часи, кількості звернень громадян проти України та кількості позитивних рішень зумовлюють актуальність дослідження в практичному їх застосуванні на національному рівні.

Питання діяльності Європейського суду з прав людини та застосування його рішень на національному рівні досліджують багато вітчизняних науковців, таких як В. Завгородній, Л. Гаращенко, С. Шевчук, О. Андрієнко, А. Семенюк, С. Войченко, О. Гончаренко, К. Клименко та інші. Однак існуючі наукові роботи в більшій мірі присвячені в сфері праці, питанням невивплати заробітної плати та примусової праці, тому питання незаконного звільнення потребує подальшого дослідження.

Мета цієї статті – проаналізувати та охарактеризувати статистичні дані та деякі рішення ЄСПЛ в сфері незаконного звільнення, та показати, що Європейський Суд є також інструментом захисту трудових прав громадян.

Виклад основного матеріалу. Визнана Україною юрисдикція Європейського Суду з прав людини з питань тлумачення і застосування Конвенції та протоколів до неї у випадках їх передбачуваного порушення Україною дає нам підставу розглядати рішення ЄСПЛ по трудовим спорах як джерело українського права.

Очевидно, що Європейська конвенція не містить норм, присвячених порядку або підстав розірвання трудового договору або відсторонення. При цьому ЄСПЛ в деяких справах визнавав звільнення і відсторонення працівників суперечать Конвенції, спираючись при цьому на норми ст. 8 про захист приватного і сімейного життя, ст. 9 про свободу віросповідання, ст. 10 про свободу думки, ст. 11 про свободу зібрань, часто в поєднанні зі ст. 14 про заборону дискримінації [1].

Загальна кількість справ, яка розглядається в Європейському суді, відображається в статистичних даних, які кожного року наводить в своєму щорічному звіті про результати діяльності Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини. Так, відповідно до даних щорічних звітів, Україна порівняно з іншими державами у 2013 р. перебувала на четвертому місці після Росії, Туреччини та Італії за кількістю справ, які перебувають на розгляді Європейського суду. Але кількість звернень проти України зростає з кожним роком та станом на 30.06.2015 р. Україна перемістилася з четвертого у 2013 р., на перше місце по кількості поданих заяв, які знаходяться на розгляді у Суді (21,2 % загальної кількості)[2].

Станом на 31.12.2016 р. на розгляді в Європейському суді перебувало загалом 79 750 справ проти держав-сторін Конвенції, станом на кінець 2015 року – 64 850, на кінець 2014 року – 69 900, з них проти України в 2016 році зафіксовано 18 150, в 2015 – 13 850, в 2014 – 13 631, що складає 22,8 %, 21,4 % та 19,5% відповідно.[3, 4, 5] Станом на 31.01.17 Україна зберігає перше місце серед країн-сторін Конвенції за кількістю заяв, які очікують свого розгляду в Європейському суді (рис. 1).

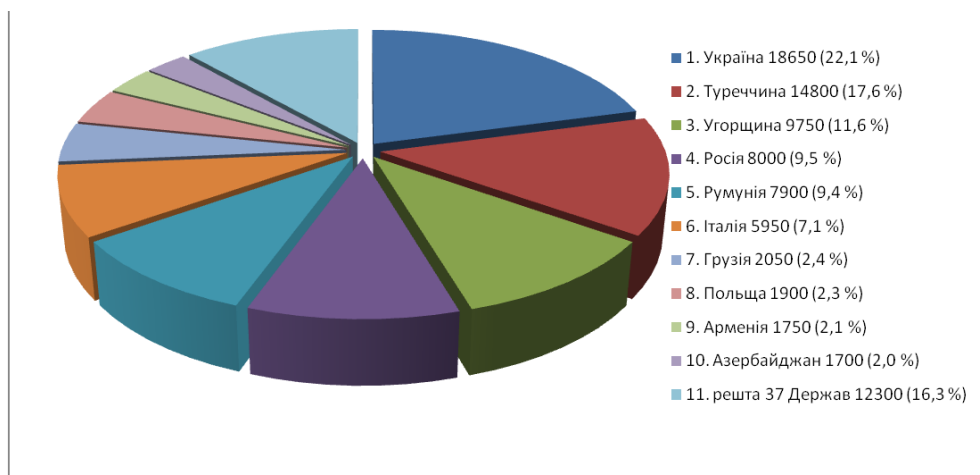

Рис. 1. Заяви до ЄСПЛ станом на 31.01.2017 р. [6]

У 2015 р. у 51 рішеннях Європейського суду, в яких було констатовано порушення Україною положень Конвенції, заявники вимагали компенсацію на загальну суму 7 078 426,3 євро. Після розгляду справ з урахуванням позицій уряду Європейським судом було зобов'язано Україну сплатити 527 146,61 євро. Таким чином, було відхилено вимоги заявників на суму 6 551 279,69 євро, що становить 92,6 % [4].

В 2016 році у 73 рішеннях Європейського суду, в яких було констатовано порушення Україною положень Конвенції, заявники вимагали компенсацію на загальну суму 11 713 166,92 євро. Після розгляду справ з урахуванням позицій уряду Європейським судом було зобов'язано Україну сплатити 434 347,00 євро. Таким чином, було відхилено вимоги заявників на суму 11 278 819,92 євро, що становить 96,3 % [5].

Загалом у 2015 році на виконання рішень Європейського суду з державного бюджету було сплачено 639 981 892,09 тис. грн., а в 2016 році – 612 294 315,54 грн [4, 5].

Основними проблемами, які призводять до констатації Європейським судом порушень Україною положень Конвенції, залишаються невиконання або тривале виконання рішень національних судів та надмірна тривалість проваджень у цивільних і кримінальних справах. Але серед зазначеної кількості справ, які розглядає і приймає рішення Європейський суд з прав людини, є спори трудового характеру в тому числі з приводу незаконного звільнення.

Однією з гучних справ є «Олександр Волков проти України», відповідно до якої Європейський суд з прав людини зобов'язав Україну поновити Олександра Волкова на посаді судді Верховного суду України, про що свідчить рішення суду від 9 січня 2013 року, яке оприлюднено на офіційному сайті ЄСПЛ [7]. Справу розглядали лише рік, а скарга стосувалася незаконного звільнення колишнього глави військової палати Верховного Суду України Олександра Федоровича Волкова.

У контексті справи Волкова треба відзначити прецедент, відповідно до якого, раніше суд не вказував державі, що треба робити. Але в цьому рішенні в пункті 207 вони записали, що суд сумнівається в перегляді справи в Україні відповідно до принципів Конвенції в найближчому майбутньому. Тому суд просто зобов'язав в пункті 9 резолютивної частини поновити суддю Волкова на посаді. Разом з тим, Європейський суд визнав порушення чотирьох положень статті 6 Конвенції з прав людини (право на чесне провадження), та статті 8 (право на повагу до приватного та родинного життя). Крім того, зобов'язав Україну сплатити Волкову 6 тисяч євро компенсації моральних збитків та 12 тисяч євро – компенсації витрат [7].

Варто відзначити, що в питанні формування певної практики щодо звільнення суддів Україна зіграла важливу роль. Знамените рішення «Олександр Волков проти України» стало, по суті, прикладом для суддів, які відстоюють свої права і оскаржують незаконне звільнення не лише України.

Що ж стосується України, то рішення «Олександр Волков проти України» стало дійсно прецедентом, так по аналогії, таку ж позицію Європейський суд повторив наприклад в справі «Куликов та інші проти України», рішення по 18 суддям, які були звільнені з формулюванням «за порушення присяги». Європейський суд з прав людини визнав звільнення цих суддів, що порушує Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод та присудив виплату їм компенсації в розмірі 89 600 євро [8].

У рішенні у справі «Куликов та інші проти України» від 19 січня 2017 року Європейський суд з прав людини встановив порушення ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, допущеної Україною при звільненні з посад суддів в період з 2004 по 2012 р. Також в ЄСПЛ встановлено порушення ст. 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя) Конвенції [8]. Мається на увазі, що дії влади були втручанням в особисте життя заявників, оскільки вона в значній мірі залежала від рішення про їх звільнення з посади судді.

Україна виконала рішення Європейського суду з прав людини, відновивши суддю Верховного Суду України Олександра Волкова на посаді. Так 2 лютого 2015

року Голова Верховного Суду України видав наказ про поновлення на посаді судді ВСУ Олександра Волкова. Таким чином, виконано рішення Європейського суду з прав людини від 09.01.2013 р. у справі «Олександр Волков проти України», але «швидким» його не можна назвати [9].

Але все ж таки найбільшою проблемою України залишається саме виконання судових рішень, і не тільки національних. Підтвердженням чого стало 2 жовтня 2017 року, коли Європейський суд з прав людини прийняв безпрецедентне у своїй історії рішення з «українським акцентом». Аналогів якому за своєю природою і масштабності ще не було в юридичній практиці.

Мова йде про об'єднання 12 143 різних позовів в один кейс, які підлягають безумовному виконанню в рамках пілотного проекту восьмирічної давності, який зафіксував кризове явище невиконання рішень судів в Україні [10].

Висновок. Отже, аналіз статистичних даних свідчить про беззаперечне збільшення кількості звернень громадян України з метою захисту своїх прав, в тому числі і трудових в питаннях незаконного звільнення. В даному питанні Європейський суд з прав людини відіграє важливу роль у вдосконаленні національного законодавства, приймаючи рішення з рекомендаціями та заходами, які потрібно вживати на національному рівні. Важливим аспектом для реформування трудового законодавства України все ж таки залишається практичне виконання та впровадження правової позиції ЄСПЛ.

Література

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_UKR.pdf
2. Гаращенко Л. П. Практика Європейського суду з прав людини щодо захисту трудових прав
3. Щорічний звіт про результати діяльності Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини у 2014 році
4. Щорічний звіт про результати діяльності Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини у 2015 році
5. Щорічний звіт про результати діяльності Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини у 2016 році
6. Міністерство юстиції України. Поточний розгляд Європейським судом з прав людини справ щодо України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/35406>
7. Рішення Європейського суду з прав людини. Справа «Олександр Волков проти України», заява №21722/11, Страсбург 9 січня 2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_947
8. Рішення Європейського суду з прав людини. Справа «Куликов та інші проти України», заява № 5114/09 та 17 інших, Страсбург 19 січня 2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_b94
9. Постанова Верховної Ради України Про виконання рішення Європейського суду з прав людини у справі "Олександр Волков проти України" щодо судді Верховного Суду України Волкова Олександра Федоровича Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 4, ст.34 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/60-19>
10. Рішення Європейського суду з прав людини. Справа «Бурмич та Інші проти України», заява №46852/13, Страсбург 12 жовтня 2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{"itemid":\["003-5881730-7499808"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{)

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС, СІМЕЙНЕ ПРАВО, МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

УДК 347.711

Я.Ю. Лаврів,

студентка юридичного факультету
Херсонського державного університету

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ В УКРАЇНІ

Анотація. Статтю присвячено поняттю, ознакам та значенню електронної комерції в Україні. У роботі досліджується нормативно-правова база, яка регулює діяльність електронної комерції в Україні та правовий статус її суб'єктів. Автор також звертає увагу на поняття та сутність об'єкта правовідносин у сфері електронної комерції.

Ключові слова: електронна комерція, електронна торгівля, інформаційні технології, електронний бізнес, об'єкт правовідносин.

Постановка проблеми. Масштаби зростання ролі інформаційних технологій в економіці України і всьому світі призводять до необхідності ефективної правової, зокрема, цивільно-правової регламентації відносин у сфері електронної комерції, яка є одним із інструментів глобалізації і розуміється, зазвичай, як діяльність фізичних і юридичних осіб із вчинення різного роду правочинів за допомогою електронних засобів зв'язку та сукупність пов'язаних із цими правочинами правовідносин. Комплексне вивчення та детальний аналіз сучасних тенденцій у регулюванні договірних відносин із використанням інформаційних технологій дозволяє виробити оптимальні підходи для вирішення питань законодавчого їх врегулювання в Україні. У процесі переходу до інформаційного суспільства договори укладаються в електронній формі, застосування якої має багато переваг: швидкість укладення, відсутність прив'язки до фактичного місцезнаходження контрагентів та інші. Одним з найважливіших факторів, що сприяє розвитку електронної комерції, є стрімке удосконалення комп'ютерних технологій, що, в свою чергу, потребує закріплення юридичних вимог до їх використання та впровадження. Все більше правочинів у торгівлі здійснюється за допомогою електронного обміну даними, які передбачають використання альтернативних паперовим варіантам засобів передачі і зберігання юридично значимої інформації і

тому все частіше застосовуються в цивільних правовідносинах. Розвиток економічних відносин, як правило, вимагає розробки нового, відповідного масиву норм права, які надалі зможуть сформувати окремий цивільно-правовий інститут.

Стан дослідження. Науково-теоретичним підґрунтям роботи стали наукові досягнення, що містяться в працях також видатних вітчизняних і зарубіжних цивілістів, а також спеціалістів інших галузей права та науки, як: Агапова А.Б., Агаркова М.М., Азімова Ч.Н., Алексеева С.С., Андрейцева В.І., Андрощука Г.О., Батуріна Ю.М., Бачило І.Л., Безклубого І.А., Бобрової Д.В., Боднар Т.В., Борисової В.І., Брагінського М.І., Вітрянського В.В., Братуся С.М., Брижка В.М., Венгерова А.Б., Вінник О.М., Гаврилова Е.П., Гальченка О.М., Гордона М.В., Городова О.О., Грибанова В.П., Григор'єва О.М., Дзери О.В., Довгерта А.С.

Виклад основного матеріалу. Глобальну комп'ютерну мережу Інтернет вважають «четвертим каналом», що пов'язує людей між собою (після особистого спілкування, телефону та пошти). Цей зв'язок давно перестав бути лише невичерпним джерелом інформації, а є доступним засобом комунікації. Інтернет із глобальної поштової та інформаційно-пошукової системи перетворився на інструмент ведення сучасного бізнесу, заснованого на принципах мережевої економіки. Сьогодні ця мережа здатна задовольняти усі потреби бізнесу, враховуючи ті, що пов'язані з реалізацією товарів та їх придбанням. Зокрема, людина може здійснити необхідні розрахункові операції побутового і комерційного призначення та придбати чимало товарів. Використання в комерційній діяльності та повсякденному житті найновіших комунікацій та технологій сприяло виникненню таких нових економічних понять, як «електронна комерція», «електронна торгівля». При цьому кожний із наведених термінів розглядають сьогодні з різних позицій, зокрема, і правових. Електронна комерція — відносини, спрямовані на отримання прибутку, що виникають під час здійснення правочинів щодо набуття, зміни або припинення цивільних прав та обов'язків, здійснені дистанційно з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем, внаслідок чого в учасників таких відносин виникають права та обов'язки майнового характеру [1]. Електронна торгівля — господарська діяльність у сфері електронної купівлі-продажу, реалізації товарів дистанційним способом покупцю шляхом здійснення електронних правочинів із використанням інформаційно-телекомунікаційних систем [1].

В Україні електронна комерція розвивається поступово з 2000 року. Старт їй дали платіжні системи, банки, а вже потім з'явилися платіжні шлюзи — організації, які були посередниками між банками та інтернет-торговцями. Саме вони розвивали вітчизняну електронну комерцію, залучаючи на ринок нові інтернет-магазини з різних галузей (від продажу одягу, техніки; покупки авіа, залізничних, автобусних квитків; бронювання готелів і до розвитку нових послуг — оплата за мобільний зв'язок, телебачення, Інтернет, дитячий садок тощо).

До ознак, які характеризують електронну комерцію в Україні можна віднести наступні:

1) електронна комерція є комплексним, системним поняттям, яке включає відносини у сфері вчинення правочинів, у сфері електронного документа та електронного документообігу, у сфері використання електронних підписів;

2) для електронної комерції мережі електрозв'язку є, перш за все, середовищем вчинення правочинів та надання банківських послуг;

3) електронна комерція не пов'язується з використанням якоїсь однієї чітко встановленої мережі електрозв'язку. Вчинення правочинів з використанням електронних засобів зв'язку може відбуватися як через мережу Інтернет, так і через будь-яку іншу мережу електрозв'язку, яка дозволяє здійснювати обмін електронними документами;

4) перелік правочинів, які можуть вчинятися з використанням мереж електрозв'язку, невичерпний; загальним правилом повинно бути положення про загальнодозвільний порядок вчинення правочинів з використанням електронних засобів зв'язку. Винятки з цього правила можуть бути встановлені законом.

Виходячи з наведених ознак робимо висновок, що електронна комерція охоплює три групи відносин:

1) відносини, пов'язані із вчиненням правочинів через мережі електрозв'язку у сфері господарювання;

2) відносини, пов'язані із використанням та обміном електронними документами;

3) відносин пов'язані із використанням електронних підписів.

Електронний бізнес може мати значний вплив на економіку, політику, соціологію, екологію окремо взятої країни лише за високого рівня його розповсюдження. У рамках електронного бізнесу постійно відбувається взаємодія між чотирма постійними його суб'єктами:

1. Клієнти — це споживачі товарів або послуг, які вони можуть придбати;

2. Бізнес-організації — це будь-яке підприємство, яке здійснює повністю або частково свою діяльність за допомогою інформаційних мереж, тобто займається електронною комерцією;

3. Фінансові установи — це організації, які надають послуги, пов'язані з пересування фінансових потоків, насамперед — це банки;

4. Держава — визначає правила ведення електронного бізнесу та здійснює загальне його регулювання [2].

До загального законодавства, яке регулює діяльність у сфері електронної комерції, можна віднести:

– Господарський кодекс України;

– Цивільний кодекс України.

Спеціальне законодавство врегульовує особливості, пов'язані із використанням мереж електрозв'язку, зокрема Інтернет, за вчинення правочинів, а саме: укладання договорів, умови договору, що здійснюється через мережі електрозв'язку, порядок використання електронних документів, їх оригінали, підтвердження отримання електронних документів, використання електронного цифрового підпису тощо [3]. До спеціального законодавства в Україні можна віднести — Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992, що регулює

відносини щодо створення, збирання, отримання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації. Цей закон у ст. 1 дає визначення документа в інформаційних відносинах: «... матеріальний носій, що містить інформацію, основними функціями якого є її збереження та передавання у часі та просторі» [4].

Прийняття Верховною Радою України Закону «Про електронну комерцію» № 0957 від 03.09.2015 — це безумовно прорив у цій сфері, оскільки норми і положення закону визначають організаційно-правові засади діяльності у сфері електронної комерції в Україні, встановлюють порядок здійснення електронних правочинів із застосуванням інформаційно-телекомунікаційних систем та визначають права і обов'язки учасників відносин у сфері електронної комерції [1]. Цей закон є базовим для розуміння принципів електронної комерції, порядку укладання електронних угод та інших важливих умов діяльності у цій сфері. При цьому основна мета законопроекту — визнати електронні угоди нарівні з угодами, укладеними в письмовій формі

Для полегшення визначення правового статусу суб'єктів відносин у сфері електронної комерції доцільно погодитися з напрацюваннями міжнародної практики, яка розділяє сторін договору в залежності від ролі, виконуваної ними у конкретному договорі на «customer» (аналог — фізичні особи та юридичні особи приватного права — непідприємницькі товариства), «business» (аналог — юридичні особи приватного права, підприємницькі товариства та фізичні особи — підприємці), «government» (аналог — юридичні особи публічного права). Дана класифікація зручна тим, що дозволяє точно визначити статус особи в конкретних відносинах, де перша літера означає — оферента, друга — акцептанта: «C2C» (customer — to — customer), «C2B» (customer — to — business), «C2A» (customer — to — administration), «B2C» (business — to — customer), «B2B» (business — to — business), «B2G» (business — to — government), «G2C» (government — to — customer), «G2B» (government — to — business), «G2G» (government — to — government).

Об'єктом правовідносин у сфері електронної комерції часто є цифровий товар та цифрові послуги. Ми дійшли висновків, що дані категорії хоча й не мають матеріального вираження в звичному розумінні, проте чітко виокремлюються один від одного: цифрові послуги — це, найчастіше, традиційні послуги, що надаються за допомогою електронних засобів зв'язку, цифровий товар — це інформація (найчастіше у вигляді файлу), яка створюється та передається за допомогою тих самих електронних засобів зв'язку, існує в електронній формі та може бути записана на матеріальний носій.

При укладенні електронних договорів, які підпадають під дію міжнародного приватного права, пропонується керуватися відповідним національним законом та застосовувати метод вибору права, який надасть можливість сторонам договору попередньо домовитися про право, яке буде застосовуватися до відносин, що впливають з кожного конкретного договору.

Висновки. Електронна комерція — відносини, спрямовані на отримання прибутку, що виникають під час здійснення правочинів щодо набуття, зміни або

припинення цивільних прав та обов'язків, здійснені дистанційно з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем, внаслідок чого в учасників таких відносин виникають права та обов'язки майнового характеру.

До ознак, які характеризують електронну комерцію в Україні можна віднести наступні

1) електронна комерція є комплексним, системним поняттям, яке включає відносини у сфері вчинення правочинів, у сфері електронного документа та електронного документообігу, у сфері використання електронних підписів;

2) для електронної комерції мережі електрозв'язку є, перш за все, середовищем вчинення правочинів та надання банківських послуг;

3) електронна комерція не пов'язується з використанням якоїсь однієї чітко встановленої мережі електрозв'язку. Вчинення правочинів з використанням електронних засобів зв'язку може відбуватися як через мережу Інтернет, так і через будь-яку іншу мережу електрозв'язку, яка дозволяє здійснювати обмін електронними документами;

4) перелік правочинів, які можуть вчинятися з використанням мереж електрозв'язку, невичерпний; загальним правилом повинно бути положення про загальнодозвільний порядок вчинення правочинів з використанням електронних засобів зв'язку. Винятки з цього правила можуть бути встановлені законом.

Література

1. Закон України «Про електронну комерцію» від 03.09.2015 № 675-VIII // Офіційний портал Верховної Ради України : Веб-сторінка: <http://www.rada.gov.ua>.
2. Царьов Р. Ю. Електронна комерція. Навчальний посібник з підготовки бакалаврів за напрямом «Телекомунікації». — Одеса : ОНАЗ ім. О.С. Попова, 2011. — 112 с.
3. Чучковська А. В. Правове регулювання електронної комерції в Україні [Навчальний посібник]. — Київ : Вид-во «Центр учбової літератури», 2006. — 46 с.
4. Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992 № 2657-XII // Офіційний портал Верховної Ради України : Веб-сторінка — <http://www.rada.gov.ua>.

УДК 346.543

Я.В. Лахтадир,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня магістра
Університету економіки та права «КРОК»

ЮРИДИЧНА ПРИРОДА ДОГОВОРУ КОМЕРЦІЙНОЇ КОНЦЕСІЇ

Анотація. Публікація присвячена питанням розвитку концесійних відносин і концесійного договору в сучасній Україні, аналізуються термінологічні особливості поняття концесії і передумови виникнення в Україні закону про концесії. Зазначаються нормативні акти, які регулюють порядок укладення такого договору. Визначаються недоліки в правовому регулюванні. Робиться висновок про необхідність удосконалення чинного законодавства в частині концесійних відносин.

Ключові слова: концесія; концесійний договір; закон про концесії, франчайзинг.

Постановка проблеми. Динаміка розвитку ринкових відносин в Україні, особливо в контексті все більшої імпоротно-експортної орієнтованості національної економіки, визначають відповідно і динаміку розвитку законодавства в контексті його адаптації до стандартів і рівня правової урегульованості цих відносин, властивих внутрішньому законодавству розвинутих країн і уніфікованому міжнародно-правовому простору. Упровадження науково-технічних розробок, удосконалення методів організації й управління виробництвом через договірну передачу прав інтелектуальної власності дають великий ріст рентабельності бізнесу і є домінуючою тенденцією в розвитку сучасних ринкових відносин. Таким чином, сполучення двох тектонічних категорій, якими є інвестиційні відносини, самі по собі, з одного боку, але, будучи сполученими з договірною передачею прав інтелектуальної власності (як необхідність пошуку найбільш ефективних правових форм їхньої взаємодії), з іншого — є одним із магістральних напрямків розвитку правової науки й законодавства. У зв'язку з цим у законодавстві й практиці виникли відносно нові для України види договірних відносин — ліцензійний договір, договір комерційної концесії, договір про передачу ноу-хау, а також різновиду більш розповсюджених договорів, які опосередковують передачу прав на об'єкти інтелектуальної власності — установчі договори про створення господарчих товариств, договори про спільну діяльність тощо. Ці види договірних відносин являють собою самостійні договори з різним юридичним і економічним змістом.

Особливий інтерес у цьому зв'язку являють відносини комерційної концесії, що дістали останнім часом поширення не тільки за кордоном, але й в Україні, оскільки договір комерційної концесії уперше інкорпоровано до українського законодавства. У зв'язку з цим виникає нагальна потреба у науковому дослідженні й аналізі перспектив практичного застосування відповідних положень чинного законодавства України щодо правового регулювання договору комерційної концесії, а також практики їх застосування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Правовому регулюванню концесійних договорів були присвячені наукові праці вітчизняних й зарубіжних вчених, зокрема, Г. А. Андрощука, В.Н. Євдокимової, І.І. Килимник, Я.О. Сидорова, С.А. Сосна, Л.О. Трахтенгерц, Р.Б. Шишки, Г.В. Цірат, Дж. Стенворт, Б. Смит. й ін. Правова природа договору концесії цікавить цілу низку вітчизняних і зарубіжних науковців, серед яких О.М. Вінник, В.Є. Сазонов, О.Х. Петерсен, С.Х. Ліндер, А.О. Родін та інші.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. З точки зору науки господарського права досліджувалися лише окремі питання комерційної концесії, комплексного дослідження юридичної природи договору комерційної концесії ще не проводилося. Натомість в цьому є нагальна потреба, і першим питанням в цьому дослідженні є питання юридичної природи, а також ролі договору комерційної концесії в системі господарських договорів України.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження питання юридичної природи договору комерційної концесії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання про юридичну природу договору комерційної концесії і його відмежування від інших видів договорів є

неоднозначним та спірним, викликаючи дискусії як у колах вчених, так і серед практичних працівників. Особливу актуальність ця проблема набула в процесі розробки правового забезпечення франчайзингу в Україні. Незважаючи на те, що в Україні існує офіційний підхід до трактування юридичної природи договору, який полягає у визнанні його самостійним видом договору, питання його юридичної природи вимагає додаткового дослідження. Однозначність законодавчої позиції, на нашу думку, не виключає різних підходів, що зустрічаються в літературі та переконують у складності і неоднозначності розуміння такого економіко-правового явища як концесія [1, с. 267].

Цивільний кодекс України вніс у національне законодавство досягнення правової теорії та судової практики, а, отже, і у господарську діяльність новий вид комерційних правочинів, що дістали назву комерційних концесій. З аналізу статей глави 76 Цивільного кодексу України (далі — ЦК України) можна зробити висновок, що мова йде про франчайзинг як специфічний спосіб здійснення бізнесової діяльності [2]. Щоб зрозуміти причини такої законодавчої підміни термінів, необхідно визначити, як співвідносяться один з одним комерційна концесія і договір франчайзингу.

У юридичному аспекті комерційна концесія і договір франчайзингу мають особливості, що їх наближують [3, с. 35]:

1. І комерційна концесія, і договір франчайзингу мають загальну сферу діяльності — поширення товарів, придбаних у виробника з метою доведення їх до споживача.

2. Обидва договори пов'язані з виключністю наданих прав. Одна сторона (виробник) надає іншій стороні (покупцю) виключне право на проведення операцій, передбачених у договорі, на визначеній сторонами території.

3. Обидва договори є за своїм змістом «рамковими», в них закріплюються принципи і правила договірних відносин учасників обороту, які, в свою чергу, стануть основою формування їхніх умов щодо проведення конкретних господарських операцій.

Термін «комерційна концесія» не є сталим. Договір про виключне право продажу товарів у ряді країн, зокрема, Франції, Бельгії, Швейцарії, визначають як договір комерційної концесії. У більшості ж держав такий договір називають ексклюзивним, а сторону, що одержала виключне право на поширення товарів — «ексклюзивний дистриб'ютор» [4, с. 19]. Очевидно, подібність комерційної концесії і договору франчайзингу й породила сумніви в існуванні договору франчайзингу як самостійного виду договору, і, як наслідок, договір франчайзингу в ЦК України був названий комерційною концесією.

Відмінність договору франчайзингу від договору комерційної концесії полягає у наступному: за договором франчайзингу надається більш широкий, у порівнянні з комерційною концесією, обсяг прав (комплекс прав), тому що крім виключного права на продаж товарів, наданих виробником товару, він передбачає надання прав на об'єкти інтелектуальної власності, правоволодільцем яких він є; при комерційній концесії, як правило, виробник надає право використання в комерційній діяльності покупця товарний знак, знак обслуговування, надає

всебічну допомогу (комерційну, технічну й ін.) в організації такого збуту [8]. У результаті цього, відносини сторін за договором франчайзингу здобувають характер опіки у сфері підприємництва. Саме ця специфіка франчайзингових відносин визначила появу терміну «пільгове підприємництво» для позначення франчайзингу.

За договором комерційної концесії сторона — набувач прав на збут товарів, одержує право тільки на розповсюдження товарів. Слід зазначити, що опіка однієї сторони над іншою тісно пов'язана з контролем, що здійснює сторона, яка надає виключні права. Такий контроль характерний тільки для договору франчайзингу, який обумовлює створення збутової мережі, у якій сторона, покупець, практично стає ланкою комерційної мережі продавця. Ніякий інший «ексклюзивний договір» не передбачає такого контролю.

Наведені вище особливості договору франчайзингу дозволяють зробити висновок про те, що термін «комерційна концесія» вужчий, ніж зміст норм глави 76 ЦК України. При цьому, в ЦК України взагалі відсутні нормативні положення про загальні положення договору комерційної концесії. Необхідно зазначити, що фактично в кожній країні франчайзинг розповсюджений або одержує поширення при відсутності законів, що регулюють його.

Аналіз літератури, присвяченій проблемі юридичної природи договору комерційної концесії, свідчить про те, що ця проблема дуже актуальна на сьогоднішній момент. Однак позиції вчених і практиків щодо договору комерційної концесії є неоднозначними та роздвоїлися. Сутність думки перших, полягає в поясненні відносин, які виникають при комерційній концесії, за допомогою традиційних інститутів цивільного права. Прихильники другої виходять з того, що складність виникаючих відносин, а також специфічність їхніх ознак дозволяють характеризувати договір комерційної концесії як принципово новий вид відносин.

ЦК України регулює цей вид зобов'язань, визначаючи його у Главі 76 договором комерційної концесії. Правова сутність поняття «Комерційна концесія» не цілком відповідає змісту глави 76 ЦК України. Поява даної глави у ЦК України була обумовлена фактичним використанням відносин франчайзингу в Україні. Термін «комерційна концесія», як було вже зазначено, застосовується, коли мова йде про договір виключного права на продаж товарів. При комерційній концесії поряд із правом на розповсюдження товарів, як правило, передається право на використання тільки даного товарного знаку, знаку обслуговування.

Франчайзинг, як спосіб ведення підприємницької діяльності, також може бути використаний у сфері розповсюдження товарів. Однак, відмінності договору франчайзингу від договору комерційної концесії полягають у тому, що за договором франчайзингу франчайзер передає франчайзі комплекс прав на об'єкти інтелектуальної власності; право на використання охоронюваної комерційної інформації, здійснює постійну організаційну, технічну й іншу допомогу у веденні бізнесу. При цьому договір франчайзингу може застосовуватись також і в сфері виробництва [9]. Таким чином, поняття «комерційна концесія» незовсім точно відбиває сутність правовідносин, які виникають за договором франчайзингу.

У літературних джерелах стосовно договору комерційної концесії можна зустріти поняття «концесійний договір», «надання прав за концесією» [5, с. 126].

Термін «концесія» означає «уступку, передачу, дозвіл, надання права, присвоювання». Відмітною рисою концесії, яка широко практикувалася в епоху феодальних відносин, є те, що стороною в правовідносинах завжди є держава (носій суверенної влади, а дозвіл на здійснення діяльності пов'язаний з монопольним правом держави на об'єкт своєї діяльності, або на заняття діяльністю, що є прерогативою держави. Таким чином, концесія в загальноприйнятому розумінні розглядається як акт держави, що регламентує діяльність особи, якій надається концесія. До найважливіших ознак концесії відносять надання (дозвіл) органом влади фізичній або юридичній особі права здійснювати певну господарську діяльність, яка вилучена із сфери вільного господарювання, принаймні, для даної категорії осіб, з дотриманням визначених умов і порядку, що встановлений концесійним договором.

За організаційною формою виділяють чисті (класичні) концесії і змішані товариства. До концесійних відносили і договори технічної підтримки (договори на технічну допомогу), але тільки тому, що стороною був іноземний елемент і їхнє оформлення здійснювалося в концесійному порядку. За таким договором, фірма (іноземна) брала на себе зобов'язання ознайомити іншу сторону із секретами виробництва, «надати в розпорядження патенти» [6, с. 146]. Так, наприклад, «за договором на надання технічної допомоги з фірмою «Метрополітен – Віккерс» «Ленмаштресту» у виробництві турбін за методами «Віккерса», останній зобов'язався передати тресту всі необхідні винаходи і патенти, креслення, технічні розрахунки, відомості конструктивного і лабораторного характеру, що відносяться до турбобудування, допускати інженерів тресту на свої заводи, повідомляти їм усі відомості секретного характеру». За змістом ці договори не були концесійними. Їх називали «зворотною» технічною концесією. З погляду надання допомоги підприємцю, відносини франчайзингу ближче до договору технічної підтримки, при цьому відносини франчайзингу відрізняються від договору технічної підтримки тим, що згідно з умовами договору франчайзингу передаються права на використання засобів індивідуалізації, передається охоронювана інформація, що дозволяє організувати бізнес, використовуючи модель франчайзера. Тобто, у договорі технічної підтримки відсутній елемент копіювання діяльності правоволодільца, у тому числі й у сфері управління [7, с. 200].

Таким чином, назва «комерційна концесія» не відбиває сутності відносин, урегульованих нормами глави 76 ЦК України. Це є наслідком того, що застосоване законодавцем поняття «комерційна концесія» як назва глави 76 ЦК України не відповідає реальним відносинам, що утворюються при організації бізнесової діяльності на умовах франчайзингу.

Висновки. Проведений аналіз юридичної природи договору комерційної концесії за законодавством України дозволяє висловити певні узагальнення та висновки:

1. відносини комерційної концесії в Україні набули досить великого поширення в практиці підприємницької діяльності. Важливою ознакою цих

відносин є передача комерційного досвіду й надання прав на використання об'єктів інтелектуальної власності, в першу чергу засобів індивідуалізації;

2. у вітчизняному законодавстві була відсутня будь-яка правова регламентація концесійних відносин. Тільки з прийняттям ЦК України ця прогалина була частково заповнена шляхом включення в його склад окремої глави — «Комерційна концесія»;

3. термін «комерційна концесія» не є сталим. Договір про виключне право продажу товарів у ряді країн, зокрема, Франції, Бельгії, Швейцарії визначають як договір комерційної концесії. Очевидно, подібність комерційної концесії і договору франчайзингу і породила сумніви в існуванні договору франчайзингу як самостійного виду договору, і, як наслідок, договір франчайзингу в ЦК України був названий комерційною концесією;

4. відмінності договору франчайзингу від договору комерційної концесії полягають у наступному: за договором франчайзингу надається більш широкий, ніж при комерційній концесії обсяг прав (комплекс прав), тому що крім виключного права на продаж товарів, наданих виробником товару, він передбачає передачу прав на об'єкти інтелектуальної власності, правоволодільцем яких він є; при комерційній концесії, як правило, виробник надає право використання в комерційній діяльності покупця товарний знак, знак обслуговування, надає всебічну допомогу (комерційну, технічну й ін.) в організації такого збуту. У результаті, відносини сторін за договором франчайзингу здобувають характер опіки у сфері підприємництва. Саме ця специфіка франчайзингових відносин визначила появу терміну «пільгове підприємництво» для позначення франчайзингу. Наведені вище особливості договору франчайзингу дозволяють зробити висновок про те, що термін «комерційна концесія» вужчий, ніж зміст норм глави 76 ЦК України.

Література

1. Бажанов В. Договір комерційної концесії (франчайзингу) в авторському праві України // Приватне право : науковий журнал : додаток до журналу «Право України» / Редакція журналу «Право України». — Київ, 2013. — № 2. — С. 266—271.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // Відомості Верховної Ради. — 2003. — № 40—44. — Ст. 356.
3. Богдан І. Концесії в Україні: форми та шляхи запровадження // Економіка України : науковий журнал / Мін. економіки України; Мін. фінансів України та НАН України. — Київ, 2011. — № 3 (592). — С. 35—45.
4. Мілаш В. С. Комерційний договір у контексті сучасних ринкових умов : [монографія] / В. С. Мілаш. — Х.: Видавець ФОП Вапнярчук Н. М., 2007. — 440 с
5. Кулик Д. Правове регулювання франчайзингу в Україні: історія, реалії та перспективи // Актуальні проблеми міжнародних відносин. — К., 2010. — Вип. 88, Ч. 1. — С. 126—128.
6. Аврамова О. Е. Договір франчайзинга: економіко-правовий аспект // Вестник. — Х., 2010. — № 35: Актуальные проблемы развития украинского общества. — С. 145—148.
7. Дмитришин В.С. Договір комерційної концесії та договір франчайзингу. Співвідношення понять та правова природа / В.С. Дмитришин // Часопис Київського університету права. — 2010. — № 3. — С. 199—203.
8. Цеслів А.С. Комерційна концесія та суміжні договори: порівняльний аспект / А.С. Цеслів // Бізнес Інформ. — 2013. — № 6. — С. 351—355. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2013_6_62

9. Хвостенко В.С. Франчайзинг — комерційна концесія: практичні аспекти організації та істотні умови договору / В.С. Хвостенко, А.В. Махота // Інтелектуальна власність в Україні. — 2016. — № 2. — [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.intelvlas.com.ua/iv/arch/2-2016>.

Я.В. Лахтадыр,

Юридическая природа договора коммерческой концессии.

Аннотация. Публикация посвящена вопросам развития концессионных отношений и концессионного договора в современной Украине, анализируются терминологические особенности понятия концессии и предпосылки появления в Украине закона о концессиях. Указываются нормативные акты, регулирующие порядок заключения этого договора. Выявляются недостатки в правовом регулировании. Делается вывод о необходимости усовершенствования действующего законодательства в части концессионных отношений.

Ключевые слова: концессия; концессионный договор; закон о концессиях, франчайзинг.

Y. Lahtadyr,

The legal nature of the commercial concession contract.

Summary. The article is dedicated to the problems of development of concessional relations and concessional agreements in the contemporary Ukraine. Nomenclatural specialties of the term «concession» and historical prerequisites for the law on concessions in Ukraine are analyzed. Specified regulations governing the procedure for the conclusion of this agreement. Identifying gaps in the legal regulation. The conclusion about the need to improve current legislation regarding concession.

Keywords: concessia; concession agreement; law on concession, franchising.

О.П. Міщенко,

студентка Київського національного університету імені Тараса Шевченка

КОЛІЗІЙНІ НОРМИ СПАДКОВОГО ПРАВА

Сьогодні в міжнародній практиці сформувалося дві системи визначення застосовуваного права у сфері спадкування: універсальна і роздільна. Перша, універсальна система, підпорядковує спадкування національному закону чи закону останнього місця проживання спадкодавця незалежно від виду майна. Друга - роздільна система, при якій право, що застосовується до спадкування, визначається окремо для рухомого (національний закон або закон останнього місця проживання) та нерухомого майна (закон місця знаходження майна).

В галузі спадкування, незалежно від того, застосовується універсальна або роздільна система при регламентації спадкування, на практиці виникають певні складнощі як з визначенням застосовного права, так і при застосуванні норм спадкового права. Право, яке застосовується до певних видів відносин, в міжнародному приватному праві називають «статутом» або «статутом спадкування». Під статутом спадкування слід розуміти компетентний правопорядок, до якого відсилає колізійна норма, тобто вже вирішене питання вибору права [11, с. 176].

В юридичній літературі проводиться поділ правовідносин в сфері спадкування на такі, що: пов'язані з набуттям спадкових прав, виникають в момент здійснення

спадкових прав, обумовлені процесом управління спадковим майном. Колізійні норми регулюють всі вказані сфери спадкування.

На думку Ю. Вусенко, колізія в міжнародному спадкуванні постає у вигляді протиріччя між системами права в цілому і нормами права, зокрема, що стосуються міжнародного спадкування в різних країнах через їх здатності до взаємодії. Колізію в міжнародному спадкуванні слід визначити як таку правову ситуацію, в якій правовідносини зі спадкоємства через іноземний елемент пов'язаний з двома або більше національними системами права, шляхом взаємодії здатні їх регулювати [2, с. 174].

У літературі від знаються наступні колізійно-правові проблеми спадкового права:

- 1) визначення кола спадкоємців за законом і за заповітом;
- 2) система спадкового майна;
- 3) вимоги, що пред'являються до форми заповіту;
- 4) розмежування між спадкуванням рухомого і нерухомого майна;
- 5) можливість застосування принципу єдності спадкової маси;
- 6) питання дійсності заповіту;
- 7) визначення заповідальної дієздатності [3, с. 513].

Колізії у міжнародному спадкуванні викликаються наступними факторами: наявністю іноземного елемента, плюралізмом правових систем та їх здатністю до взаємодії.

Так, на практиці може виникнути ситуація, коли громадянин України помирає і залишає після себе спадкове майно, що знаходиться як в Україні, так і за її межами. Його спадкоємцями можуть бути громадяни різних держав. У такому випадку виникають колізійні проблеми, які розв'язуються за допомогою колізійних норм, тобто визначається закон держави, який слід застосувати до правовідносин. Виникають колізійні питання щодо спадкування і у випадку, коли особа має подвійне громадянство, або вона є особою без громадянства [8, с. 91].

Взаємодія різних систем права в регулюванні спадкових правовідносин здійснюється шляхом визнання прав, що виникли при спадкуванні за кордоном і шляхом встановлення і застосування правових норм, що стосуються спадкування своїм громадянином за кордоном, коли спадкоємцю надаються суб'єктивні права і накладаються обов'язки.

Установлюючи колізійні норми внутрішнього спадкового права, кожна держава самостійно визначає межі дії власних законів і законів інших країн до спадкових відносин, виходячи з власних пріоритетів і прагнень певним чином гарантувати перехід прав і обов'язків померлого до його нащадків чи держави. Тому будь-яку колізійну норму, що стосується міжнародного спадкування можна визнати такою, яка певним чином забезпечує взаємодію різних систем права щодо спадкового відношення, допускаючи чи ні дію іноземного спадкового права на своїй території. Такий допуск іноземного права може мати місце лише тоді, коли іноземні норми відповідатимуть цілям і характеру норм власної правової системи для забезпечення відповідного переходу прав і обов'язків у процесі міжнародного спадкування і для

забезпечення недоторканності належним чином придбаних спадкових прав [7, с. 188].

Вирішення того чи іншого питання у конкретному спадковому правовідношенні, ускладненого іноземним елементом, здійснюється в декілька етапів. Спочатку застосовується колізійна норма, яка визначає, правопорядок якої держави підлягає застосуванню до правовідносин з іноземним елементом. Далі у визначеному правопорядку відшуковується відповідна норма матеріального права і знаходиться відповідь на конкретне питання. При цьому у кожному конкретному випадку не можна забувати про норми, які містяться у міжнародних договорах [9, с. 42].

Уніфікація колізійних норм спадкування є одним із засобів гармонізації законодавства різних країн світу щодо переходу майна померлих до їх спадкоємців.

Необхідність подолання хоча б істотних розбіжностей колізійного права країн з різними правовими культурами висуває нагальну необхідність приведення до єдності колізійних норм спадкового права і відповідної розробки таких загальних норм, які були б в змозі регулювати суспільні відносини, максимально враховуючи національні особливості спадкових норм права з одного боку, а також загальні тенденції передових концепцій міжнародного приватного права в сфері спадкового права, з іншого. Таким чином, сучасна уніфікація не намагається забезпечити абсолютну єдність правозастосування. Реальною метою уніфікації на сучасному етапі є привнесення тільки відносної визначеності в питання вибору колізійних норм, визначення широкої сфери можливостей вибору відповідної національної системи права і визначення довгих ланцюгів колізійних прив'язок [2, с. 174].

Варто вказати, що в міжнародному приватному праві виділяють три основних колізійних прив'язки: особистий закон спадкодавця, закон місця знаходження спадкового майна та закон місця смерті спадкодавця. В епоху феодалізму, з причини прив'язки всіх прав до місця знаходження речі на території певного феода, найбільш широко застосовувалась відсилка до закону місця знаходження спадкового майна (як рухомого, так і нерухомого). Це дозволяло підкорити все, що знаходилось на даній території, в тому числі й спадщину іноземців, місцевому праву. Пізніше широкого застосування отримав принцип «рухомість слідує за особою» (поширення особистого закону спадкодавця). Таким чином, до успадкованого майна почали застосовувати прив'язки залежно від того, чи було воно рухомим чи нерухомим [4, с. 183].

Окрім цього, застосовують також наступні колізійні прив'язки: закон громадянства спадкодавця, закон постійного місця проживання спадкодавця, а також закон місця складення заповіту.

Заповідальна здатність визначається законом громадянства в Чехії, Туреччині, Таїланді. Естонія надає пріоритет закону країни перебування на час складання, зміни, відкликання заповіту; для Литви вирішальним є закон місця складання заповіту; Монголія надає перевагу постійному місцю проживання; Італія — національному закону. Лише деякі країни допускають кілька альтернативних колізійних прив'язок. Законодавство Швейцарії встановлює прив'язки до місця проживання, звичайного перебування, громадянства на момент розпорядження. Ліхтенштейн надає найбільш широке коло можливостей для вибору права в питанні

заповідального розпорядження: обирати можна серед вітчизняного правопорядку на момент юридичної дії або смерті, звичайного місця перебування на момент юридичної дії або смерті і права Ліхтенштейну. Штат Луїзіана використовує критерій доміцilia на момент складання заповіту чи смерті. Однак більшість країн у своїх колізійних нормах окремо не визначають право для встановлення заповідальної здатності [7, с. 189].

У праві більшості держав закріплені імперативні колізійні норми про спадкування нерухомості - порядок спадкування такого майна визначається правом держави місця його знаходження. У спадковому праві має місце розщеплення колізійної прив'язки для визначення режиму майна в залежності від його категорії. Відповідно, використовуються різні колізійні принципи для визначення застосовуваного права. При спадкуванні рухомого майна має місце кумуляція колізійних прив'язок - одночасно застосовуються особистий закон спадкодавця, закон місця складання акта і закон суду. Визначення категорії майна (рухоме і нерухоме) проводиться за нормами національного закону (в основному) або міжнародного договору. Оскільки приналежність речей до рухомих або нерухомих визначається порізному, це посилює проблеми спадкових правовідносин з іноземним елементом. На даний час у багатьох державах встановлено принцип єдності спадкового майна [3, с. 515].

Можливим є конфлікт кваліфікацій, коли поняття «нерухоме майно» у праві різних держав має неоднаковий зміст. У таких випадках виникає питання про те, яким чином повинна здійснюватися кваліфікація (тлумачення) поняття «нерухоме майно». Його слід кваліфікувати (тлумачити) відповідно до принципів первинної кваліфікації. Вирішення конфлікту кваліфікацій стосовно поняття «нерухоме майно» має важливе значення, оскільки правове регулювання нерухомої речі передбачає, як правило, вчинення певних адміністративних актів. Зважаючи на те, що стосовно нерухомого майна існує особливий порядок переходу права власності на нього, пов'язаний з участю державних органів, тому стає зрозумілим підпорядкування статусу нерухомого майна праву держави місця його знаходження [10, с. 311].

Англійське колізійне право розмежовує спадкування рухомого і нерухомого майна. Спадкування нерухомості визначається за законом її місця знаходження як при спадкуванні за заповітом, так і при спадкуванні за законом. Відносно рухомого майна при відсутності заповіту застосовується закон останнього доміцilia спадкодавця. Кваліфікація речі як рухомої або нерухомої встановлюється за колізійним принципом «закон місця знаходження речі». У сфері спадкових відносин застосовується зворотне відсилання [3, с. 515].

У свою чергу, французька доктрина дотримується точки зору, що спадкування нерухомості підкоряється закону її місця знаходження, а спадкування рухомого майна - особистому закону спадкодавця. Щодо спадкування рухомого майна практика французького Касаційного суду дотримується підпорядкування цих правовідносин особистому закону спадкодавця, який в даному випадку трактується не як закон громадянства, а як закон доміцilia. Кваліфікація майна, як рухомого, так і нерухомого, здійснюється згідно із законом суду, тобто за французьким правом.

Крім цього, французьке право містить так зване правило французької частки. Це право виникає при наявності спадщини (рухомих речей), що частково знаходиться у Франції, і при наявності поряд зі спадкоємцями-іноземцями таких французьких громадян, які є спадкоємцями за французьким правом, але не мають спадкових прав згідно з компетентним іноземним законом. В цьому випадку французькі громадяни можуть із тої, що знаходиться у Франції, частини спадщини отримати частку, яка належала б їм за французьким правом з усієї спадщини в цілому [3, с. 516].

Відносно регламентації меж автономії волі заповідача слід вказати, що вони можуть стосуватися, зокрема, до видів спадкового майна. Так, акти країн СНД та канадської провінції Квебек встановили, що заповідач може вибрати lex successionis тільки щодо рухомого майна, а німецьке право стоїть на прямо протилежній позиції - щодо нерухомості, розташованої в Німеччині, спадкодавець може вибрати німецьке право. Крім того, обмежене коло юрисдикцій, право яких може бути обрано в заповіті, як правило, це юрисдикції, з якими спадкодавець має зв'язок в силу громадянства, доміцілья або перебування, або в силу того, що на їх території знаходиться спадкове майно [11, с. 177].

Література

1. Ануфриева Л.П. Международное частное право: в 3-х. Том 2. Особенная часть: Учебник. – М.: Издательство БЕК, 2002. – 656 с.
2. Вусенко Ю.В. Проблеми спадкових відносин у міжнародному приватному праві // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Право. – 2013. – Вип. 21. – Ч. 2. – С. 173–175.
3. Гетьман-Павлова И.В. Международное частное право: Учебник. – М.: Изд-во Эксмо, 2005. – 752 с.
4. Иншакова А.О. Международное частное право: учебно-методическое пособие. – Волгоград: Изд-во ВолГУ, 2002. – 244 с.
5. Калмыкова И.И. Коллизионное регулирование наследования по завещанию в международном частном праве [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.step-science-bip.csrae.ru/pdf/1/190.PDF>
6. Международное частное право: Учебник / Л.П. Ануфриева, К.А. Бекашев, Г.К. Дмитриева и др.; Отв. ред. Г.К. Дмитриева. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2004. – 688 с.
7. Міжнародне приватне право: Навч. посібник / За ред. В.М. Гайворонського, В.П. Жушмана. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 368 с.
8. Міжнародне приватне право. навч. посіб. / За ред. С.Г. Кузьменка. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 316 с.
9. Парандюк М. Спадкові відносини в міжнародному приватному праві // Правова система України в умовах європейської інтеграції: погляд студентської молоді: зб. тез доп. І Міжнар. студ. наук. конф. [м. Тернопіль, 3-4 квіт. 2017 р.]; відп. за вип. А.В. Грубінко. - Тернопіль: Вектор, 2017. – С. 41–44.
10. Фединяк Г.С. Міжнародне приватне право: Підручник. / Г.С. Фединяк, Л.С. Фединяк. – К.: Атіка, 2009. – 500 с.
11. Хороша Т. Проблемні питання правового регулювання спадкових відносин, ускладнених іноземним елементом // *Evropsky politicky a pravni diskurz*. – 2016. – Vol. 3, Iss. 3. – С. 174–180.

З.С. Огін,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня магістра
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ЛІКАРСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ В УКРАЇНІ

Анотація. Стаття присвячена вивченню особливостей правового режиму лікарської таємниці як одного із видів інформації з обмеженим доступом в Україні. У статті аналізується законодавство України у сфері врегулювання відносин з приводу обігу та охорони лікарської таємниці.

Ключові слова: правовий режим, інформація з обмеженим доступом, таємна інформація, лікарська таємниця, професійна таємниця, медична інформація.

Лікарська таємниця є одним із видів професійної таємниці, яка в свою чергу відноситься до таємної інформації, розголошення якої може завдати шкоди особі, а тому її розголошення обмежується відповідно до закону.

Законом «Про доступ до публічної інформації» прямо визначено такі види таємної інформації, як державна таємниця, професійна таємниця, банківська таємниця, таємниця досудового розслідування та інша передбачена законом таємниця. На відміну від державної таємниці, врегулювання відносин у сфері якої деталізовано в Законі України «Про державну таємницю», лікарська таємниця та професійна таємниця загалом, не мають такого чіткого нормативного врегулювання. Тому залишається актуальним аналіз законодавства у сфері врегулювання відносин з приводу обігу та охорони лікарської таємниці, а також вивчення особливостей правового режиму лікарської таємниці як одного із видів інформації з обмеженим доступом в Україні.

Правовий режим інформації з обмеженим доступом привертає увагу багатьох дослідників. Вивченню різних аспектів інституту лікарської таємниці присвячено наукові роботи О.В. Александренко, В. Т. Бачинського, Г. А. Білецької, О. Я. Ванчуляк, Я.О. Ковальнової, Н.М. Когут, Є.В. Кузьмічової, І.В. Шатковської. Проте не зважаючи на наявність наукових досліджень, більш ґрунтовне вивчення особливостей правового режиму лікарської таємниці на сьогодні все ж залишається актуальним. Мета даного дослідження полягає у вивченні особливостей правового режиму лікарської таємниці та аналіз законодавства у сфері врегулювання відносин з приводу обігу та охорони лікарської таємниці в Україні.

Конституційною основою закріплення заборони на розголошення професійних таємниць є ст. 32 Конституції України, що містить заборону на втручання в особисте і сімейне життя: «Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини» [1]. Право особи мати особисте життя, зберігати його обставини у таємниці та самостійно надавати

можливість ознайомлення інших осіб з ним закріплюється також ст. 301 Цивільного кодексу України [4].

Дані положення Конституції України та Цивільного кодексу України лежить в основі захисту і лікарської таємниці.

Лікарську таємницю на законодавчому рівні закріплено в Законі України «Основи законодавства України про охорону здоров'я». У статті 39-1 даного Закону зазначається, що кожен пацієнт має право на таємницю про стан свого здоров'я, факт звернення за медичною допомогою, діагноз, а також про відомості, одержані при його медичному обстеженні. Законом забороняється вимагати та надавати за місцем роботи або навчання інформацію про діагноз та методи лікування пацієнта. Відповідно до ст. 40 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», «медичні працівники та інші особи, яким у зв'язку з виконанням професійних або службових обов'язків стало відомо про хворобу, медичне обстеження, огляд та їх результати, інтимну і сімейну сторони життя громадянина, не мають права розголошувати ці відомості, крім передбачених законодавчими актами випадків. При використанні інформації, що становить лікарську таємницю, в навчальному процесі, науково-дослідній роботі, в тому числі у випадках її публікації у спеціальній літературі, повинна бути забезпечена анонімність пацієнта» [5].

Відносини у сфері захисту лікарської таємниці врегульовуються також Цивільним кодексом України, ст. 286 якого закріплює право особи на таємницю про стан здоров'я. Особа має право на таємницю про стан свого здоров'я, факт звернення за медичною допомогою, діагноз, а також про відомості, одержані при її медичному обстеженні. Забороняється вимагати та подавати за місцем роботи або навчання інформацію про діагноз та методи лікування особи. Проте особа може бути зобов'язана до проходження медичного огляду у випадках, встановлених законодавством [4]. Відповідно до Цивільного кодексу України, особа, якій у зв'язку з виконанням нею службових обов'язків або з інших джерел, стала відома інформація про стан здоров'я, факт звернення за медичною допомогою, діагноз чи дані медичного обстеження, зобов'язана утримуватися від поширення такої інформації.

До предмета лікарської таємниці належать такі відомості: 1) інформація про стан здоров'я пацієнта; 2) дані медичного обстеження; 3) відомості про хворобу, діагноз; 4) інформація про факт звернення за медичною допомогою та місце, де особа проходить лікування; 5) відомості особистого життя особи, що стають відомі під час лікування.

До суб'єктів збереження лікарської таємниці належать не лише лікарі, які безпосередньо здійснюють лікування пацієнта, а й усі медичні працівники, які стають учасниками процесу лікування (медичні сестри, санітари). Вони можуть бути прямо задіяними в процесі лікування, або ж не прямо (наприклад, статисти, лікарі інших хворих, працівники господарських та інших служб лікувального закладу).

Загалом не має значення, яким чином медичним працівникам чи іншим особам, яким у зв'язку з виконанням ними їх професійних або службових обов'язків, стало відомо про хворобу: зі слів пацієнта, під час проведення лікування, просто почуті відомості у медичному закладі, така інформація належить до інформації з обмеженим

доступом та не може розголошуватися без згоди особи (чи у випадках передбачених законом).

Варто відзначити, що термін «лікарська таємниця» не охоплює всієї медичної сфери, в якій така таємниця має місце. У ст. 40 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», яка називається «Лікарська таємниця» зазначається, що медичні працівники та інші особи, яким у зв'язку з виконанням професійних або службових обов'язків стала відома інформація про здоров'я особи чи відомості з цим пов'язані, не мають права розголошувати таку інформацію [5]. Тобто законом забороняється розголошувати інформацію про пацієнта не тільки лікарям, а й усім медичним працівникам, яких багато, а в назві статті даного закону говориться лише про лікарів. Тому більш коректною була б назва «медична таємниця», а не «лікарська таємниця», оскільки вона більшою мірою охоплює сферу, де функціонує таємниця про стан здоров'я особи.

Всі випускники вищих навчальних медичних закладів України складають Клятву лікаря (неофіційна назва цієї Клятви — Клятва Гіппократа). В Україні діє Указ Президента України «Про Клятву лікаря», який затверджує умови прийняття клятви та офіційний текст Клятви. Випускник вищого навчального медичного закладу прилюдно виголошує дану Клятву та підписує текст Клятви лікаря. Підписаний текст Клятви долучають до особистої справи випускника. Також в дипломі робиться відмітка про прийняття Клятви лікаря, текст якої також вкладається в диплом. Відповідно до тексту Клятви, майбутні лікарі беруть на себе зобов'язання зберігати лікарську таємницю: «Набувши професії лікаря та усвідомивши важливість обов'язків, що покладаються на мене, в присутності моїх учителів і колег урочисто клянусь ... зберігати лікарську таємницю, не використовувати її на шкоду людині ... Вірність цій Клятві присягаю пронести через усе своє життя» законодавством [6].

Чинним законодавством розмежовується два терміни — лікарська таємниця (тобто інформація про пацієнта) та медична інформація (тобто інформація для пацієнта).

Лікарська таємниця — це інформація про пацієнта, яка стала відома медичним працівникам та іншим особам у зв'язку з виконанням їхніх професійних або службових обов'язків.

Медичну інформацію слід розглядати як інформацію, призначену для пацієнта — інформацію про стан здоров'я, медичні документи, що стосуються його здоров'я — з якими він має право бути ознайомленим.

На законодавчому рівні закріплено право особи не тільки на збереження лікарської таємниці, а й на медичну інформацію.

Відповідно до ч. 2 ст. 32 Конституції України, кожний громадянин має право знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею [1].

Подальша конкретизація даного права міститься у ст. 285 Цивільного кодексу України та у п. «е» ст. 6 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», в яких закріплено право особи на достовірну і своєчасну

інформацію про стан свого здоров'я, включаючи існуючі і можливі фактори ризику та їх ступінь. Відповідно до ст. 39 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», медичний працівник зобов'язаний надати пацієнтові в доступній формі інформацію про стан його здоров'я, мету проведення запропонованих досліджень і лікувальних заходів, прогноз можливого розвитку захворювання, у тому числі наявність ризику для життя і здоров'я [5]. Ст. 285 Цивільного кодексу України закріплює право особи на інформацію про стан свого здоров'я. Повнолітня фізична особа має право на достовірну і повну інформацію про стан свого здоров'я, у тому числі на ознайомлення з відповідними медичними документами, що стосуються її здоров'я. Батьки (усиновлювачі), опікун, піклувальник мають право на інформацію про стан здоров'я дитини або підопічного. Проте законом передбачено деякі винятки з даного права. Так, згідно з Цивільним кодексом, якщо інформація про хворобу фізичної особи може погіршити стан її здоров'я або погіршити стан здоров'я батьків (усиновлювачів), опікуна, піклувальника (батьки (усиновлювачі), опікун, піклувальник мають право на отримання інформації про стан здоров'я дитини (до 18 років) або підопічного (недієздатної особи) чи зашкодити процесові лікування, медичні працівники мають право дати неповну інформацію про стан здоров'я фізичної особи, обмежити можливість їх ознайомлення з окремими медичними документами [4].

Законодавством закріплена заборона на розголошення лікарської таємниці. Проте законодавством передбачено також випадки, коли професійна таємниця, і лікарська в тому числі, може бути розголошена. Згідно з ст. 65 Кримінального процесуального кодексу медичні працівники та інші особи, яким у зв'язку з виконанням професійних або службових обов'язків стало відомо про хворобу, медичне обстеження, огляд та їх результати, інтимну і сімейну сторони життя особи можуть бути звільнені від обов'язку зберігати професійну таємницю особою, що довірила їм ці відомості, у визначеному нею обсязі [3]. Таке звільнення здійснюється у письмовій формі за підписом особи, що довірила зазначені відомості.

Тимчасовий доступ до документів, що містять лікарську таємницю, може надати слідчий суддя або суд в рамках розслідування кримінальної справи, якщо при цьому буде встановлено, що інших способів отримання необхідних слідству доказів немає (ч.6 ст. 163 КПК) [3].

Випадки, коли лікарська таємниця може бути розголошена передбачені ч. 2 ст. 32 Конституції України, ч. 2 ст. 285 Цивільного кодексу України, ч. 4 ст. 6 Закону України «Про психіатричну допомогу», ст. 13 Закону України «Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунodefіциту (СНІД) та соціальний захист населення», ч. 2 ст. 18 Закону України «Про боротьбу із захворюванням на туберкульоз», ст. 35-36 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб».

За незаконне розголошення лікарської таємниці встановлена кримінальна відповідальність (ст. 145 Кримінального кодексу України). Так, умисне розголошення лікарської таємниці особою, якій вона стала відома у зв'язку з виконанням професійних чи службових обов'язків, якщо таке діяння спричинило тяжкі наслідки, — карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів

доходів громадян або громадськими роботами на строк до двохсот сорока годин, або позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, або виправними роботами на строк до двох років. Згідно зі ст. 132 Кримінального кодексу України розголошення службовою особою лікувального закладу, допоміжним працівником, який самочинно здобув інформацію, або медичним працівником відомостей про проведення медичного огляду особи на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби, що є небезпечною для життя людини, або захворювання синдромом набутого імунодефіциту (СНІД) та його результатів, що стали їм відомі у зв'язку з виконанням службових або професійних обов'язків, — карається штрафом від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк до двохсот сорока годин, або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого [2].

Сімейним кодексом України (ст. 30) закріплюється обов'язок наречених повідомити один одного про стан свого здоров'я. Процедура такого виду медичного обстеження визначена у Постанові Кабінету міністрів України від 2002 р. «Про затвердження Порядку здійснення добровільного медичного обстеження осіб, які подали заяву про реєстрацію шлюбу». Повідомлення результатів медичного обстеження кожному з наречених здійснюється згідно із чинним законодавством, а саме Законом України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», відповідно до якого пацієнт має право на таємницю про стан свого здоров'я, факт звернення за медичною допомогою, діагноз, а також про відомості, одержані при його медичному обстеженні. Лікар, або працівник медичної установи, який проводить медичне обстеження наречених, повинен діяти не порушуючи лікарської таємниці. Саме тому результати медичного обстеження повідомляються кожному з наречених окремо, а вже наречені в свою чергу мають повідомити результати один одному. Законодавець встановлює відповідальність за неповідомлення або приховання одним з наречених відомостей про стан здоров'я, якщо в наслідок цього було спричинено шкоду здоров'ю іншому з подружжя або їх нащадкам. Відповідальність полягає у можливості визнання шлюбу недійсним.

Отже, повага до конфіденційності інформації, яка стає відома іншим особам у зв'язку з виконання ними їх професійних обов'язків, є невід'ємним принципом правової системи України. Вирішальним у захисті професійної таємниці є забезпечення основних прав і свобод людини, а також забезпечення довіри громадян до представників різних професій. Правовий режим лікарської таємниці як одного з видів інформації з обмеженим доступом закріплюється низкою нормативно-правових актів України, якими встановлюється право особи на нерозголошення інформації про стан її здоров'я, обов'язок лікарів та медичних працівників зберігати лікарську таємницю, порядок доступу до лікарської таємниці та відповідальність за її розголошення.

Література

1. Конституція України : Закон України від 28 черв 1996 р. № 254к/96 // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30.
2. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 03.09.2017: офіц. текст. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 03.08.2017: офіц. текст. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
4. Цивільний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 19.07.2017: офіц. текст. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
5. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 4. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>
6. Указ Президента України «Про клятву лікаря» [Електронний ресурс] // Збірник указів Президента. — 1992. — № 2. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/349/92>

УДК 347.440.66

Д.І. Чернявська,

студентка юридичного факультету
Херсонського державного університету

ТЕОРЕТИЧНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОГОВОРУ ПРО НАДАННЯ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню цивільно-правової природи договору про надання фінансових послуг, визначенню його особливостей та місцю у системі договорів України.

Ключові слова: договір про надання фінансових послуг, змішані договори, виконавець, замовник, фінансова послуга.

Постановка проблеми. Реалізація принципів свободи договору і диспозитивності цивільно-правового регулювання в умовах ринкової орієнтації суспільства передбачає пріоритетне використання фінансових активів, які засвідчують права на матеріальні речі. Серед них важливе місце займають договори про надання фінансових послуг з притаманним їм довірчим (фідуціарним) характером прав і обов'язків та зумовленим цим підвищеним ступенем обмежень прав послугонадавача з метою захисту прав отримувача послуг, як більш слабого учасника зазначених зобов'язань.

Це відповідно викликало якісну зміну місця зазначених договірних зобов'язань у цивільному праві, модифікацію традиційних інститутів і виникнення нових конструкцій кредитно-фінансового типу, що ґрунтуються на довірчих (фідуціарних) засадах.

Значний масив принципів питань правового регулювання вказаних зобов'язань не одержав належного вирішення у нормотворчій практиці і висвітлення у теоретичних дослідженнях, що обумовлено відсутністю досліджених доктринальних засад регулювання договорів про надання фінансових послуг. Вказані обставини не дозволяють визначити належне місце зазначених правочинів у системі цивільного права, виявити критерії й чітко відмежувати їх від суміжних правових інститутів, встановити характер взаємозв'язку із суміжними правовими конструкціями, що не дає можливості сприяти стабільності їх правового регулювання.

Істотну частину прогалин у врегулюванні сучасних договірних зобов'язань про надання фінансових послуг покликаний усунути новий Цивільний кодекс України, який містить чимало новел, що потребують глибокого аналізу і проведення спеціальних наукових досліджень інституту договорів про надання фінансових послуг в Україні.

Стан дослідження. Науково-теоретичною базою даної роботи є теоретичні розробки, праці вітчизняних та зарубіжних вчених-правознавців: М.М. Агаркова, С.С. Алексєєва, М. Бартошека, І.А. Безклубого, О.В. Дзери, А.С. Довгерта, І.В. Жилінкової, В.І. Кисіля, Н.С. Кузнецової, В.В. Луця, Д.І. Мейера, О.А. Пушкіна, Ч.Санфіліппо, В.І. Синайського, І.В. Спасибо-Фатєєвої, Є.О.Харитоновна, Я.М. Шевченко, Г.Ф. Шершеневича, В.С. Щербини, М.І. Бару, М.І. Брагінського, І.Л. Брауде, Э. Годеме, Г. Дербурга, І.О. Дзери, В.С. Єма, В.П. Ігнатенка, О.С. Іоффе, Э.Я. Лаасика, Р.А. Майданика, О.А. Підпригори, К.П. Победоносцева, В.А.Рясенцева, Ю.К. Толстого, С.А. Хохлова, Ю.В. Чижмаря, О.В. Чуркіна тощо.

Виклад основного матеріалу. Дослідження сфери цивільно-правових договорів у сучасних умовах ринкових відносин свідчить про те, що поряд із типовими для цивільного права договорами починають поширюватись і такі, які відрізняються від перших специфічними ознаками. Поява такого роду договорів пов'язана з розвитком і ускладненням цивільного обороту, диференціацією зобов'язань у сфері підприємницької діяльності і звичайних, загальноцивільних зобов'язань, серед яких виділяються договірні зобов'язання за участю громадян-споживачів. Розвиток відносин обміну посилює багатоманітність та ускладнює систему цивільно-правових договірних зобов'язань, обумовлює її все більш детальну внутрішню диференціацію (що складається на основі традиційних, класичних типів і видів договорів), появу змішаних (комплексних) і нетипових договірних взаємозв'язків.

При аналізі нетипових договорів, до яких належать і змішані договори, в літературі справедливо звертається увага на те, що змішаний договір опосередковує два або кілька видів різнорідних відносин, який не може бути зведений до відомого типу договору. Правова регламентація існування змішаних договорів міститься у відповідних частинах нормативних актів.

До змішаних договорів належить й договір про надання фінансових послуг, оскільки він поєднує в собі різновиди певних цивільно-договірних відносин, наприклад страхування, довірчого управління фінансовими активами, надання коштів у позику тощо. Цінність зазначеного договору полягає в тому, що, вивчаючи

й аналізуючи базові засади відносно нього, можна встановити загальні (універсальні) правила застосування для кожного різновиду такого договору, що одночасно поєднуються в його змісті.

Регулювання питань відносно договору про надання фінансових послуг може здійснюватися на підставі норм кількох галузей права. Проте основою зазначених договорів є загальні та спеціальні положення норм цивільного права.

На сьогоднішній день потребує значного доопрацювання нормативний масив з багатьох питань визначення цивільно-правового режиму договорів про надання фінансових послуг. Правове регулювання з огляду на ЦК України отримали переважно окремі різновиди цивільно-правових договорів, які поєднуються в договорі про надання фінансових послуг (наприклад, кредитний договір – ст. 1054 ЦК України, договір страхування – ст. 979 ЦК України, договір банківського рахунку – ст. 1066 ЦК України, договір банківського вкладу – ст. 1058 ЦК України, договір управління майном – ст. 1029 ЦК України та інші), а також загальні аспекти договору про надання послуг – статті 901-907 ЦК України [1].

Відсутність у Цивільному кодексі УРСР 1963 р. загальних положень про договір з надання послуг не стали серйозною перепорою на шляху до правового закріплення окремих положень про договір з надання фінансових послуг як одного з різновидів договору про надання послуг, в Законі України "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг", прийнятого 12 липня 2001 р. Зазначений законодавчий акт на сьогоднішній день є поки що єдиним законодавчим актом, який безпосередньо містить основні (базові) положення про фінансові послуги та договір з їх надання. Безумовно, при вивченні договору з надання фінансових послуг окрім вищевказаного закону певною мірою слід застосовувати й деякі інші законодавчі акти, зокрема закони України "Про страхування", "Про банки і банківську діяльність", "Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю", "Про платіжні системи та переказ грошей в Україні", "Про захист прав споживачів" та інші, але за умови повної відповідності цих законів нормам Закону України "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг" і ЦК України [2].

У системі цивільних правочинів договори про надання фінансових послуг виділяються тим, що їх вчинення становить безпосередньо предмет діяльності банківських та/чи інших фінансових установ (а в передбачених законом випадках і нефінансових установ) з приводу здійснення банківських та/чи інших фінансових операцій.

З наведеного впливає особливість договорів про надання фінансових послуг, яка полягає в тому, що завжди одним із учасників правочину виступає банк та/чи інша фінансова установа (або нефінансова установа у встановлених законом випадках), а предметом дій, як правило, є грошові кошти і чи інші фінансові активи.

Визначаючи правову природу договору про надання фінансових послуг, насамперед це питання слід проаналізувати через загальні позиції цивільно-правового договору, який є необхідною складовою будь-яких взаємовідносин між суб'єктами господарського обороту України.

Цивілістична наука трактує поняття «договір» в різних його значеннях. Під договором розуміють: а) юридичний факт, який лежить в основі зобов'язання; б) саме договірне зобов'язання; в) документ, в якому закріплений факт встановлення зобов'язальних правовідносин [3].

Узгоджений сторонами договір, насамперед, встановлює певний механізм їхніх дій, в який закладаються права й обов'язки сторін відповідно до вимог законодавчих актів. Ї процесі виконання умов договору сторони можуть змінити або припинити дію договору у випадках, встановлених законом чи договором. Необхідно також зауважити, що для належної реалізації умов будь-якого договору сторони повинні дотримуватися встановлених чинним законодавством основних вимог до цивільно-правового договору, а саме: при його укладенні — волевиявлення, форми, дієздатності сторін, законності умов; а при його виконанні — здійснення належним чином взятих на себе зобов'язань [6].

Без сумніву, зазначені вимоги до цивільно-правового договору мають застосовуватись і до всіх його різновидів, в тому числі і до договору про надання фінансових послуг. Таким чином, враховуючи викладене, слід наголосити, що договір про надання фінансових послуг, як і будь-який інший цивільно-правовий договір, можна розглядати як:

- а) правову форму, на підставі якої вчиняється дія (надання послуги);
- б) спосіб конкретизації дій, які повинні вчиняти сторони;
- в) узгоджене волевиявлення сторін, націлене на отримання відповідного результату;
- г) засіб взаємного контролю поведінки сторін (належне виконання зобов'язань, встановлення відповідальності), який сприяє досягненню очікуваних результатів [5].

З огляду на вимоги Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», послугонадавачами фінансових послуг можуть бути лише юридичні особи або фізичні особи-суб'єкти підприємницької діяльності, які мають нормативно визначене право на це, тобто наділені визначеним законом правовим статусом і здійснюють свою діяльність відповідно до своїх статутних документів, закону, а у випадках, встановлених законом, і спеціального дозволу (ліцензії) [4].

Аналіз статей 901–907 ЦК України та норм Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» дає можливість виявити загальне відображення суті договору про надання фінансових послуг. Застосовуючи вказані положення, виділимо специфічні ознаки, власне, договору про надання фінансових послуг.

1. Наявність визначеного законом суб'єктного складу вказаного зобов'язання — виконавця (послугонадавача) і замовника. В силу обмеженого законом кола виконавців надавати фінансові послуги можуть лише юридичні особи та фізичні особи-суб'єкти підприємницької діяльності, які зареєстровані у встановленому законом порядку як фінансові установи, або які не належать до фінансових установ відповідно до закону (див. підпункт 7 п. 1 ст. 1 та п. 4 ст. 5 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг»).

Замовником може бути будь-який суб'єкт цивільного права споживач таких послуг – юридична або фізична особа.

2. Право надання певної фінансової послуги повинно ґрунтуватись на нормах закону, установчих документах виконавця послуги та у випадках, передбачених законом, на підставі наданої уповноваженим органом виконавцю відповідної ліцензії (див. п. 2 ст. 7 та ст. 34 вищезазначеного законодавчого акта).

3. Наявність специфічного об'єкта – інструмента, з яким відбувається надання фінансової послуги. З метою правильного та однозначного розуміння поняття об'єкта фінансової послуги, необхідно розмежувати об'єкт від предмета зобов'язання з надання фінансових послуг: предмет договору про надання фінансових послуг включає дії у вигляді фінансової послуги як діяльності послугонадавача, тобто здійснення ним відповідних фінансових операцій, а об'єкт – це те, з чим пов'язані дії послугонадавача, тобто з фінансовими активами (підпункт 4 п. 1 ст. 1 вказаного Закону), з якими особи здійснюють фінансові операції (кошти, цінні папери та деякі інші види цінностей).

4. Надання фінансової послуги здійснюється за попереднім замовленням споживача такої послуги. Тобто, поки споживач не доручить виконавцю здійснити відповідні дії (надати послугу), зобов'язання з надання фінансової послуги не виникає.

5. Фінансова послуга надається в процесі здійснення професійної діяльності послугонадавача. Наявність професійного характеру надання фінансової послуги підтверджується, зокрема, положеннями підпункту 6 п. 1 ст. 1 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», відповідно до якої до ринків фінансових послуг належать професійні послуги на відповідних ринках послуг – банківських, страхових та інших послуг, визначених зазначеним законом.

6. Оплатність фінансової послуги проявляється в отриманні прибутку або збереженні реальної вартості фінансових активів. Отримання прибутку є характерною ознакою підприємницької діяльності (ст. 42 Господарського кодексу України), що свідчить про наявність підприємницького характеру здійснення фінансової послуги, який (підприємницький характер) в обов'язковому порядку ґрунтується на оплатності такої послуги.

7. Притаманність довірчого (фидуціарного) характеру при вчиненні вказаної послуги, який проявляється у встановленні додаткових вимог до послугонадавача щодо піклування за інтересами замовника. Така спрямованість послуги передбачає дії її виконавця виключно або переважно в чужих інтересах (зокрема клієнта), надання послугонадавачем інформації, достатньої для своєчасного прийняття замовником рішень в ситуації конфлікту інтересів, виникнення загрози його інтересам тощо [6].

Висновки. Підсумовуючи проведений аналіз можна визначити поняття договору про надання фінансових послуг. Договір про надання фінансових послуг є довірчим (фидуціарним) правочином, згідно з яким послугонадавач (фінансова установа або у випадках, встановлених законом, інший суб'єкт господарювання)

надає за попереднім замовленням послугоотримувача (клієнта) фінансову послугу на оплатних і професійних засадах.

Таким чином, породжений радикальними економічними та політичними перетвореннями в Україні договір про надання фінансових послуг набуває своєї актуальності, що підвищує соціальну цінність саме цивільного права як базової науки про цивільно-договірні відносини.

Література

1. Цивільне право України: підручник у 2 кн. [Text] / За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – В. 2. – 640 р.
2. Брагинский М. И., Витрянский В. В. Договорное право: Общие положения [Electronic resource] / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. – М. : Статут, 1997. – 682 р. – Access mode: <http://www.litmir.info/bg/?b=48117>. – Title from the screen.
3. Брагинский М. И., Витрянский В. В. Договорное право в 3 кн.: Договоры о выполнении работ и оказании услуг [Text] / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. – М. : Статут, 2002. – В.3. – 1038 р.
4. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг України» [Electronic resource]: Закон України від 12.07.2001, із змін., внес. згідно із Законами України: за станом на 06.02.2015 р. – Access mode: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>. – Title from the screen.
5. Шарп У. Инвестиции [Text] / У. Шарп, Г. Александер: Translated from English. – М. : ИНФРА-М, 1997. – 1024 р.
6. Дроздова Н. В. Договір про надання фінансових послуг у цивільному праві України [Electronic resource]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Н. В. Дроздова; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2005. – Access mode: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/130350.html>. – Title from the screen.

ЗМІСТ

Розділ 1

ДЕРЖАВНЕ БУДІВНИЦТВО ТА ЗАХИСТ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН

<i>Н.Ю. Височанська,</i> ПОВНОВАЖЕННЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ	3
<i>Ю.В. Шатило,</i> СТВОРЕННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ЦЕНТРІВ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ	5

Розділ 2

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

<i>В.О. Антоненко,</i> КОНСОЛІДАЦІЯ ЯК САМОСТІЙНА ФОРМА СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ПРАВОВОГО МАТЕРІАЛУ	7
<i>В.В. Грабовий,</i> ДИНАМІКА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ) ДОХОДІВ В УКРАЇНІ	9
<i>Б.В. Кіндюк,</i> ІСТОРІЯ ВИКОРИСТАННЯ СХОДІВ ПОКАРАНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ	14
<i>О.М. Мальчик, Л.С. Протосавіцька,</i> ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ЖІНОК КОЗАЦЬКОГО ЗАПОРІЖЖЯ	18
<i>О.В. Патлачук,</i> ЮРИДИЧНА ТЕХНІКА ПРИРОДООХОРОННИХ НОРМ КК УРСР 1960 р	21
<i>К.В. Пилипчук,</i> ОСНОВНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ СОЦІОЛОГІЇ ПРАВА У ДОРЕВОЛЮЦІЙНІЙ РОСІЇ	25
<i>А.В. Трушечкіна,</i> МІСЦЕ ГЛАВИ ДЕРЖАВИ В СИСТЕМІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ	27

Розділ 3
КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО,
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ

<i>А.Ф. Ахмадова,</i> ДІЇ, ЩО ДЕЗОРГАНІЗУЮТЬ РОБОТУ УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ: ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ СУБ'ЄКТА СТ. 392 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ	29
<i>Є.Д. Іржанський,</i> ПОНЯТТЯ ТА СУТЬ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	31
<i>А.П. Коваль, В.М. Панькевич,</i> ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ЗВ'ЯЗКУ ЗІ ВЗЯТТЯМ НА ПОРУКИ.....	35
<i>Є.В. Колеснік,</i> ДО ПИТАННЯ ПРО КВАЛІФІКАЦІЮ ЗГВАЛТУВАННЯ, ПОЄДНАНОГО ІЗ ЗАПОДІЯННЯМ ТІЛЕСНИХ УШКОДЖЕНЬ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	39
<i>Д.Ю. Корж,</i> ПРОВОКАЦІЯ ЗЛОЧИНУ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА.....	41
<i>І.А. Кудра,</i> АКТУАЛЬНІСТЬ ПИТАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ЗЛОЧИННІСТІ В УКРАЇНІ	46
<i>Ю.В. Кузьо, Н.В. Пильгун,</i> ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НАСИЛЛЯ В СІМ'Ї.....	48
<i>К.О. Лактіонова, І.В. Павленко,</i> ВАЖЛИВІСТЬ ПРИНЦИПУ ОСОБИСТОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ	50
<i>А.В. Осіна, О.В. Ободовський,</i> КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ОСІБ, ЩО ВИКОНУЮТЬ СЛУЖБОВІ ОBOB'ЯЗКИ: ПОСТАНОВКА ПИТАННЯ	53
<i>В.В. Смирнова,</i> КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОСЯГАННЯ НА ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ, ВЧИНЕНА У СТАНІ СИЛЬНОГО ДУШЕВНОГО ХВИЛЮВАННЯ: ТЕОРЕТИЧНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ.....	55
<i>Ю.М. Шевченко,</i> ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ СТАТУСУ СПЕЦІАЛЬНОЇ КОНФІСКАЦІЇ МАЙНА	59

Розділ 4
КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА,
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ, СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА,
СУДОВІ ТА ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ

О.О. Бабенко, МЕТОДИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ, ЯК ОДИН ІЗ СПОСОБІВ ОТРИМАННЯ ДОСТОВІРНИХ ПОКАЗАНЬ СЛІДЧИМ ПІД ЧАС ДОПИТУ	63
В.В. Мельник, ДЕТЕКТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ: НЕОБХІДНІСТЬ ТА ПРОБЛЕМАТИКА РОЗВИТКУ ПРИВАТНОЇ ДЕТЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	66
З.П. Стецюкевич, ПОНЯТТЯ ІНВЕНТАРИЗАЦІЇ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ ОЗНАК ГОСПОДАРСЬКИХ ЗЛОЧИНІВ	69
І.М. Рубцова, Д.О. Беззубов, ПЕВНІ АСПЕКТИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ АДАПТАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ДО РОБОТИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	71
А.О. Чайковська, Я.А. Павлуша, Г.В. Рибікова, ІНВЕНТАРИЗАЦІЯ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КОРИСЛИВИХ ЗЛОЧИНІВ	74

Розділ 5
МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

М.М. Романча, В.О. Козенюк, СПРОЩЕННЯ ПРОЦЕДУР ТОРГІВЛІ В УКРАЇНІ	77
О.М. Филипченко, О.Б. Олійник, ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ У МІЖНАРОДНОМУ ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	79

Розділ 6
ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

С.В. Ярошевець, В.К. Гіжєвський, НОВОВВЕДЕННЯ У ЗАХИСТІ АВТОРСЬКИХ ТА СУМІЖНИХ ПРАВ ВІД ІНТЕРНЕТ-ПІРАТСТВА В УКРАЇНІ	82
---	----

Розділ 7
ТРУДОВЕ ПРАВО,
ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

С.І. Поляруш,
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАЙНЯТОСТІ В УКРАЇНІ
ТА МІГРАЦІЙНЕ ТРУДОВЕ ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ89

Н.В. Расторгуєва,
УКРАЇНСЬКА ПРАКТИКА В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СУДІ З ПРАВ ЛЮДИНИ
ЩОДО ЗАХИСТУ ТРУДОВИХ ПРАВ, НЕЗАКОННЕ ЗВІЛЬНЕННЯ95

Розділ 8
ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС,
СІМЕЙНЕ ПРАВО, МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

Я.Ю. Лаврів,
ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ В УКРАЇНІ99

Я.В. Лахтадир,
ЮРИДИЧНА ПРИРОДА ДОГОВОРУ КОМЕРЦІЙНОЇ КОНЦЕСІЇ 103

О.П. Міщенко,
КОЛІЗІЙНІ НОРМИ СПАДКОВОГО ПРАВА 109

З.С. Огін,
ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ЛІКАРСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ В УКРАЇНІ 114

Д.І. Чернявська,
ТЕОРЕТИЧНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ
ДОГОВОРУ ПРО НАДАННЯ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ 119